

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**SİYASİ İSTİKRARSIZLIK VE EKONOMİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
TÜRKİYE UYGULAMASI (1950-2003)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hüseyin ÖZTÜRK

Danışman
Doç. Dr. Ömer EROĞLU

ISPARTA – 2004

ÖNSÖZ

Siyasi istikrar kavramı ÷lkemizde özellikle de son yıllarda sıkça telaffuz edilmesine rağmen, bu konu üzerinde yeterli çalışma yapılmamıştır.

Türkiye, siyasi istikrarsızlıktan dolayı ağır sosyal ve ekonomik faturalar ödemek zorunda kalmıştır.

Bu çalışmada, siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan ekonomik sorunlar araştırılmış ve çözüm yolları aranmıştır.

Bu çalışmamda bana yönlendirici, bilgilendirici tavsiye ve eleştirilerinden dolayı, başta danışman hocam Doç. Dr. Ömer EROĞLU'na ve Yar. Doç. Dr. Mesut ALBENİ hocama teşekkür ederim.

ÖZET

SİYASİ İSTİKRARSIZLIK VE EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE UYGULAMASI (1950-2003)

Hüseyin ÖZTÜRK

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, 140 sayfa, Eylül 2004-08-27

Danışman: Doç. Dr. Ömer EROĞLU

Bu çalışmanın amacı, siyasi istikrarsızlığın nedenlerinin ve siyasi istikrarsızlığın ekonomik gelişme üzerindeki muhtemel etkilerinin araştırılması, Türkiye ekonomisinin 1950-2003 döneminin, bu bağlamda değerlendirilmesidir. Çalışmanın temel çıkış noktası, Türkiye’de siyasi istikrarın ve buna bağlı olarak ekonomik istikrarın sağlanamamış olmasıdır.

Bu çalışma, siyasi istikrarsızlığın, ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilediği, ve ekonomide istikrarsızlığa neden olduğu görüşünden hareketle hazırlanmıştır. Çalışmada elde edilen bulguları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

İlk olarak, siyasi istikrarsızlık; “demokratik bir süreçte, hukuk kuralları dahilinde etkili ve verimli bir siyasi yapının oluşturulamaması” şeklinde tanımlanmıştır. Siyasi istikrarsızlığın nedenleri olarak da, ülkenin yönetim biçimi, siyasi yozlaşma olgusu ve uygulanan seçim sistemi gösterilmiştir.

İkinci olarak, siyasi istikrarsızlık, popülist politikaları artırmakta ve ekonomide yapay konjonktür yaratmaktadır. Ayrıca siyasi istikrarsızlık, ekonomik yolsuzlukları artırmakta, siyasete ve siyasi kurumlara olan güveni azaltmaktadır.

Üçüncü olarak, Türkiye’de siyaset sağlam temeller üzerine oturtulamamıştır. Kurulan hükümetlerin görevde kalma süreleri çok kısadır. 1990-2003 yılları arasında kurulan hükümetlerin ortalama görev süreleri bir yıldır.

Dördüncü olarak, Türkiye’de özellikle 1990 yılından itibaren ekonomide meydana gelen olumsuz tablo ve yaşanan ekonomik krizlerin temelindeki neden siyasi istikrarsızlıktır.

Sonuç olarak, Türkiye’nin istikrarlı bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmesi için öncelikle siyasette istikrarı sağlaması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi İstikrar, Siyasi Yozlaşma, Yapay Ekonomik Konjonktür, Ekonomik Yolsuzluk.

ABSTARCT

POLITICAL INSTABILITY AND ITS EFFECTS ON ECONOMY: ADAPTATION IN TURKEY (1950 – 2003)

Hüseyin ÖZTÜRK

Süleyman Demirel University, Social Sciences Institute, Faculty of Economy
Ph.D, 140 Pages, September 2004 – 08 – 27

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ömer EROĞLU

The aim of this work is searching the reasons of political instability and its possible effects on the economical devolepment and also searching the Turkish Economy between 1950 and 2003. This work's main starting point is not having provided political and economical stability in Turkey.

This work was prepared for the starting point of political instability's effecton on economical devolepment ina negative way and causing instability in economy.

First of all, political instability is defined as “ not being able to established an effective and productive political structure within laws in a democratical period.” The way of administration of the country, political degeneration and election system which is applied now, are shown as the results of political instability.

Secondly, political instability increases populist politics and creates artificial instability in economy. And also political instability increases irregulaties in economy, decreases confidence on politics and politic institutions.

Thirdly, the politics in Turkey hasn't been established on the strong basis. The governments' longevity is too short. The governments which are formed between 1990 – 2003 have only one year lifetime on avarage.

Fortly, in Turkey especially from 1990s the political instability forms the main basis of the bad course of events in economy and econamical crisis.

As a result; in order to have a economical development, Turkey, fist of all, has to provide stability in politics.

Keywords: Political Stability, Political Degeneration, Artificial Economy Instability, Economical Irragulations.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELEER	IV
ABSTRACT AND KEY WORDS	V
İÇİNDEKİLER	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
TABLULAR DİZİNİ	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1- Çalışmanın Konusu	1
1.2- Çalışmanın Amacı	1
1.3- Çalışmanın Önemi	1
1.4- Sınırlılıklar	2
1.5- Çalışmanın İçeriği	2

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ İSTİKRARSIZLIK

2.1- Kavramlar ve Tanımlar	4
2.1.1- Siyaset – Politika Kavramı	4
2.1.2- İstikrarsızlık Kavramı	5
2.1.3- Siyasi İstikrarsızlık Kavramı ve Tanımı	6
2.2- Siyasi İstikrarsızlığın Nedenleri	9
2.2.1- Yönetim Sistemi	9

2.2.2-	Siyasi Yozlaşma	13
2.2.2.1-	Rüşvet	15
2.2.2.2-	Zimmet	16
2.2.2.3-	Siyasal Kayırma	17
2.2.2.4-	Hizmet Kayırmacılığı	17
2.2.2.5-	Patronaj ve Hizmetsiz Memuriyetlik	18
2.2.2.6-	Oy Ticareti ve Oy Satın Alma	18
2.2.2.7-	Lobicilik	19
2.2.2.8-	Rant Kollama	20
2.2.2.9-	Kamu Sırlarını Sızdırma ve Vurgunculuk	21
2.2.2.10-	İktidarın Kişileştirilmesi, Parti Disiplini ve Lider Diktası.....	21
2.2.2.11-	Aşırı Vaatte Bulunma ve Yalan Propaganda	22
2.2.3-	Siyasi Partiler Yasası ve Seçim Sistemi	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASET VE EKONOMİ

26

3.1-	Seçim Ekonomisi ve Popülizm	28
3.1.1-	Seçim Ekonomisi ve Popülist Politikaların Özellikleri	31
3.1.1.1-	Çıkar Mücadeleleri	33
3.1.1.2-	Seçim Öncesi Politikalar	35
3.1.1.3-	Seçim Sonrası Politikalar	37
3.1.2-	Seçim Ekonomisi ve Popülist Politikaların Araçları	38
3.1.2.1-	Mali Araçlar	39

3.1.2.2-	Parasal Araçlar	41
3.1.3-	Seçim Ekonomisi ve Popülist Politikaların Etkileri	42
3.1.3.1-	Kısa Dönemli Etkileri	42
3.1.3.2-	Uzun Dönemli Etkileri	43
3.2-	Yolsuzluk Ekonomisi	45
3.3-	Siyasilere ve Siyasete Duyulan Güvensizlik	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE SİYASİ İSTİKRARSIZLIK VE NEDENLERİ 50

4.1-	Türkiye'deki Siyasal Yapının Genel Bir Değerlendirmesi	50
4.2-	Türkiye'de Siyasi İstikrarsızlığın Nedenleri	55
4.2.1-	Parlamente Sistem	55
4.2.2-	Siyasi Yozlaşma	58
4.2.3-	Siyasi Partiler Sistemindeki Yetersizlikler ve Liderlik Diktası ...	60
4.2.4-	Seçim Sistemindeki Aksaklıklar	67
4.2.5-	Ekonomik Sorunlar	70
4.2.5.1-	Ekonomik Krizler	71
4.2.5.2-	Yolsuzluklar	72
4.2.5.3-	Kayıt Dışı Ekonomi	75
4.2.5.4-	Enflasyon	77
4.3-	Siyasilere ve Siyasete Duyulan Güvensizlik	80

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİYASİ İSTİKRARSIZLIĞIN EKONOMİYE ETKİLERİ	82
5.1- 1950–1980 Döneminde Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler	82
5.1.1- Siyasi Gelişmeler	82
5.1.2- Ekonomik Gelişmeler	84
5.2- 1980-1990 Dönemi Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler	91
5.2.1- Siyasi Gelişmeler	91
5.2.2- Ekonomik Gelişmeler	92
5.2.2.1- Kamu Harcamaları	93
5.2.2.2- Parasal Göstergeler ve Enflasyon	95
5.2.2.3- Ekonomik Büyüme	97
5.3- 1990-2003 Dönemi Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler	99
5.3.1- Siyasi Gelişmeler	99
5.3.2- Ekonomik Gelişmeler	102
5.3.2.1- Kamu Harcamaları	103
5.3.2.2- Parasal Göstergeler Ve Enflasyon	109
5.3.2.3- Ekonomik Büyüme	114

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	120
KAYNAKÇA	124
EK-1	132
EK-2	133
EK-3	135
ÖZGEÇMİŞ	140

ŞEKİLLER DİZİNİ

ŞEKİLLER

Şekil 3.1- Siyasetin Yapay Konjonktür Yaratması	30
---	----

GRAFİKLER

Grafik 4.1- LEGSİ (Lehman Brothers Eurasia Group Stability Index) İstikrar Endeksi	52
Grafik 4.2- Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme Oranları	79
Grafik 4.3- İMKB Endeksi (1999-2004)	80
Grafik 5.1- 1950-1980 Yılları Arası Hükümetler ve Görevde Kalma Süreleri (Gün)	83
Grafik 5.2- Hükümetler ve Görevde Kalma Süreleri 1990-2003 (Gün)	99
Grafik 5.3- Kamu Bankaları Görev Zararları Stoku (GSMH'ye Oran)	108

TABLolar DİZİNİ

TABLolar

Tablo 3.1- Politik Konjonktür Hareketlerini Doğuran Seçim Öncesi ve Sonrası Dönemde Kullanılan İktisat Politikaları	39
Tablo 4.1- Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri	69
Tablo 4.2- Bir Seçim Sisteminin Öncelikli İşlevi	70
Tablo 4.3- Yolsuzluk Endeksi (Corruption Perceptions Index)	73
Tablo 4.4- Ülkelere Göre Kayıtdışı Ekonominin GSMH’ya Oranı %	76
Tablo 4.5: Dönemler İtibariyle Ortalama Büyüme ve Enflasyon (Yüzde)	78
Tablo 5.1- 1950-1960 Yılları Reel M1 Artış Oranları (Milyon TL)	85
Tablo 5.2- 1950-1960 Dönemi Bütçe Gelir ve Giderleri ile GSMH’ya Oranları	87
Tablo 5.3- 1950-1980 Dönemi TÜFE ve TEF E Oranları %	89
Tablo 5.4- 1980-1990 Yılları Bütçe Gelir ve Giderleri ile GSMH’ya Oranları	94
Tablo 5.5- Konsolide Bütçe Harcamalarının GSMH’ya Oranı (%)	95
Tablo 5.6 - Başlıca Parasal Göstergeler (GSMH İçindeki Paylar) %	96
Tablo 5.7- 1980-1990 Yılları Arası TÜFE ve TEF E Oranları %	97
Tablo 5.8- Büyüme Hızları (Yıllık Ortalama)	98
Tablo 5.9- Merkez Uç Oylar Dengesi	102
Tablo 5.10- 1990-2003 Yılları Bütçe Gelir ve Giderlerinin GSMH’ya Oranları %	104
Tablo 5.11- Konsolide Bütçe Harcamalarının GSMH’ya Oranı (%)	104
Tablo 5.12- Konsolide Bütçe Harcamalarının Yüzde Dağılımı (Yüzde Pay)	105
Tablo 5.13- İç Borçlar (Milyar TL)	106
Tablo 5.14- Dış Borçlar ve GSMH’ya Oranı (Milyar Dolar)	107
Tablo 5.15 - Başlıca Parasal Göstergeler - Özet (GSMH İçindeki Paylar)	109
Tablo 5.16- 1990-2003 Yılları Arası TÜFE ve TEF E Oranları %	111
Tablo 5.17 - GSMH Sektörel Büyüme Hızları %	115
Tablo 5.18- Büyüme Hızları (Yıllık Ortalamalar)	116
Tablo 5.19- Kişi Başına GSMH	117
Tablo 5.20- Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri	118

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1- Çalışmanın Konusu

Günümüzde demokratik ülkelerin en önemli problemi, siyasi istikrara ve güçlü bir hükümete sahip olmaktır. Demokratik ülkeler tespit ettikleri hedeflere bu sayede daha hızlı ve daha çabuk ulaşabileceklerdir. Özellikle de sanayileşme ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirememiş devletler için siyasi istikrar çok önemlidir. Çünkü, ekonomik kalkınma siyasi istikrar sayesinde gerçekleştirilebilir. Siyasi istikrarın olmaması ülkelerin ekonomik kalkınmaları üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Ülkeler ekonomik kalkınmalarını siyasi istikrar içinde daha hızlı ve daha kısa bir sürede gerçekleştirme imkanına sahip olabilirler. Bu noktadan hareketle bu çalışma siyaset-ekonomi ilişkisi konu edilmektedir.

1.2- Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; siyasi istikrarsızlığın ekonomide ne gibi etkiler meydana getirebileceğinin araştırılması ve ülkemizde 1950-2003 yılları arasının bu bağlamda incelenerek sonuçların ortaya konulmasıdır.

Özellikle 1990'dan sonra, Türkiye'nin sürekli koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmesi, siyasetteki belirsiz ve istikrarsız yapı ve bu süreç içinde ekonomideki kötü gelişmeler, bu konunun araştırılmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

1.3- Çalışmanın Önemi

Günümüzde siyasi istikrara en çok ihtiyacı olan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Çünkü Türkiye, henüz ekonomik ve sanayi kalkınmasını

tamamlayamamış, gelişmekte olan bir ülkedir. Ayrıca siyasi istikrar açısından geçmişte acı tecrübelerle sahip bir ülkedir.

Ülkemizin ekonomik ve sanayi kalkınmasını gerçekleştirebilmesi ve, insanımızın daha kısa zamanda daha iyi bir hayat standardına kavuşabilmesi için siyasi istikrar öncelikli koşuldur. Ekonomideki istikrarlı bir büyüme ancak istikrarlı bir siyasetle mümkündür.

Oysa ülkemizde, kalkınma için ihtiyaç duyulan siyasi istikrar yerine, siyasi istikrarsızlık, siyasi yapıya hakim olmuştur diyebiliriz. Ülkemizin seksen yıllık tarihinde şu anda 59. hükümetin işbaşında olduğu düşünülürse siyasi istikrarsızlığın boyutu daha iyi anlaşılmaktadır.

1.4- Sınırlılıklar

Bu çalışmada siyasi istikrarsızlığın tanımı yapılmış, nedenleri üzerinde durulmuş ve ekonomi üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma Türkiye ekonomisinin 1950-2003 yılları arasını kapsamaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde siyasi istikrarsızlık ve nedenleri üzerinde durulmakta, ikinci bölümde siyasi istikrarsızlığın ekonomi üzerindeki muhtemel sonuçları araştırılmakta, üçüncü bölümde Türkiye'deki siyasi istikrarsızlık ve nedenleri, ve son bölümde de dönemler itibariyle Türkiye'deki siyasi istikrarsızlığın ekonomi üzerindeki etkileri araştırılmaktadır.

1.5- Çalışmanın İçeriği

Siyasi istikrar ve kuvvetli bir icranın, ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasındaki önemini büyüktür. Ancak siyasi istikrarın ve kuvvetli bir icranın nasıl elde edileceği sorusuna cevap vermek güçtür. Bu sorun hukukçular ve siyaset bilimciler arasında sürekli tartışılmakta ve uzunca bir süre de tartışılacağı benzetilmektedir.

Siyasi istikrarın sağlanması ve bunun uzun süre korunabilmesinde en önemli unsur ülkenin yönetim şeklidir. Tartışmalar genelde bu konu üzerinde odaklanmaktadır. Siyasi istikrarın sağlanmasında hangi yönetim biçimi daha etkilidir? Parlamenter sistem mi, yoksa başkanlık sistemi mi? Bu sorunun cevabını bulmak gerçekten zordur. Çünkü her iki yönetim şeklide karşılaştırıldığı zaman istikrarı sağlamak açısından bir çok olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğu görülmektedir. İlk bakışta başkanlık sisteminde belli bir süre için istikrarı garantilemiş gibi gözükmesine rağmen bunun bir çok dezavantajlarının da olduğu ortadadır. Dolayısıyla siyasi istikrarı sağlamak açısından bir sistemin diğerine göre daha iyi olduğunu söylemek güçtür.

Bu durumda siyasi istikrarın sağlanması açısından, yönetim şeklinden daha çok, o ülkede demokrasinin benimsenmiş olması ve siyasi yozlaşma konusu ön plana çıkmaktadır. Uygulanan sistem ne olursa olsun eğer bir ülkede demokrasi benimsenmemiş ve siyasi yozlaşma önlenememiş ise siyasi istikrardan bahsetmek güçtür.

İKİNCİ BÖLÜM

SIYASİ İSTİKRARSIZLIK

2.1- Kavramlar ve Tanımlar

Siyasi istikrarsızlık olgusunun tüm boyutlarının incelenerek, oluşumu, nedenleri ve sonuçları konusunda analiz yapılabilmesi için öncelikle temel kavramların ele alınması gerekliliği vardır.

2.1.1- Siyaset-Politika Kavramı

Ülkemiz siyasal yaşamında, siyaset sözcüğü ve politika sözcüğü sıkça kullanılmaktadır. İki terim de içerik bakımından aynıdır. Kullanıldıkları yer ve karşıladıkları anlam bakımından hiçbir fark yoktur. Etimolojik köken bakımından siyaset sözcüğü, Arapça'dan dilimize geçmiştir.

Politika sözcüğünün kökeni ise, asıl kök itibarıyla Yunanca'dan Polise (şehir devlete, siteye) ait işler anlamında kullanılmıştır. Fakat dilimize İtalyanca 'Politica' dan geçmiştir.

Günümüzde, siyasetçiler, siyaset bilimciler ve yazarlar çok değişik siyaset tanımları yapmışlardır. Aristo, siyaset; insan mutluluğunu geliştirme sanatı, Platon, insanları rızaları ile yönetme sanatı, Büyük Selçuklu hükümdarı Nizamülmülk ise adalete ve bilgiye dayanan yönetim biçimi olarak tanımlamıştır.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlükte ise siyaset, "Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış" olarak tanımlamıştır.¹

¹ T.D.K, Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK/SOZBUL.ASP?kelime=siyaset>

Şerafettin Turan siyaseti ; “Devlet işlerini düzenleme ve yürütme bilimi”² olarak tanımlarken, H. Süleyman Bolay ; “Hukuka dayalı bir kuvvet ile dış ve iç güvenliği, siyasi birliği sağlayan, inanç düşünce farklılıklarını garanti altına alan bir etkinlik” olarak tanımlamaktadır.³

Aktarılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere siyaset olgusu, yazar ve siyaset bilimciler tarafından farklı biçimlerde tanımlanan toplumsal bir olgudur. Toplumun vazgeçemeyeceği faaliyet türü olarak görülen siyaset; kolektif problemlerin çözüm araçlarının en önemli ve en etkililerinden biri olarak belirmektedir.

Siyaset, zaman ve mekan bakımından, evrensellik ve süreklilik niteliğine sahiptir. İktidar mücadelesini, çatışmayı, yozlaşmayı, paylaşmayı, hizmeti, örf-adet ve ahlaksal normları da içeren toplumsal bir kavramdır.

2.1.2- İstikrarsızlık Kavramı

İstikrar (stability) kavramının kelime anlamı aynı karar ve biçimde devam etme, kararlılık demektir.⁴ Buna bağlı olarak da istikrarsızlık; istikrarsız olma durumu, dengesizlik, kararsızlık anlamına gelmektedir.

Konumuz itibariyle biz burada ekonomik istikrarsızlık ve siyasi istikrarsızlık üzerinde duracağız. Ekonomik istikrar, genel ekonomik faaliyetlerde daralma ve aşırı genişleme gibi bir dalgalanmanın görülmemesini ifade eder. Ekonomik istikrarsızlık ise, bir ekonomide toplam arzla talep, yatırımla tasarruf, ihracatla ithalat, vergi ile kamu harcamaları gibi makro ekonomik büyüklerin dengede olmadığı bir durumu yansıtmaktadır.

² Şerafettin TURAN, “Tarih Boyunca Siyasal Ahlak”, Türker ALKAN (Der), Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık, Bilgi Yayınevi, Ankar1993, s115

³ H. Süleyman BOLAY, “Siyasi Ahlak Olabilir mi?”, Yeni Türkiye Dergisi, Mart-Nisan 1997, Sayı 14, Cilt II, s1303

⁴ Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK/SOZBUL.ASP?KELIME=istikrar>

Bu tanım ve yaklaşımlardan yola çıkarak istikrarı, “ekonomideki gelişmelerin, beklenen ve istenen seviyede devam etmesidir” şeklinde tanımlayabiliriz.⁵

2.1.3- Siyasi İstikrarsızlık Kavramı ve Tanımı

Siyasi istikrarsızlık kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için önce birkaç önemli konunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, ülkedeki yönetimin demokratik yada anti-demokratik olup olmadığıdır. Çünkü demokratik ve anti-demokratik rejimlerin istikrar anlayışı birbirinden farklıdır.

Bu konu hakkında Prof. Dr. Atilla Yayla'nın görüşü şöyledir. Anti-demokratik rejimlerde istikrar genellikle hükümlerlik makamının aynı kişi tarafından işgal edilmesine dayanır. Yani istikrar kişiye bağlıdır. Kişinin çekilmesi, ölmesi, devrilmesi istikrarsızlığa neden olur. Oysa, demokraside istikrar kişilere değil belirli vasıflara sahip kuralların varlığına ve bu kuralların düzenli biçimde uygulanmasına dayanır. İşte sık sık sözü edilen “demokrasinin kurallara dayalı bir rejim” olması, gerçekte budur. Dolayısıyla, demokratik sistemde istikrarın korunması bir kişinin bir makamda bir devre daha tutulmasıyla sağlanamaz. Eğer bu istikrarsa, o zaman aynı kişiyi ölene kadar orada oturtmak sisteme daha büyük bir istikrar sağlayacaktır! İstikrar, kurallara uyulması, kuralların işletilmesidir. Kuralların işletilmesinin nasıl bir sonuç vereceği çok önemli değildir. Çünkü kurallar bütün muhtemel sonuçları göz önünde tutularak hazırlanamazlar. Hem böyle bir belirleme-hesaplama yapılamaz, hem de bu yapılabilirse, ortaya çıkan şey kural olmaz. Olmasını istediğimiz şeyi kural adı altında kamufle eden bir şey olur.⁶

Demokratik sistemler, elit kadroların, önemli kadroları işgal eden kimselerin, zaman zaman bazı siyasi kurumların, makul süreler içinde ve belli kurallar

⁵ Mevlüt KARABIÇAK, “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”, SDÜ İİBF Dergisi, Yıl 2000, Cilt 5, Sayı 2, s50

⁶ Atilla YAYLA, “İstikrarsızlığa İhtiyacımız Var”, www.liberal-dt.org.tr/yayla/ay-istikrarsizlik.htm

çerçevesinde değişimine dayanır. Demokratik rejimleri diğer anti demokratik rejilerden ayıran özellikte budur.

Yine Prof. Dr. Atilla Yayla, sırf istikrarı korumak amacıyla kişiler üzerinde ısrarlı olunmasını statüko ile açıklamıştır. 9. Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel'in istikrarın devamı için görev süresinin uzatılmak istenmesini bu bağlamda değerlendirmiştir.

Yayla'ya göre Statüko zaman içinde bir şekilde oluşmuş mevki ve görev dağılımı ve siyasal, ekonomik, toplumsal güçler arasındaki sabitlenmiş ilişkiler ağıdır. Statükoyu korumak ise, bu dağılımın ve ağın, oluşmalarına sebep olan faktörler ve şartlar tümüyle veya geniş ölçüde ortadan kalkmış ve değişmiş olsa bile, ısrarla ve inatla korunmak istenmesidir. Bu haliyle statüko kişilerin, ilişkilerin ve bazen kurumların konumlarının her ne pahasına olursa olsun muhafazası anlamına gelir. Şüphesiz, bu tür statükoyu koruma çabaları hayatın her alanında kendini gösterebilir ve çoğu zaman yüksek maliyetler yaratır. Statükonun korunması, yenilenmenin önlenmesi, bastırılması, çarpıtılmasıdır. Kısa vadede bu bize aldatıcı bir güvenlik ve rahatlama hissi verse bile, çok geçmeden aleyhimize olacak sonuçlar ve durumlar yaratır.⁷

İkinci önemli konuda istikrarın demokratik bir süreçte tek başına bir değer ifade etmediğidir. İstikrarın bir değer olarak sunulmasının gerisinde, istikrarlı bir siyasi yapının aynı zamanda etkili bir devlet yönetimi sağlayacağı yanılgısı bulunmaktadır.⁸ Oysa istikrar ve etkinlik bir birinden farklı kavramlardır. İstikrarlı bir siyasi yapının etkili bir devlet yönetimi yaratacağı muhakkak olmadığı gibi, istikrarsız bir devlet yönetiminin de etkisiz ve verimsiz olacağı muhakkak değildir.

Diğer önemli bir konuda demokratik sistemin istikrarıdır. İktidarların değişmesi, yerine yenilerinin gelmesi halkın değişen tercihlerinin iktidara yansımaları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bunun sistemin kaçınılması gereken bir özelliği

⁷ Atilla YAYLA, a.g.e

⁸ Nur ULUŞAHİN, "Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi", Yetkin Yayınları, Ankara 1999, s77

olarak görmek yanlış olur. İstikrarın verimlilikle eş tutulması yanılığının yanısıra, en az siyasi istikrar kadar önemli bir diğer olgu olan rejimin istikrarının göz ardı edilmesinden kaynaklanan bir diğer yanılığın daha bulunmaktadır.⁹ Demokratik sistemin istikrarı, istikrarlı siyasi yapının varlığını zorunlu kılmaktadır. Fakat siyasi istikrarsızlık durumunda demokratik sistem tehlikeye düşmeyebilir. Ama buna karşın siyasi istikrarın olduğu, rejimin kesintiye uğradığı bir demokratik sistem asıl sorun kaynağı olabilir.

Bir ülkede siyasi istikrarsızlık göstergeleri olarak genellikle şunlar ele alınmaktadır.¹⁰

- Hükümet karşıtı gösteriler,
- Suikastler,
- Kabine değişiklikleri,
- Soykırım katliamları,
- Anayasal değişiklikler,
- Darbeler,
- Devrimler (başarılı veya başarısız),
- Ayaklanmalar,
- Sınır savaşları,
- Sivil savaşlar,
- Temizlikler (Muhalefeti yok etme)

Yukarıda sayılan istikrarsızlık kaynakları ülkeden ülkeye farklılık göstermekle ve daha çok demokrasinin tartışma konusu olduğu toplumlarda görülmektedir.

⁹ Nur ULUŞAHİN, a.g.e. s78

¹⁰ A. Ali, "Political Instability, Political Uncertainty and Economic Growth: An Empirical Investigation", Atlantic Economic Journal, 29 (1), 2001, s103'den aktaran, E. EREN ve M. BİLDİRİCİ, "Türkiye'de 1990 Sonrası İktisadi Krizlerin Siyasal ve İktisadi Nedenleri", Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2001, sayı 41, s167

Demokrasilerde ise siyasi istikrarsızlık göstergeleri daha çok şu başlıklar altında toplanmaktadır.¹¹

- Parlemonun kutuplaşması,
- Koalisyon hükümetleri,
- Seçmenlerin kararsızlığı ve partizan seçmenin düşüklüğü (seçmenin dönemliği),
- Seçimlerin idaresi zamanlaması (seçim sonuçlarının belirsizliği),

Bütün bu açıklamaların ışığında bir tanım yapmak gerekirse; “siyasi istikrar; demokratik bir süreçte, hukuk kuralları dahilinde etkili ve verimli bir siyasi yapının oluşması” şeklinde tanımlanabilir. “Siyasi istikrarsızlık da bunun tersi olarak demokratik bir süreçte, hukuk kuralları dahilinde etkili ve verimli bir siyasi yapının oluşturulamaması” anlamına gelmektedir.

2.2- Siyasi İstikrarsızlığın Nedenleri

2.2.1- Yönetim Sistemi

Bir ülkenin yönetim şekli siyasi istikrarsızlık nedenlerinden biri olabilmektedir. Ancak burada üzerinde duracağımız yönetim demokratik yönetimdir. Anti demokratik yönetimler konumuz dışındadır.

Bu bağlamda dünyada genel kabul görmüş iki demokratik yönetim olan, parlamenter sistem ve başkanlık sistemini siyasi istikrar açısından değerlendirmesini yapacağız.

Parlamenter sisteme yöneltilen en önemli eleştiri, hükümet istikrarsızlığına yol açtığıdır. Oysa başkanlık sisteminde başkan belirli bir dönem için seçildiğinden

¹¹ M. Bussiere ve C. Mulder, Political Insability and Economic Vulnerability, IMF Working Paper, No:46, 1999'dan aktaran, E. EREN ve M. BİLDİRİCİ, “Türkiye’de 1990 Sonrası İktisadi Krizlerin Siyasal ve İktisadi Nedenleri”, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2001, sayı 41, s167

ve o dönem içinde parlamento tarafından görevden alınamadığından, yürütme organı istikrarı garantilemiş olmaktadır. Buna karşılık parlamenter sistemde hükümetin istikrarı hiçbir zaman garanti edilmemiştir. Zira bu sistemde hükümet parlamentonun güvenine dayanır. Dolayısıyla parlamento tarafından her zaman görevden alınabilir. Bu nedenle parlamenter sistemde, bu sistemin mantığı gereği potansiyel bir hükümet istikrarsızlığı saklıdır.¹²

Ancak bu görüşe katılmayanlarda vardır. Bu görüşe katılmayanların temel fikri istikrarsızlığın gerçek nedeni parlamenter sistem değil, çok parti sistemi ve partilerin disiplinsizliğidir. Parlamenter sistemin kesin olarak istikrarsızlığın nedeni olmadığını düşünenler İngiltere örneğini vermektedirler. İngiltere’de hükümet istikrarsızlığı yoktur. Çünkü İngiltere’de disiplinli iki parti parlamentoya hakimdir. İki partili sistemde parlamentodaki çoğunluk değişmedikçe hükümetin değişmesini gerektirecek bir neden yoktur.

Ancak dünyada, özellikle Avrupa’da yaygın olarak kullanılan sistem iki parti sistemi değil çok partili sistemdir. Çok parti sisteminin uygulandığı ülkelerde parlamentoya ikiden çok partinin girmesi durumunda tek başına güçlü bir hükümet kurulamamakta, çoğunluklarda koalisyon hükümetleri kurulmakta. Bu şekilde kurulan hükümetlerde uzun ömürlü olamamaktadır. Buna örnek olarak da Fransa gösterilmektedir. Bu da parlamenter sistemdeki istikrarsızlığın başkanlık sisteminin sağladığı istikrar ile karşılaştırılmasına neden olmaktadır.

Diğer bir görüşe göre de parlamenter sistemdeki istikrarsızlık görünüştedir. Çünkü, biçimsel olarak hükümetlerin değişmesine rağmen, iktidardaki partilerin aynı kalması, yeni kabinenin eski başbakanın başkanlığında kurulması, eski kabine üyelerinin tekrar atanması ve kabine krizlerine karşın bakanların anahtar bakanlıklarda görev yapmayı sürdürmesi halinde durum böyledir.¹³

¹² Kemal GÖZLER, “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Üzerine Bir Değerlendirme), www.20.uludag.edu.tr/~gozler/istikrar.html (18/12/2002)

¹³ Nur ULUŞAHİN, a.g.e, s80

Gerçekten de hükümet istikrarsızlığının olduğu ülkelerde aynı kişilerin bir çok defa başbakanlık ve bakanlık yaptıkları görülmektedir. Örneğin Üçüncü Fransız hükümetinde Poincare 5 defa başbakanlık yapmıştır. Briand ise 10 defa başbakanlık, 17 defa da Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. İtalya’da Moro 6 defa, Andreotti 6 defa, Fanfani 4 defa başbakanlık yapmıştır.¹⁴ Türkiye’de de durum farksızdır. Örneğin Süleyman Demirel, 1965-2000 yılları arasında 7 defa başbakanlık bir defa da cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Bülent Ecevit ise 5 defa başbakanlık yapmıştır.

O halde, gerçekten de, istikrarsız olduğu söylenen parlâmenter hükümet sistemlerinde, başkanlık sisteminde görülmeyen bir tarzda bir “personel istikrarı” mevcuttur. Bazı parlâmenter hükümet sistemlerinde ülke, 30-40 yıl boyunca aynı politikacılar tarafından idare edilmekte; bu kişileri ancak ölüm iktidardan ayırabilmektedir.

Dolayısıyla ortada tartışılmaz bir şekilde “personel istikrarı” olgusu var. Ama böyle bir “personel istikrarı” iyi bir şey midir? Bu soruya Giovanni Sartori tarafından olumsuz yanıt verilmiştir. Sartori’ye göre, “personel istikrarı” kavramı, hükümet istikrarı sorununa getirilmiş “yanılgı dolu bir çare”dir . Sartoriye göre, bu şekilde hükümetteki istikrar problemi daha da kötüleştirilmiş olur. Zira aynı kişinin yedi defa başbakan, birçok defa bakan olması, “onun için harika bir şey”dir ve bu kişinin “iktidardaki istikrarından hiçbir şekilde kuşku duyulamaz. Ama onun kişisel istikrarı, ne şekilde sisteme hizmet etmiş, siyasal sistemi yararlandıran bir istikrar olmuştur? Bana kalırsa hiçbir şekilde.¹⁵

Başkanlık sistemi siyasi istikrar açısından parlamenter sisteme alternatif olarak gösterilmektedir. Ancak başkanlık sisteminin de bir çok aksayan yönleri vardır. Örneğin başkanlık sisteminde organlar arasındaki çatışmanın ancak darbelerle veya diğer demokratik olmayan yöntemlerle çözülebileceği, dolayısıyla başkanlık sistemlerinin kesintiye uğramaya daha meyilli olduğu görüşü çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir.

¹⁴ Kemal GÖZLER, a.g.e

Yapılan bir araştırmada 1945 ve 1979 yılları arasında bağımsızlığını elde eden 93 ülke ele alınmış ve uygulama süreçleri değerlendirilmiştir. Bu 93 ülkeden 41'i bağımsızlığının ilk yıllarında parlamenter, 36'sı başkanlık, 3'ü yarı başkanlık biçiminde ve 13 ülke de monarşidir. Başlangıçta anayasal şekli ne olursa olsun, parlamenter olmayan kategorideki 52 ülkeden bir tanesi bile 1980-1989 döneminde sürekli bir demokrasiye dönüşmezken, parlamenter sistemi seçen 41 ülkeden 15 tanesi sürekli demokrasiye geçmiştir.¹⁶

Parlamenter sistemlerde organların karşılıklı bağımlılığından kaynaklanan, yürütmenin parlamentoyu fesih ve yasamanın güvensizlik oyu ile yürütmeyi düşürebilme yetkisinden oluşan sisteme özgü mekanizmalar sistemin karşılaşacağı tikanıklıkları çözmeye yarayan anayasal araçlardır. Oysa başkanlık sistemi bu tür araçlardan yoksun, halkın temsilcilerinin iş başına gelmesini sağlayan seçimler sonrasında siyasal sürecin belli dönemler için adeta dondurulduğu bir sistemdir.

Şüphesiz her parlâmenter sistemin kaçınılmaz olarak hükümet istikrarsızlığına yol açacağı söylenemez. İstikrarsızlık koalisyon hükümetlerine, o da parti sistemine bağlıdır. O halde parlâmenter sistemin bizatihi istikrarsızlık yaratacağını iddia edemeyiz. Ancak, parlâmenter sistem, başkanlık sisteminin olduğu gibi, kendi başına hükümetin istikrarını sağlayıcı bir mekanizmadan da mahrumdur. Diğer bir ifadeyle, başkanlık sisteminde yürütmenin istikrarı garanti iken, parlâmenter sistemde yürütmenin istikrarını garanti edici bir mekanizma yoktur. O halde, çok parti sisteminin ve dolayısıyla koalisyon hükümetlerinin görüldüğü bir parlâmenter sistemde hükümet istikrarsızlığı potansiyelinin mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁵ Kemal DİNLER, a.g.e

¹⁶ Nur ULUŞAHİN, a.g.e., s87

2.2.2- Siyasi Yozlaşma

Siyasi istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden biri siyasi yozlaşmadır. Çünkü uygulanan sistem ne kadar kusursuz olursa olsun, siyasetin ve siyasetçinin yozlaşması sistemi uygulanamaz hale getirebilmektedir. Özellikle, liderlik diktası, siyasal kayırmacılık ve oy ticaret gibi yozlaşma türleri siyasi istikrarsızlığın oluşmasında önemlidir. Ayrıca parlamentoda partiler arası milletvekili transferleri meclis içindeki güç dengelerini değiştirebilmekte ve siyasi istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Bunun için siyasi yozlaşma detaylı olarak incelemekte yarar görüyorum.

Siyasal yozlaşma kavramı Coşkun Can Aktan'ın tanımıyla “siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları) özel çıkar sağlama amacıyla toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmaları” olarak tarif edilmiştir.¹⁷

Başka bir ifade ile siyasal yozlaşma, toplumsal çıkarlara ters düşme pahasına, toplumu oluşturan bütün bireylerin, kişisel çıkar sağlamak amacıyla, her türlü kural ihlalidir.

Yozlaşmanın kaynağının ne olduğunu, önce siyasal alanda mı, yoksa toplumsal alanda mı başladığını belirlemek olanaksızdır. Bazı yazarlara göre yozlaşma önce toplumsal alan ve diğer kurumlarda başlamış, sonrada siyasal alana yayılmıştır.

Siyasi yozlaşmayı sadece siyasetçilerin üzerine yüklemek büyük bir haksızlık olur. Çünkü yozlaşma mekanizması içine sadece siyasiler değil, toplumun tüm kesimleri girmektedir. Seçmenler, politikacılar, bürokratlar, işadamları, çıkar ve baskı grupları yozlaşmanın birer parçası durumundadırlar.

Bu konudaki genel kanaat devleti yönetenler temiz ve güzel ahlaklı olursa her şeyin temiz ve güzel olacağıdır. Bu yanlıdır. Çünkü siyasiler toplumun adeta bir aynası gibidirler. Siyasiler ne kadar ahlaklı ve dürüst iseler toplum da o kadar ahlaklı ve dürüst, siyasiler ne kadar ahlsız ve dürüst değilse toplum da o kadar ahlsız ve dürüst değildir. Burada toplumun bir kesimini çekip çıkarıp bu kesim diğerlerinden daha iyidir veya diğerlerinden daha kötüdür gibi yargılara varmak son derece güçtür ve yanlıştır. Rüşvet alan polis ne kadar suçlu ise rüşveti veren vatandaşta o derece suçludur. Torpil yapan idareci ne kadar suçlu ise torpil isteyen vatandaşta o derece suçludur. Bu örneklerini çoğaltmak mümkündür.

Siyasette yozlaşma, gelişmekte olan ülkelerde daha çok görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde kurumsal yapı da gelişmiştir. Demokratik kurallar yerli yerine oturmuştur. Siyasetin negatif maliyeti düşürülmüştür. Siyasi ahlak oluşmuştur. Bu nedenle bu gibi ülkelerde siyasi yozlaşma yoktur. Aynı nedenlerden dolayı siyasi yozlaşma gelişmekte olan ülkelerde daha yaygındır. Bunun nedeni gelişme sürecinde ekonomik, sosyal ve siyasal yapının hızla değişmesidir. Ekonomik, sosyal ve siyasal yapıda meydana gelen bu hızlı değişimler aynı zamanda yeni fırsatları ortaya çıkarmaktadır¹⁸

Siyasetçi ve bürokratlar, kanunlardan ve devlet otoritesinden aldıkları bir takım güç ve yetkileri elinde bulundururlar. Her türlü kararların alınması ve uygulanması aşamasında bu güç ve yetkileri kanunlara uygun, toplumun yararına olacak şekilde kullanmaları gerekir. Ancak söz konusu yetki ve güç kişisel çıkarlar elde edebilmek için farklı yozlaşma biçimlerini kullanarak, kanunlara aykırı ve toplumun zararına olacak şekilde kullanılmaktadır.

Fakat devlet hayatındaki siyasal süreçte, siyasetçilere düşen en büyük görev, toplumun sıkıntılarını gidererek, beklentilerini tatmin etmek, toplum içinde sosyal adaleti ve sosyal barışı sağlamak için yasalar karşısında herkesin eşit olduğu hukuk

¹⁷ Coşkun Can AKTAN, “Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma”, Yeni Türkiye, Sayı 14, Mart-Nisan 1997 s1064

¹⁸Esfender KORKMAZ ve kurul, “Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayın No: 2001-35, İstanbul 2001, s56

sistemini oluşturmaktır. Böyle bir sistemin kurulamaması durumunda ise tüm devlet hayatında ve toplumda siyasal yozlaşmanın her türünün oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Toplumun asgari beklentilerinin karşılanamaması, gelir dağılımındaki sorunlar, yönetici ve yönetilenler arası güvensizlik, yolsuzlukların artması, faili meçhullerin çoğalması, suçluların bulunup cezalandırılmaması vb. siyasal yozlaşmanın ortaya çıkış nedenleri olarak sayılabilir.

Siyasal yozlaşma türleri olarak da rüşvet, haraç, aracılık, zimmet, siyasal kayırmacılık, patronaj ve hizmetsiz memurluklar, hizmet kayırmacılığı, oy ticareti, lobicilik, rant kollama sayılabilir. Şimdi bu kavramları kısaca açıklayalım.

2.2.2.1- Rüşvet

Siyasal yozlaşma sürecinde rüşvet faktörü en çok rastlanan ve ağırlıklı olarak incelenen bir olgudur. Siyaset bilimcileri rüşvet kavramını açıklamak için toplumsal normları inceleme ihtiyacı duymuşlar, bir çok faktörü değerlendirerek rüşvet kavramını tanımlamışlardır.

Rüşvet kavramı kamu görevlilerinin, kamusal mal ve hizmetlerin arz edilmesinde görev ve yetkilerini kötüye kullanarak, muhatap oldukları kişi veya kurumlara ayrıcalıklı işlem yapmaları, ve bu suretle para veya diğer şekillerde bir menfaat elde etmelerini ifade etmektedir. Kısaca rüşvet, şahsi menfaati için görev ve yetkilerin kötüye kullanılmasıdır.¹⁹

Bir kamu otoritesini elinde bulunduran kişi veya kişilere verilen rüşvet sayesinde birey, kendi ekonomik çıkarları için kamu görevlisi ile bir anlaşma yapmış olur. Böyle bir anlaşmaya bireyin girişimde bulunacağı muhtelif ekonomik faaliyetlerin maliyetini düşürecek yada bireye rakiplerinin ulaşamayacağı yeni fırsatlar verecektir.²⁰

¹⁹ Coşkun Can AKTAN, "Siyasi Patoloji ve ...", s1066

²⁰ Esfender KORKMAZ ve kurul, "Türkiye'de Yolsuzluğun ...", s21

Rüşvet iki yönlü bir olgudur. Birinci yön, kanuna uygun kamu işlemlerini bedel karşılığı yapmaktır. İkinci yön ise kanunca yasaklanmış kamu işlemlerini para karşılığında yapmaktır. Birinci türünde görev ve yetkilerin kötüye kullanılmasıyla sağlanan çıkara “çabuklaştırıcı rüşvet”, ikinci tür çıkara ise “çarpıtıcı rüşvet” adı verilir.²¹

Kamu görevlisinin açıkça para yada herhangi bir menfaat talep etmeden, ilgili kişi yada kurumu, rüşvet önerisine yöneltmesi mümkündür. Bu olgu sonucu oluşan girdiler rüşvet fiilidir. Fakat kamu görevlisinin işlemleri kasıtlı olarak yavaşlatacağı yada sorun yaratacağı tehdidiyle karşısındakinden açıkça para istemesi ise haraçtır.²²

Bir ülkede sosyo-ekonomik durumun bozulması, az gelişmişlik, yasaların yetersizliği yada yasaların etkin uygulanamaması sonucunda rüşvet olgusu yaygınlık kazanmaktadır. Devletin ve toplumun rüşvet olgusunun önüne geçememesi ve rüşvetin devamlılık kazanması durumunda rüşvet olgusu, kurumlaşmaya başlamaktadır.

2.2.2.2- Zimmet

Zimmet, Arapça kökenli bir kelime olup “emanet edilen şeyden aşırılmak”, “kendine emanet edilen şeyleri kendi malı gibi kullanmak” anlamına gelmektedir. Siyasal terminoloji açısından zimmet, kamu görevlisinin para veya mal niteliği taşıyan kamusal bir kaynağı yasalara aykırı olarak kişisel kullanımı için harcaması yada kullanması olarak tanımlanabilir.²³ Örneğin kamuya ait bir araç gerecin kamu görevlisi tarafından kullanılması. Zimmet suçu aynı zamanda hırsızlık olgusunu da içermektedir. Zimmet fiili, eğer hileli bir şekilde yapılırsa buna ihtilas adı verilmektedir

²¹ Ümit BERKMAN, Az gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet, TODAİE Yayını, Ankara 1983, s23

²² Ümit BERKMAN, a.g.e, s24

²³ Coşkun Can AKTAN, “Siyasi Patoloji ve ...”, s1068

2.2.2.3- Siyasal Kayırma

Siyasal partiler, iktidara geldikten sonra hükümeti oluştururlar. Hükümet devletin tüm maddi ve manevi varlıklarının yönlendirilmesinde ve kullanılmasında söz ve yetki sahibidir. Böyle bir gücü kullanan siyasi partilerin, iktidara geldikten sonra kendilerini destekleyen seçmen guruplarına çeşitli şekillerde ayrıcalıklı işlem yaparak bu kişilere haksız yere menfaat sağlamalarına “Siyasal Kayırmacılık” adı verilmektedir.²⁴ Kısaca siyasal kayırmacılıkta siyasi partiler yandaşlarını seçim döneminde gördüğü yardımlardan dolayı ödüllendirir.

Siyasi kayırmacılık özellikle mahalli kamu hizmetlerini yürüten hizmet birimlerinde yaygın olarak görülmektedir.

2.2.2.4- Hizmet Kayırmacılığı

Bu toplum tarafından neredeyse kanıksanan bir yozlaşma türüdür. Hatta kendi yöreleri için hizmet kayırmacılığı yapmayan siyasetçileri, bir sonraki seçimlerde oy vermeyerek cezalandırma bile söz konusudur.

Hizmet kayırmacılığı, siyasi iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidarda kalabilmek amacıyla, bütçe ödeneklerini oylarını maksimize edecek şekilde seçim bölgelerine tahsis etmesi ve böylece bütçe kaynaklarını yağmalamasıdır. Seçimlerden galip çıkan siyasi parti, en fazla oy aldığı yerleşim bölgelerine daha fazla ödenek ayırma eğilimindedir.

Siyasi iktidarın başbakan ve bakanları özellikle kendi seçim yörelerinin ihtiyaçlarını göz önüne almadan, sadece bir sonraki seçimde seçilmeyi garantilenmek için ödenek ayırmaları en çok rastlanan bir yozlaşma türüdür. Bu tür uygulamalar yasal suç oluşturmamasına karşın, eşitlik ve adalet ilkesine aykırı, toplum güvenini sarsan, yozlaşma olarak kabul edilen uygulamalardır.

²⁴ a.g.e. s1069

2.2.2.5- Patronaj ve Hizmetsiz Memuriyetlik

Siyasal süreçte, iktidara gelen siyasi partilerin, üst düzey bürokratları görevden alarak bu görevlere, kendi ideoloji ve siyasi yandaşlık çerçevesinde, yeni kimseleri atama işlemleri patronaj sözcüğü ile tanımlanmaktadır. Siyasi yozlaşmanın en çok görülen türlerinden biridir. Hükümette görev alan siyasilerin danışman vb. adlarla görevlendirme yapma yetkisi patronajın yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Siyasi iktidar mensuplarının partililerine, akrabalarına ve yakınlarına dağıttığı makam ve mevkilerine, yeni açılan kadrolara, arpalık diğer bir deyişle hizmetsiz memuriyetliler gibi adlar verilmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının arpalık olarak görülmesi sonucu kadroların aşırı şişmesi, devletin üzerine ek bir ekonomik maliyet yüklemektedir. Aynı zamanda aşırı şişen kadrolar dolayısıyla devlet hantallaşmakta, işlevini gerektiği gibi yerine getirememektedir.

2.2.2.6- Oy Ticareti ve Oy Satın Alma

Kamuoyunun parlamentoya olan güvenin sarsılmasının en önemli nedenlerinden bir olan oy ticareti, yasama sürecinde ortaya çıkan bir siyasi yozlaşma türüdür. Parlamentoda siyasal kararların alınması sırasında siyasal partiler kendi menfaatleri doğrultusunda parlamentoya sunmuş oldukları kanunları karşılıklı olarak destekleyebilirler. Bu bir anlamda karşılıklı oy alış verişi yada ticarettir. Şüphesiz oy ticareti bazı durumlarda karar olma sürecini kolaylaştırması bakımından yararlı olabilir. Siyasal süreçte bazı konularda karar alınması sıkı ve sert kurallara bağlanmış olabilir. Örneğin belli bir konuda karar alınması parlamentonun üye tam sayısının belirli bir oranına bağlanmış olabilir. Bu durumda, siyasal partiler parlamentoya sunacakları kanun tasarılarının onaylanmasını karşılıklı olarak sağlayabilir, oylarını bir birlerini desteklemek suretiyle kullanırlar.

Ancak bazı durumlarda oy ticareti siyasi yozlaşma ve siyasi ahlak dejenerasyonuna neden olabilmektedir. İşin içinde ortak çıkar olunca siyasal partiler

birbirlerini destekleyebilmektedirler. Burada ülke çıkarına aykırı durumlar söz konusu olsa bile karşılıklı yada ortak çıkarlar uğruna yanlış kararlar veya kanunlar, karşılıklı olarak desteklenmekte ve çıkarılmaktadır.

Oy ticareti mekanizması içinde değerlendirilebilecek bir diğer konu ise oy satın almadır. Bu kapsamda iki uygulama şekline rastlanmaktadır. Birincisi; bir siyasi parti yada iktidar partisinin sunmuş olduğu kanun maddesinin yasalaşmasında millet vekilinin oyu karşılığında nakdi ve aynı menfaat sağlanmasıdır. İkincisi ise; bir partinin diğer parti millet vekillerini nakdi veya aynı menfaatler karşılığında kendi partilerine transfer etmeleridir. Bu durum genellikle iktidarı elde tutmak için çok az bir oy farkının söz konusu olduğu durumlarda yaygınlık kazanmaktadır. Ayrıca, oy potansiyeli yüksek olan kişilerin, parti program ve felsefesinden daha fazla ilgi görmesi siyasal yozlaşmanın en yaygın görülen türlerindedir.

Oy satın almanın bir diğer şeklinde, seçmen oyunun satın alınmasıdır. Seçim yapılmasına yakın bir zamanda hız kazanan oy satın alma; özellikle kırsal kesimde ve varoş olarak tanımlanan düşük gelir seviyeli kenar mahalleli seçmenlerin oyları pazarlık yapılarak para yada başka bir çıkar karşılığı satın alınır.

2.2.2.7- Lobicilik

Ekonomik çıkar ve baskı guruplarının; hükümet üyeleri, yasama organı üyeleri ve bürokratlarla gizli görüşmeler yaparak kendi çıkarları doğrultusunda yasal düzenlemeler yaptırma çabalarına lobicilik denir. Siyasal karar alma sürecinde çıkar ve baskı gurupları; iktidar partisi diğer muhalefet partileri, bürokrasi ve seçmenler ile lobicilik yaparak kamu sektöründe optimum karar alınmasını engeller. Çıkar ve baskı gurupları, (şirket ve holdingler, işçi ve işveren sendikaları, ticaret ve sanayi odaları, diğer mesleki birlikler vb.) başlıca şu şekillerde lobicilik yaparlar.

Çıkar ve baskı gurupları iktidar partisi ile parlamenterlerle, bakanlarla, bürokratlarla gizli görüşme ve anlaşmalar yaparak kendi çıkarları doğrultusunda yasal düzenlemeler yapılmasının sağlama bilmektedirler. Yine bu guruplar çeşitli

işbirlikleri ile halkın yararına ama kendi zararlarına olan düzenlemeleri de engelleyebilmektedirler.

Seçim öncesinde bir siyasi partiye parasal veya diğer şekillerde yardımda bulunanlar, seçimden sonra destekledikleri partinin iktidarı kazanması halinde, iktidar üzerinde etkili olmaya çalışarak çıkar ve rant sağlamaya çalışırlar.

Ayrıca baskı ve çıkar gurupları nüfuzlu, sözü geçen, iş bitiren millet vekili ve bürokratları da etkileyerek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlayabilmektedirler.

2.2.2.8- Rant Kollama

Çıkar ve baskı guruplarının, devlet tarafından, suni olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyetlere rant kollama adı verilmektedir.²⁵ Genellikle yozlaşmış bir siyasal ortamda, çıkar ve baskı gurupları karşılıksız bir çıkar elde etmeyi amaçlar ve eylemde bulunurlar.

Rant kollama, devletin ekonomiye ve piyasalara müdahalesi sonucu yapay olarak yaratılan rantların elde edilmesi sırasında söz konusu olur. Ekonomideki devlet müdahaleleri, kısıtlamalar malların arzında yapay bir kıtlık meydana getirmektedir. Aktan bu durumu rant kollamanın ilk aşaması olan rant yaratma adını vermektedir. Aktan'a göre rant kollamanın temelinde devletin bazı iktisadi faaliyetleri düzenleme ve kontrole tabi tutması vardır. Örneğin, devletin işyeri açması için ruhsat vermesi, belirli sektörlere teşvik vermesi, bir monopol imtiyaz hakkının ihaleye çıkarılması veya bazı ekonomik faaliyetlere sınırlamalar getirmesi rant yaratmayı sağlamaktadır. Bu tür uygulamalarla devlet, suni kıtlık yaratarak, belirli kesimlere bir gelir transferi yapmaktadır. Bu müdahaleler sonunda arzı kıt olan malları ellerinde bulunduranlar değişik yollardan yüksek karlar elde etmektedir.²⁶

²⁵ Vural SAVAS, Anayasal İktisat, Beta yayıncılık, 1989 İstanbul, s23

²⁶ Coşkun Can AKTAN, Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat, Doğu matbaası, Ankara 1994, s163

2.2.2.9- Kamu Sırlarını Sızdırma ve Vurgunculuk

Siyasi yozlaşma türlerinden, bilgi sızdırma ve vurgunculuk genellikle, iktidar partilerine mensup kişilerin yürütme sürecindeki ekonomik karar alma aşamasında, daha çok uyguladıkları bir yozlaşma türüdür.

Hükümetin kamudan sakladığı ve zamanı gelince açıklanmasında fayda gördüğü bilgilerin, hükümet mensuplarınca yada ilgili bürokratlarca bazı baskı ve çıkar çevrelerine ve spekülörlere çıkar karşılığı aktarılması sonucu büyük menfaatler sağlanmaktadır. Siyasal yozlaşmanın bu türü, genellikle devletin ekonomide ağırlıklı olduğu, müdahaleci yapı ve sistemlerde daha çok görülmektedir. Örneğin devletin KİT'ler aracılığı ile ürettiği bazı mal ve hizmetlere yaptığı fiyat ayarlamalarından önceden haberdar olabilen bazı kişi ve kurumlar yaptıkları stoklarla zamlardan sonra büyük paralar kazanabilmektedirler. Genellikle bu tür siyasi yozlaşma sonucunda elde edilen menfaatlere ise vurgunculuk denilmektedir.²⁷

2.2.2.10 – İktidarın Kişileştirilmesi, Parti Disiplini ve Lider Diktası

Devlet sistemindeki mevcut kurumların gözardı edilmesiyle, tüm karar ve icraatların sadece parti liderlerine mal edilmesi ve tüm devlet idaresinin tek bir kişi tarafından temsil edildiğinin kabul edilmesine iktidarın kişileştirilmesi denilmektedir.²⁸ Siyasi yozlaşma türlerinden olan iktidarın kişileşmesi olgusu, kuvvetler ayrılığı ilkesinin lehine gelişme göstermesi ile oluşmuştur. Bazen bazın araçları da, siyasal ortamın yozlaşması sonucu, çözüm olarak kurtarıcılar ve karizmatik liderler yaratma yönündeki eğilimleri ile iktidarın tek bir kişi etrafında oluşmasına neden olmaktadır.

²⁶ Coşkun Can AKTAN, “Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma”, s1075

²⁷ Coşkun Can AKTAN, a.g.e, s1073

²⁸ Burhan KUZU, Anayasa Hukukumuzda Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi ve Güçlendirilmesi Eğilimi, Filiz Kitapevi, İstanbul 1987, s124

Parti disiplini, siyasi parti genel başkanlarının, bir diğer deyişle liderlerinin isteklerinin partili millet vekilleri tarafından kabul edilmesini ve yerine getirilmesini ifade eder. Parti disiplini neticesinde günümüzde milletin vekilleri adeta birer robot haline getirilmiştir. Parti disiplinin çok katı kurallarla uygulanması sonucu millet vekillerinin elleri kolları bağlanmaktadır. Liderin ve partinin aldığı tüm kararlara doğruluğuna inanmadığı halde veya milletin menfaati aleyhine olduğunu gördüğünde bile itiraz edememekte ve kararlara aynen uymaktadır. Hatta parti disiplinine uymayan özgür düşüncelerini ve eleştirilerini ortaya koyan millet vekilleri, ya pasifize edilmekte yada partiden ihraç edilmektedirler. Kişisel iktidar olgusu diktatörlüklerde görülürken, onun değişik yansıması olarak, demokrasilerde, iktidarın kişileştirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.11- Aşırı Vaatte Bulunma ve Yalan Propaganda

Siyasi partiler ve siyasetçiler seçim öncesi oyların artırmak için seçmenlerine vaatte bulunma ihtiyacı duyarlar. Bazı siyasetçiler halkın ihtiyaçlarının aciliyeti ve çokluğu nispetinde ayrıca seçmenin eğitim ve kültürel durumuna göre vaatlerinde aşırıya gidebilmektedirler. Bazen siyasetçiler gerçekleşmeyeceğini bildikleri halde, sanki gerçekleşecekmiş gibi yalan vaatlerde de bulunabilmektedirler. Örneğin, yol ihtiyacı olan bir beldeye, bütçede imkan olmamasına rağmen yol yapımı vaadinde bulunmak, bir beldenin il yapılma şartlarını taşımaması ve il yapma imkanının olmamasına rağmen oy için il yapma sözü verilmesi gibi. Genellikle seçmenler bu tür siyasal yozlaşma türünü kendi seçim bölgelerinde uygularlar.²⁹

Yalan propaganda ile de gerçek bilginin seçmene verilmemesi yada aktarılmaması söz konusudur. Propaganda da ise bilgi seçmene aktarılmakta fakat bu tek taraflı olarak yapılmaktadır. Genel seçim aşamasında iktidar daha avantajlı durumdadır. Özellikle radyo ve televizyon üzerinde devlet monopolünün olduğu ülkelerde, iktidar partisi bu kitle iletişim araçlarından geniş ölçüde propaganda aracı olarak yararlanabilmektedirler.

²⁹ a.g.e. s1074

2.2.3- Siyasi Partiler Yasası ve Seçim Sistemi

Hiç şüphesiz ki siyasi partiler ve özgür seçimler, demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Demokratik rejimlerde siyasal partiler, savundukları düşünceleri ve idealleri gerçekleştirmek için birbirleriyle yarışır. Demokratik rejimlerde yönetim yetkisinin, meşruiyetinin temeli seçimlerdir. Dolayısıyla seçim sistemi istikrarlı ve güçlü bir yönetimin oluşmasında, ve demokratik rejimin sağlıklı işlemesi bakımından önemli bir rol oynamaktadır.

Bir seçim sisteminden beklenen, her şeyden önce belirli bir süre için ülkeyi hangi partinin yöneteceğini, hükümeti hangi partinin kuracağını, hangi partinin iktidar olacağını belirlemektir. Seçim sisteminin bu ilkesine “fayda ilkesi” denir. Konuyu bir hükümetin ülkeyi istikrar içinde yönetme olanağına sahip olması açısından bakıldığında “istikrar ilkesi” ve “yönetilebilirlik ilkesi” de denilebilir. Ülkede taraftar bulan diğer siyasi akımların parlamentoya yansımaları zorunluluğu da vardır. İşte burada seçim sisteminin ikinci bir işlevi ortaya çıkmaktadır. Bu, temsilde adaleti sağlamaktır. Seçim sisteminin bu işlevine “adalet ilkesi” denir.³⁰

Böyle bir durumda iyi bir seçim sisteminin istikrar ve adalet ilkelerini her ülkenin kendi koşullarına uygun bir denge içinde bir araya getirmesi beklenir. Aslında zıt yönlerde işleyen bu iki ilke, değişik seçim sistemlerinde değişik ölçülerde bir araya getirilmiştir. Eğer bu iki ilkeden birini ön plana çıkaracak olursanız, diğeri arka plana itilmiş olur.

Genel olarak, seçim sistemlerini iki grupta toplamak mümkündür. Bunlar, çoğunluk ilkesine dayalı seçim sistemleri ve nispi ya da orantılı temsil sistemleri. Çoğunluk sistemleri, milletvekillerinin ya birer milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde seçilmelerine, ya da birden çok milletvekilinin aynı çevreden seçilmelerine göre “dar bölgeli” yada “geniş bölgeli seçim sistemleri” şeklinde

³⁰ Hikmet Sami TÜRK, Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?, Tesav Yayınları, 1995, s4

adlandırılmaktadırlar.³¹ Dar bölge sisteminin en önemli uygulayıcısı İngiltere'dir. Bu sistemde, her seçim çevresinden bir milletvekili seçilecek biçimde düzenlenir. Her seçim çevresinde en çok oyu alan aday seçilir. Buna basit çoğunluk yada nispi çoğunluk denilmektedir. Seçimler tek turda tamamlanır.

Basit çoğunluğu yeterli görmeyen bazı ülkeler, seçilen milletvekilinin en az belirtilen oranda seçmen desteğine sahip olmasını gerekli saymışlardır. Eğer birinci turda adaylardan hiçbiri seçilmesi için yeterli oya ulaşamazlarsa ikinci tur seçimlere gidilmektedir. İki turlu seçim sisteminin en önemli uygulayıcı ülkesi Fransa'dır.

Tek turlu çoğunluk sistemleri uzun vadede genellikle ülke yönetiminin sürekli olarak iki parti arasında el değiştirdiği iki partili siyasal yapılanmayı gerektirir. İngiltere ve ABD'de durum böyledir. Ayrıca tek turlu sistemlerde bir partinin tek başına parlamentoda çoğunluğu sağlaması daha kolaydır. Böylelikle tek turlu çoğunluk sistemleri, istikrarlı hükümetlerin çıkmasına elverişlidir. Zaten bu sistemlerde istikrar ve fayda ilkesi ön plandadır. İki turlu seçim sisteminde siyasi partiler birbirlerine daha bağlı durumda iken, tek turlu çoğunluk sistemlerinde böyle bir bağımlılık söz konusu değildir.

Çoğunluk sisteminin bazı sakıncalı yönlerini şöyle sıralayabiliriz. Bazı siyasal düşünceler parlamentoda temsil edilme olanağı bulamazlar. Seçimlerde her zaman çoğunluk elde edilemez. Yani istikrar garanti değildir. Üstelik iki turlu seçimde de bu böyledir. Çünkü iki turlu seçimlerde partiler birbirlerine bağımlıdırlar. İkinci tura katılacak partiler, katılmayan partilerin desteğine ihtiyaç duyarlar.

Bir diğer seçim sistemi ise nispi temsil istemidir. Bu sistemde istikrar ilkesinden daha çok adalet ilkesi ön plandadır. Bu sistemde siyasal partiler parlamentoda güçleri oranında temsil edilirler. Değişik görüşler sistemin dışına itilmeksizin meşru zeminlerde temsil edilirler. Ancak bu uzun vadede siyasal parti sayısının çoğalmasına, mevcut partilerin bölünmesine yol açar. Bu da oyların çok sayıda parti arasında paylaşılmasına ve dolayısıyla istikrarlı bir hükümet kurulmasını

³¹ a.g.e. s5

zorlaştırır.³² Çoğu zaman koalisyon hükümetlerinin kurulmasına yol açar. Özellikle de demokratik kuralların tam olarak yerleşmediği ülkelerde koalisyon hükümetleri uyumlu çalışamazlar.

Görüldüğü gibi her seçim sisteminin kendine göre yararlı ve sakıncalı yönleri vardır. Burada önemli olan her ülkenin kendi koşullarına uygun seçim sistemini bulmasıdır. Bu etkili ve istikrarlı bir siyasi yapı için şarttır. Aksi takdirde seçim sistemi başlı başına siyasi istikrarsızlığın kaynağı olabilmektedir.

³² Hikmet Sami TÜRK, Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?, Tesav Yayınları 1995, s21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASET VE EKONOMİ

Siyasi İstikrar-ekonomik büyüme veya tersi anlamda siyasi istikrarsızlık-ekonomik istikrarsızlık konusunda çalışmalar genellikle anlamlı sonuçlar vermiştir. Ekonomilerin istikrarsızlık göstermesi, krize girme konusunda, siyasi istikrarsızlık çok önemli görülmektedir.³³

Siyasi istikrarsızlığın Ekonomik nedenleri konusunda yapılan çalışmalarda, çoğunlukla gelir bölüşümünün adaletli olup olmadığı, gelir bölüşümünde kutuplaşma ve orta sınıfın durumu, istikrarsızlığın göstergeleri olarak alınmaktadır. Genellikle orta sınıfın güçsüzleştiği toplumlarda siyasi istikrarsızlık artmaktadır.

Siyasi istikrarsızlığın ekonomik sonuçları konusunda yapılan çalışmalarda, bazı farklılıklar çıksa da genellikle beklentiler şunlardır. Enflasyon oranının artması, işsizlik oranının artması, büyüme oranının düşmesi. Ayrıca, iç ve dış borçların vadesinin düşmesi, borçların beklenen maliyetlerinin artması, yatırımların azalması, sermayenin kaçıışı, borçların ödenememe olasılığının artması, doğrudan yabancı yatırımların azalması gibi olgular.³⁴

Siyasi istikrarsızlık yarattığı ekonomik sonuçlarla ekonomik istikrarsızlığa neden olurken, ekonomik istikrarsızlık kısa zamanda başka bir siyasi istikrarsızlığa kaynaklık edebilmektedir. Bir anlamda iç içe geçme süreci başlamaktadır.

Günümüzde, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları, ülke risklerini yalnız ekonomik verilere dayanarak ölçmemekte, aynı zamanda siyasi riske belli bir ağırlık vermektedir. Bazı kuruluşlarda ağırlık %50'yi bulmaktadır. Bu da krizin ortaya çıkmasında siyasi istikrarsızlığa verilen önemi göstermektedir.³⁵

³³ Ercan EREN ve Melike BİLDİRİCİ, “Türkiye’de 1990 Sonrası İktisadi Krizlerin Siyasal ve İktisadi Nedenleri”, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2001, sayı 41, s167

³⁴ Ercan EREN ve Melike BİLDİRİCİ, a.g.e, s167

³⁵ Bakınız EK-1

Bir ülkenin, istikrarlı bir ekonomik büyümeyi yakalayabilmesinin temel koşulu, güçlü ve istikrarlı bir siyasi yapıdır. Güçlü, ne yaptığını bilen ve çevresine güven veren bir siyasi otorite geleceğe yönelik bir çok belirsizliği de ortadan kaldıracaktır. Ancak, böylesine güçlü bir siyasetin desteğinde ekonomi, istikrarlı bir büyüme sağlayacaktır. Siyasetteki istikrarsız yapı, şüphesiz ki ekonomik istikrarı etkileyen en önemli faktördür. Siyasete dair belirsizlikler sanayicinin ve işadamlarının en çok şikayet ettikleri konulardan biridir. Çünkü yatırım yapmak isteyen işadamı önünü görmek ister. Geleceğe yönelik belirsizliklerin en aza inmesini ister.

Dünyadaki çok hızlı değişimin ve ekonomik gelişmelerin gerisinde kalan, ülke ekonomisinin beklentilerini karşılayamayan bir siyaset, ekonomik gelişmenin önündeki en önemli engel durumuna düşebilmektedir.

Güçlü ve istikrarlı bir ekonomi için siyasetçiden beklenen, ekonomik gelişmeler ışığında yol gösterici olması, ekonomik gelişmenin önündeki bürokratik, altyapı gibi engelleri kaldırması ve en önemlisi de güven vermesidir.

Siyasi istikrarsızlığın var olduğu ülkelerde en sık tekrarlanan şey seçimlerdir. Hal böyle olunca ülkenin sık sık seçim ortamlarına girmesi, seçim ekonomisi ve popülist ekonomi politikalarını ön plana çıkarmaktadır. Buradan yola çıkarak siyasi istikrarsızlığın ekonomi üzerindeki en önemli etkilerinin başında seçim ekonomisi ve popülist ekonomi politikalarını sayabiliriz.

Siyasetteki istikrarsız ve yozlaşmış yapının ekonomi üzerindeki diğer bir etkisi de, ekonomik yozlaşma ve yolsuzluk ekonomisidir. Gerçekte siyasi istikrarsızlık uzun vade, kayıt dışı ekonominin büyümesi, vergi kaçakçılığının artması, rüşvetin artması, yolsuzlukların artması gibi bir çok olumsuz etkiyi beraberinde getirmektedir.

3.1- Seçim Ekonomisi ve Popülizm

Bir ülke ekonomisinin yönetiminde ekonomistler her zaman tek sorumlu ve yetkili değildirler. Siyaset ve siyasiler toplumun belirlenen hedeflere yönlendirilmesinde ulusal ekonominin yönetiminde ikinci önemli faktördür. O halde iktisatçı ile siyasetçi arasında sıkı bir işbirliği gerekir. Ancak bu her zaman mümkün değildir. İktisatçı sınırsız ihtiyaçlara karşılık kullanılacak, kaynakların kıtlığı ve bu kıt kaynakların en etkin tahsisi ile ilgili iken, siyasetçi ise ekonomiyi seçmenlerine taahhüt ettiklerini yerine getirmek ve yeniden seçilmesini sağlayacak popülist politikalar için kullanmaya çalışacaktır.³⁶

Bu noktada karşımıza popülist ekonomi yönetimi kavramı çıkmaktadır. Bunu Erdal Türkkan şöyle tarif etmekte. Popülist ekonomi yönetimi; siyasi iktidarın ekonomi yönetiminde sahip oldukları inisiyatifleri, kendi siyasi çıkarları doğrultusunda, muhalefete karşı hissedilir bir siyasi haksız rekabet unsuru olarak kullanma ve değerlendirme eğilimlerini ifade eder.³⁷ Böyle bir durumda iktidar partileri muhalefete karşı hak etmedikleri bir üstünlük sağlayabilirler.

Yine Erdal Türkkan'a göre, popülist ekonomi anlayışının en önemli özelliklerinden biri merkezîyetçi, müdahaleci devlet yapısıdır. Fakat buradaki müdahale klasik devlet müdahaleciliğinden farklı olarak, siyasi iktidarın ekonomiye çok önemli ölçüde müdahalesi söz konusudur. Tabi ki buradaki yönlendirme ekonomiyi, ekonominin gerekleri doğrultusunda değil de, kendi siyasi çıkarları doğrultusunda yönlendirme söz konusudur. Bu öyle bir boyuta ulaşabilmekteki bu anlayış çerçevesinde devlet asli fonksiyonlarını bile ihmal ederek kendisine siyasi çıkar sağlayacak tali fonksiyonlara ağırlık verebilmekte.³⁸

Popülist ekonomi yönetiminin diğer bir özelliği ise, halkın iktisadi ve siyasi konularda sistematik ve bilinçli bir şekilde yanıltılması, yanlış, eksik ve deforme

³⁶ Nihal Yıldırım MIZRAK, ve Ömer EROĞLU, "Türkiye'de Ekonomi Yönetiminde Patron Kim?; Ekonomi Siyaset İkilemi", İktisat, İşletme ve Finans dergisi Mart 97 s41

³⁷ Erdal TÜRKKAN, "Popülist Ekonomi Yönetimi Anlayışı ve Geniş Anlamda Siyasi Kirlenme", Yeni Türkiye Ocak-Şubat 1997 Sayı 13 s558

³⁸ a.g.e. , s558

edilmiş bilgilere mahkum edilmesidir. Bundaki temel amaç halkın siyasi alanda istenilen doğrultuda tercih yapmasını ve popülist politikaların sürdürülebilmesini sağlamaktır. Böyle bir bilgilendirmede yapılan popülist politikalar abartılarak maliyetleri halktan gizlenmektedir.³⁹

Popülist politikaların genelde seçimler öncesinde yoğunlaşması bir rastlantı değildir. Seçime giden bir siyasi iktidar, özellikle seçim dönemine kadar uygulanan politikalar sonucunda mağdur olmuş gruplar kanalı ile ekonomiye yaptığı ilavelerle piyasayı canlandırarak, oy potansiyelini artırmaya çalışır. Bu olaya iktisat literatüründe “political business cycle” (siyasetin yapay iktisadi konjonktür yaratması) denilmektedir.

Bu teoriye göre hükümetler, seçimden önce uygun bir ortam ve zamanda seçimleri etkileyerek yeniden seçilmeyi sağlayabilmek için cazip kamu harcamalarına yönelirler. Buradaki amaç seçmenin işsizlik ve enflasyon gibi en duyarlı olduğu alanlarda harcamalara giderek oyunu maksimize etmektir. Hükümet iktidar olanaklarını ve siyasi gücünü kullanarak iktisadi konjonktürü kendi lehine çevirmeye çalışır. Yani ekonomiyi doğal seyrinden saptırarak adeta yapay bir konjonktür yaratır. Böylece iktidar partisi veya partileri işsizlik oranlarını düşürmek ve dolayısıyla daha çok kişiye istihdam sağlamak suretiyle seçmenlerin tercihlerini kendi lehlerine değiştirmeyi amaçlarlar. Böyle bir uygulamanın alternatif maliyeti ise karşımıza enflasyon olarak çıkmaktadır.⁴⁰

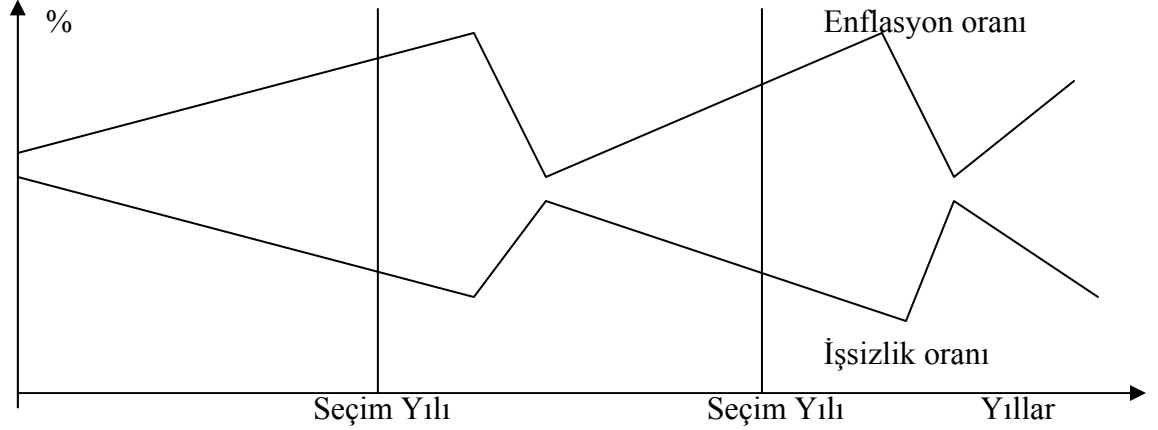
Şekilde de görüldüğü gibi, üstteki çizgi enflasyon oranını alttaki çizgi de işsizlik oranını göstermektedir. Söz konusu teoriye göre işsizlik oranları seçimden önce düşüyor, seçimden sonrada artış gösteriyorsa, aynı şekilde enflasyon seçimden önce yükseliş gösterip, seçimden sonra iniş trendi gösteriyorsa, ekonomide siyasetin yapay konjonktür yaratma olgusu var demektir. Hükümetler bunu genelde seçimden önce genişletici politikalar, seçimlerden sonrada daraltıcı politikalar uygulayarak sağlarlar.

³⁹ a.g.e. , s559

⁴⁰ Nihal Yıldırım MIZRAK, ve Ömer EROĞLU, “Türkiye’de Ekonomi Yönetiminde Patron Kim?; Ekonomi Siyaset İkilemi” , İktisat, İşletme ve Finans dergisi Mart 97 s43

Siyasetin yapay konjonktür yaratması teorisini W.C. Mitchell aşağıdaki şekil yardımı ile açıklamaya çalışmıştır.

Şekil 3.1- Siyasetin Yapay Konjonktür Yaratması

Kaynak: Mitchell, C. William. Government As It Is. The Institute Of Economic Affairs, Hobart Paper No:109, 1988, London, s29'dan aktaran, Nihal Yıldırım MIZRAK, ve Ömer EROĞLU, "Türkiye'de Ekonomi Yönetiminde Patron Kim Ekonomi Siyaset İkilimi", İktisat, İşletme ve Finans dergisi Mart 97 s43?

Siyasette sürekli olarak kısa dönemli çıkarlara göre hareket etme eğilimi hakimdir. Çünkü çıkar ilişkileri geçerlidir. Bu ilişkiler sistemin aktörlerinin davranışlarını belirler. Seçmen genel olarak seçim dönemi elde ettiği kazanımlara bakarak hareket eder. Bu saptama özellikle gelişmekte olan ülkeler için yapılabilir. Yoksulluğun yoğun biçimde yaşandığı ve ekonomik krizin maliyetlerini azaltacak refah politikalarının yetersiz olduğu bu ülkelerde, seçmenler uzun dönemden çok kısa dönemdeki gelişmelerle ilgilidirler. Uzun dönemde refahı azaltacak olsa bile, seçmenler kısa dönemde kendilerine maddi yarar sağlayacak politikalara destek verirler.⁴¹ Bu nedenle de seçmenler beklentileri gerçekleşmişse yada gerçekleşme yönünde sinyaller alıyorsa, iktidar partisini tercih etmede tereddüt etmezler. Verdikleri oylarla da politikacıyı ödüllendirirler. Buna göre, ekonominin performansının iktidar partisinin seçim kaderini belirlediği söylenebilir.

⁴¹ Stephen Haggard and Steven B. Webb; "What Do We Know about the Political Economy of Economic Policy Refom?", The World Bank Research Observer, Vol.8, No:2, (July 1993), s149'dan aktaran, Suat OKTAR, "Seçim Ekonomisi yada Ekonominin Politizasyonu", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 1996, s8

Öte yandan politikacı da benzer kısa dönemli düşüncelerle hareket eder, Onun içinde temel amaç gelecek seçimleri kazanmaktır. Eğer iktidar konumunda ise yararları seçim öncesinde ortaya çıkacak ve seçmenleri kendisine oy vermeye yöneltecek politikaları yürürlüğe koyacaktır. Ancak, burada kısa dönemli çıkarlar ön planda tutulduğundan yararları uzun dönemde görülecek politikalar gözetilmez. Tercih edilen politikalar genellikle seçim öncesindeki bir iki aylık dönem için seçmeni sevindirecek, diğer bir deyişle gözlerini boyayacak politikalardan öteye gitmez. Kısacası seçim ekonomisi adını taşıyan bu politikalar iktidarın, ekonominin dengelerini dikkate almaksızın yürüttüğü bir harcama açılımını ifade eder. Daha açıkçası, kamu olanaklarının hesapsız bir biçimde dağıtılması sürecidir. Ne var ki bu politikalar uzun dönemde toplumun geneline büyük maliyetler çıkarırsa da uygulamaya konulmasından çekinilmez. Politikacı için önemli olan seçim kazanmak olduğundan seçimi kazandıran politikada en iyi politika sayılır. Oysa bu politikaların uzun dönemde ekonomide dengelerin hızla bozulmasına ve buna bağlı olarak enflasyon ve işsizlik başta olmak üzere bir çok sorunun ortaya çıkmasına neden olduğu gözden kaçırılır. Politik miyopluk olarak nitelendirilen bu durum politikacılar için olağan bir davranışı yansıtır. Zira, iktidarı sürdürme uğruna böyle bir davranış içinde bulunma kendileri için hiç de irrasyonel sayılmaz.⁴²

3.1.1- Seçim Ekonomisi ve Popülist Politikaların Özellikleri

Siyasi otoritenin seçimlerden hemen önce, halkın siyasi tercihlerini etkilemeye yönelik çabalarına genel olarak seçim ekonomisi tabiri de kullanılmaktadır. Seçim ekonomisi, iktidarda olan partinin, gelecek seçimlerde tekrar kazanma uğruna, devletin imkanlarını halkın belli kesimlerine aktarması, şeklinde tarif edilebilir. Politikacıların halkın duymak istediklerini vaat etmesiyle ortaya çıkan seçim ekonomisinde bazı belirgin özellikleri vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir.

Seçimlerden önce uygulanacak politikaların halk üzerinde kısa vadede hissedilir bir memnuniyet duygusu yaratması gerekmektedir. Bu amaca yönelik

⁴² Suat OKTAR, “Seçim Ekonomisi yada Ekonominin Politizasyonu”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 1996, s8

olarak yapılan bazı uygulama örnekleri şunlardır. Kamu kesiminde çalışan işçi ve memurların maaş ve ücretlerinin artırılması, tarım ürünlerinde destekleme fiyatlarının artırılması, kamu bankalarına yönelik borçların faiz veya ana paralarının affedilmesi, imar yasakları ile ilgili af çıkartılması, vergi borçları ile ilgili af çıkartılması.

Seçim ekonomisi ve popülist politikalarının diğer bir özelliği de uygulanacak politikaların kısa dönemde çok önemli mali külfet getirmemesi veya mali külfetin zamana yayılabilecek nitelikte olmasıdır. Bu kriter siyasi iktidarın sınırlı bir kaynakla çeşitli kesimleri çeşitli açılardan memnun edebilecek çok sayıda politikayı aynı anda uygulama imkanı verecektir. Bu tür uygulamalara verilebilecek örnekler şunlardır. Büyük veya küçük yatırımların temellerinin atılması, yerel yönetimlerin statülerinin değiştirilmesi (ilçe yapma, il yapma vb.), belli kesimlere avantajlı kredilerin verilmesi.⁴³

Hükümetlerin seçimlerden önce uyguladıkları ekonomi politikalarını, uzun dönemli ekonomik yapının ipotek altına alınması olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu politikaları uygulayanlar seçim sonrası oluşabilecek, işsizlik, bütçe ve dış ticaret açıkları, enflasyon gibi olguları gözardı etmektedirler. Onlar için birinci öncelik günü kurtarmak ve yeniden seçilebilmektir.

Popülist ekonominin diğer bir özelliği de ülke çapında ses getirecek büyük bir övünç ve gurur kaynağı oluşturacak davranışlardır. Bu tür davranışlara örnek olarak finansman kaynakları belli olmayan, yapılabilirliği tartışmalı büyük altyapı yatırımları verilebilir. Büyük baraj ve köprüler gibi.

Ayrıca kendisinden önceki iktidarın çok eleştirilen ve başarısız sayılan konularda abartılı çıkışlar yaparak üstünlüğünü kanıtlama çabaları da popülist politikaların özelliklerinden sayılabilir.⁴⁴ Bu tür davranışlara örnek olarak, önceki iktidarın ekonomik istikrarı sağlamak için koyduğu vergileri kaldırmak veya

⁴³ Erdal TÜRKKAN, "Popülist Ekonomi Yönetimi Anlayışı ve Geniş Anlamda Siyasi Kirlenme", Yeni Türkiye Ocak-Şubat 1997 Sayı 13 s561

⁴⁴ a.g.e. , s562

oranlarını indirmek, önceki iktidarın harcamalarda yaptığı kısıtlamaları kaldırmak, çiftçilere verilen taban fiyatları yetersiz bularak daha da artırmak gibi örnekler verilebilir.

Görüldüğü popülist politikaların uygulama alanı çok geniştir. Popülist politikalara sınırlama getirecek tek şey kaynak sorunudur. Popülist politikalar uygulayan hükümetlerin sık sık başvurdukları kaynaklar ise, emisyon hacminin genişletilmesi, dış borçlanma, iç borçlanma, seçimlerde oy ağırlığı fazla olmayan kesimlerin vergi yükünün artırılması, kamu bankalarının ve kamu kaynaklarının kullanılması ile elde edilecek gelirlerdir.

Popülist politikalara genelde seçimlerden 6-7 ay önce başlanır. Çünkü alınan tedbirlerin geniş seçmen kitlelerini etkilemesi için 6-7 ay kadar bir süreye ihtiyaç vardır. Bu sürenin fazla tutulmaması gerekmektedir. Çünkü siyasi iktidar seçimden önce oluşabilecek yüksek enflasyonu istemeyecektir.⁴⁵

Popülizm sadece siyasi iktidarın politikalarıyla sınırlı değildir. Muhalefet partileri de seçim öncesinde yapılması ve uygulaması mümkün olmayacak bir çok vaatlerde bulunmaktadır. Ayrıca iktidarın ekonomik istikrar için aldığı bazı tedbirleri doğru olsalar bile, eleştirerek kendilerine siyasi rant sağlamaya çalışmaktadırlar.

3.1.1.1- Çıkar Mücadeleleri

Kişilerin, kamu ekonomisi politikalarının kendi çıkarlarına hizmet etmesinde tek başlarına etkili olamaması, çıkar guruplarının oluşumuna neden olur. Politika seçeneklerini ölçme ve değerlendirmede yeterli bilgiye sahip olmamaları ve kendi başlarına verecekleri oyun etkinliğinin az olmasını düşünmeleri, çıkar guruplarının gelişimini hızlandırır. Bunda kamusal politikalarının karmaşıklığının da büyük önemi vardır. Bunun için aynı çıkarlara sahip kişiler kamu karar ve politikalarının kendi çıkarlarına hizmet etmesi için örgütlü bir yapıya bürünürler.

⁴⁵ Salih NEFTÇİ, “İnanılmaz Bir Seçim Ekonomisi” , Hürriyet Gazetesi, 16 Kasım 1995 s7

Çıkar gurupları devleti yönetenlere ancak ortak çıkarlarını kabullendirebileceklerinin farkındadırlar. Geniş çıkarları bünyesinde barındıran bir çıkar gurubu oyca daha zengin olduğundan hükümetin öncelikle böyle bir grubun isteklerine cevap eğiliminde olduğu görülür.

Siyasal sistemin yönlendiricilerinin seçmenler, politikacılar ve bürokratlardan kurulu olması sistemin ayakta kalması açısından ortak çıkarlarla açıklanabilir. Seçmen, fayda maksimizasyonunu kısıtlı geliriyle sağlamak peşinde iken, politikacı oy maksimizasyonu ile iktidara gelmek, bürokrat ise uzun süre kalmak ve finansal imkanlarını genişletebilmenin çabası içindedir.

Seçmenlerin ekonomik çıkarlarını koruma ve artırma çabası içinde olmaları, dikkatlerin politikacıların faaliyetlerine çekilmesine neden olur. Bunun bilincindeki politikacılar ise iktidara sahip olabilme yolunun, sayısal oy çoğunluğuyla gerçekleşeceğinin farkında olup sürekli siyasal yatırımların uğraşı içindedirler.⁴⁶

Çıkar ve baskı gurupları, siyasi partilerin seçim kampanyalarında finansal destek sağlayabilirler. Destekledikleri partinin seçimi kazanmasıyla, iktidar üzerinde etkili olup, rant elde etmeye uğraşırlar. İşi daha da ileri götürüp millet vekillerinin kendilerine hizmet etmesini isteyebilirler.

Ayrıca çıkar ve baskı gurupları tehdit ve şantaj gibi yöntemlere de başvurabilir. Siyasal iktidarı bir dahaki seçimlerde desteklememe veya bir başka partiyi destekleme tehdidinde bulunma, yada medya yoluyla siyasal iktidarı yıpratmaya çalışma tehdidinde bulunma söz konusu olabilir.⁴⁷

⁴⁶ Suat OKTAR, “Seçim Ekonomisi Yada Ekonominin Politizasyonu”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 1996, s7

⁴⁷ Coşkun Can AKTAN, “Teşvik Kollamacılık 1”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 11 Kasım 1994 , s11

Kamu kaynaklarının tahsisinde, siyasi önceliklerin ve bu arada özellikle siyasi destek sağlama (veya destek kaybetmeme) kaygısının, öncelikli veya aşırı bir rol oynaması özelliği çok çeşitli biçimler alabiliyor.

Kamu kesiminde gerek bürokrasi, gerek kamu iktisadi teşebbüslerinde tanıtık kişilere iş bulmaktan, iş takibine, teşvik ve ucuz kredi kullanımında kolaylık sağlamaya kadar geniş bir yelpaze içinde verilen “hizmetler,” böylesi saydam ve anonim olmayan (yani siyasi kaynak tahsisi ile sağlanan yarar veya rantın sadece belli kişilere tahakkuk ettiği) değiş tokuşları ortaya çıkarabiliyor. Tarımda taban fiyatlarının yüksek olması, gübre sübvansiyonu, veya işçi ve memur ücretlerindeki artışlar, büyük ölçüde daha evrensel niteliği olan, daha geniş kitlelere yarar sağlayan, sağlanan olanaklara ulaşmada bireylerin tekil özelliklerinin fazla rol oynamadığı araçlardır. Hükümetin tütün taban fiyatlarını yüksek açıklamasında, muhtemelen o yöredeki yerel parti örgütlenmesinin baskı veya tercihlerinin bir rolü olur. Ama kullanılan araç daha evrensel bir araçtır.⁴⁸

Görüldüğü gibi, çıkar ilişkileri ağı ile çevrelenen siyasi yapılanma ve seçim ekonomisi süreci, seçmen, siyasi iktidar ve bürokrasi yelpazesinde çok önemli etkileri doğurmaktadır. Seçmenlerin kamusal kaynaklardan en yüksek payı almak istemeleri siyasi iktidarın oy maksimizasyonu çabaları ve bürokrasinin siyasi otoriteye ne kadar yakın olursa kendini o kadar güvende hissetmesi, kişisel çıkar kovalamacasının boyutları ile değerlendirilir.

3.1.1.2- Seçim Öncesi Politikalar

Popülist ekonomi yönetimi içerisinde siyaset sanatı, her şeyden önce devletin iktisadi alanda inisiyatif alanını günün ve ülkenin koşullarına göre siyasi alanda kendi lehine maksimum yarar sağlayacak şekilde belirlemektedir.

⁴⁸ İzak AKTİYAZ, “Ekonomiyi Düzlüğe Çıkarmayan Siyaset”, Görüş Dergisi, Sayı 23, Kasım-Aralık 1995, s24

Devletin ayrıcalıklı alanlarının belirlenmesinde kullanılan en önemli kriterlerinden birisi, müdahale alanında uygulanacak bir politikanın halk üzerinde kısa dönemde hissedilir bir memnuniyet duygusu yaratmasıdır. Bu nedenle uzun dönemde sonuç verecek inisiyatif alanları popülist anlayış çerçevesinde rağbet görmeyecektir. Popülist ekonomi anlayışı çerçevesinde ayrıcalıklı ilgi alanlarının belirlenmesinde kullanılan ikinci kriter, bu alanda alınacak tedbirlerin kısa dönemde çok önemli mali külfet getirmemesi veya mali külfetin zamana yayılabilecek nitelikte olmasıdır. Bu kriter siyasi iktidarların sınırlı bir kaynakla çeşitli kesimleri çeşitli açılardan memnun edebilecek çok sayıda politikayı aynı anda uygulama imkanı verecektir. Dolayısıyla seçim öncesi dönemde öncelikle kısa dönemde sonuç verebilecek ve aynı zamanda daha az mali külfetle başarılabilecek kamusal işler ve yatırımlar gündeme gelmektedir.⁴⁹

Seçim öncesi dönem, tüm siyasi partilerin seçmenlere, ileriye yönelik vaatleriyle doludur. Parti kadrolarının yapısı ve yetenekleri doğrultusunda şekillenen bu vaatler, bazen çok abartılı olabilir. Rasyonel seçmen, bunların gerçeği daha iyi yansıtanlarına prim verir. Burada seçmen değişik vaatler arasından bir seçim yapmakla karşı karşıyadır. İktidar partisi bulunduğu ortamdan yararlanarak seçmen üzerinde çok daha etkili olabilir. Ekonominin kaynaklarının zorlanması yönünde oluşacak bu davranışlar, maliye ve para politikalarının gevşemesine neden olur.

Siyasal değişkenlerin ekonomi üzerindeki etkilerinin her zaman mevcut olması çeşitli makroekonomik sorunlara ışık tutar. Seçimden önceki dönemlerde siyasi iktidarlar seçmenlere cazip gelebilecek çeşitli uygulamalarla ekonomiyi ısıtırlar. Kamu harcamalarının artırılıp, bütçe açığına neden olunması buna en tipik örnektir. Politikacıların seçmenin bugünkü harcamalarını önemseyip gelecekteki bir çeşit vergi yükünü göz ardı etmeleri seçim ekonomisi politikalarının oluşumunu hazırlar. Siyasal partiler arasındaki görüş farklılıklarının ve siyasi rekabetin yoğun olduğu dönemlerde, bu faaliyetler daha şiddetli olacaktır. Buna seçmenlerin kişisel çıkarlarını tatmin etmede taleplerinin ivedilikle karşılanmasını istemeleri eklenince şu tablo ortaya çıkar.

⁴⁹ Erdal TÜRKKAN, Ekonomi ve Demokrasi, Turhan Yayınevi, Ankara 1996, s177

- Memur ve işçi kesimine çok yüksek zamlar verilir.
- Tarımsal kesime yüksek destekleme fiyatları sunularak geniş bir kaynak aktarılır.
- Kamu kaynaklarının kredi kampanyaları artar.Kamuoyuna düşük faizli kredi sunulduğu mesajı gönderilir.
- Merkez bankası tarafından faizler düşük tutmaya çalışılarak para muslukları açılır.
- Vergi indirimi ya da ertelenmesine gidilir.Bu bazen vergi affını da içeri
- Ekonomide çeşitli kesimlere verilen teşvikler artırılır.
- Özellikle Türkiye”de yaygın olan yeni il ve ilçeler kurulur.
- Yeni iş imkanlarının işsizlere sunularak istihdam en azından seçim yapılana kadar artırılır.
- Ekonomik hesapların yetersiz yapıldığı seçim ortamında “korumacılık” yaygınlaşır.Piyasa dışı ekonomik ilişkiler ve kayıt - dışı ekonomi yaygınlık gösterir.
- Seçmen yaşı düşürülebilir.
- Üniversitede başarısız olup atılanlara af getirilebilir.

Yararları seçim öncesinde ortaya çıkabilecek biçimde uygulanan bu tür politikalarının, kamu harcamalarını artırıcı nitelikte olduğu görülür. Seçmenlerin gözlerini boyayacak bir harcama akımının geliştirilmesi hem çok kolay hem de kısa dönemli üretim ve istihdam artışı sağlayarak toplumun geniş kesimlerinde büyük destek bulur. Siyasi iktidarın seçim ekonomisi politikalarına yönelmesi optimal ekonomi politikalarının uygulanmasını engeller. Ekonomide geçici bir genişleme ve nispi bir refah dönemi yaratılır.

3.1.1.3- Seçim Sonrası Politikalar

Seçimlerden önce uygulanan “seçim ekonomisi “sürecinin ardından,seçim sonrası genellikle ekonomide karşıt bir durum yaşanır. Seçimi iktidar partisi tekrar kazanmışsa, artık ekonomide yeni bir dönemin başlayacağı vurgulanır. Sorunların

çözümünde deneyim sahibi olduklarını ileri süren bu yaklaşımı, “ekonomik istikrar tedbirleri” ni de beraberinde getirir. Şayet muhalefet partilerinden birisi seçimin galibi ise “geçmiş dönemden enkaz devraldıklarını” sık sık belirterek işe koyulurlar.

Her iki durumda da seçim ekonomisi yükünün seçmenlere yükleneceği şu uygulamalarla kendisini gösterir.

- Memur ve işçi kesimine, seçim öncesi verilen zamlar bastırılmış fiyat artışları ve ertelenen zamların ortaya çıkışıyla geri alınmaya başlanır.
- Merkez Bankası faiz oranlarını yüksek tutmaya çalışıp para musluklarını kısar.
- Ek vergiler, yeni vergiler, bir defaya mahsus vergiler gibi kaynak yaratıcı uygulamalar veya mevcut vergilerde artışlar gündeme gelir.
- Tarımsal ürünlere seçimden önce yüksek destekleme fiyatları verilmiştir. Ancak seçim sonrası çiftçiler ürününün parasını alamamaktadır.
- Seçim öncesinde kurulan yeni il ve ilçelerinin alt yapı ve hizmetlerinin karşılanması askıya alınabilir, çalışan kesimin ücret artışları durabilir, kamuda yeni istihdam olanaklarının azaltılması yoluna gidilebilir.

3.1.2- Seçim Ekonomisi ve Popülist Politikaların Araçları

Aşağıda siyasi iktidarlarının kendi oy potansiyellerini artırmak güdüsüyle hareket ederek, ellerinde mevcut olan kamu kaynaklarını, popülist amaçlarla hangi para ve maliye politikalarının kullanıldığını “parasal araçlar”, ve “mali araçlar” başlıkları altında gösterilmiştir.

Tablo 3.1’de de görüldüğü üzere bu politikalar seçim öncesi dönemde ekonomide genişletici seçim sonrası dönemde ise ekonomide daraltıcı yönde kullanılmaktadır.

Tablo 3.1- Politik konjoktür hareketlerini doğuran seçim öncesi ve sonrası dönemde kullanılan iktisat politikaları

SEÇİM ÖNCESİ DÖNEM		SEÇİM SONRASI DÖNEM
1.Genişletici Maliye Politikası - Kamu harcamalarının artması - Vergi oranlarının indirilmesi - Kamu harcamalarının finanse edilmesi için iç ve dış borçlanmaya gidilmesi - Açık bütçe politikası - Memur ve işçi maaşlarına zam yapılması - Tarımsal destekleme politikaları ile çiftçilere ödeme yapılması	↔	1.Daraltıcı Maliye Politikası - Kamu harcamalarının açık finansman ile yürütülmeye devam edilmesi - Vergi oranlarının yükseltilmesi veya yeni vergiler ihdas edilmesi - Bütçe açıklarının finansmanı için borçlanma politikasına devam edilmesi
2. Gevşek Para Politikası - Artan kamu harcamalarının para basılması suretiyle karşılanması - Açık piyasa işlemleri yoluyla finansman temin edilmesi - Hazineye kısa vadeli avans temini - KİT'lere finansal destek sağlanması - Tarımsal destekleme alımları için kredi desteği	↔	1. Sıkı Para Politikası - Para arzının daraltılmaya çalışılması - Hazine, KİT ve tarımsal destekleme alımı yapılan kuruluşlara açılan merkez bankası kredilerinin konsolidasyonu
3. KİT Politikası - KİT zamlarının ertelenmesi	↔	2. KİT Politikası - KİT zamlarının yapılması

Kaynak: Coşkun Can AKTAN, Nasıl Bir Para Sistemi, İMKB Yayını,1998, s95

3.1.2.1- Mali Araçlar

Mali araçlardan en önemlisinin “kamu harcamaları” olduğu görülür. Bu harcamalar, cari harcamalar, transfer harcamaları ve kamu yatırımları ile özel ve kamu işletmelerine yapılan sermaye transferleri ve mali yardımları içerir.

Kamunun mal ve hizmet alımlarına ilişkin ödemeleri cari harcamaları kapsar. Bütçe içerisinde önemli bir büyüklük olarak görülmesi ve artış eğiliminin yüksek olması, kamunun toplumsal yaşama ait işlevlerinden kaynaklanır. Aydınlatma,

ulaşım, savunma, eğitim, haberleşme gibi kamusal malların kamu tarafından satın alınıp topluma sunulmasının neden olduğu bu harcamalar teknolojik gelişme ve yeniliklerle daha da artabilir. Kentleşme olgusunun artışıyla altyapı hizmetlerinin çoğalması da buna eklenebilir.

Transfer harcamaları da önemli bir mali araç olarak kullanılabilir. Emekli maaşı, yaşlılara yapılan sosyal yardımlar, hastalık ve işsizlik durumundaki ödemeler bu harcamalar kapsamındadır. Bireylerin gelirlerini doğrudan yada dolaylı olarak etkileyen bu ödemeler, kamu iç ve dış borçlarının faizleri, fakirlere yapılan yardımlar, (karşılıksız sosyal hizmetler için olabileceği gibi, tüketicinin alacağı mal ve hizmet fiyatlarını azaltmak ya da üreticinin karını yükseltmek amacı ile yapılan ekonomik yardım) türünde de olabilir.

Kamusal harcamaların temelinin siyasi olması, bir harcama yapılabilmesi için öncelikle bununla ilgili bir hizmetin belirtilmiş olması gerçeği ve bunun da siyasi organlar tarafından yapılması, olaya daha geniş bir çerçeve çizer.

Siyasilerin en çok üzerinde durdukları konulardan bir de kamu kesiminde çalışanların ücret ve maaşlarıdır. Uzun dönemde üretim, istihdam artışı ve gelir dağılımını düzenleyici etkileri nedeniyle, ücret ve maaşlar aracılığı ile siyasi otorite tarafından çalışan kesime seçimler öncesinde gelir iyileştirici politikalar uygulanır.

Cari, transfer ve yatırım harcamalarıyla ekonomiye getirilen hareketliliğin açık bütçelerle finanse edilmesi, seçim sonrası dönemde olumsuz sonuçlarla karşılaşılacağının belirtisidir.

Siyasal iktidarın, kamu harcamaları dışında, kamu gelirleri politikalarıyla da siyasi değişkenler üzerinde etkili olduğu gözükür. Vergi politikalarıyla ekonomideki durgunluğu ortadan kaldırmak amacı, vergi indirimlerine neden olabilir. Toplam talebi artırıcı arttırıcı yöndeki böyle bir uygulama ile genişletici bir yapı oluşturulur.

3.1.2.2- Parasal Araçlar

Seçim ekonomisi uygulamalarının yaygınlaşmış olduğu ülkelerde para politikası araçlarının hemen hemen bütünü kullanılmaktadır. Para politikası araçları seçim dönemlerinde ekonomide genişletici ve seçim sonrası ise daraltıcı sonuçlar doğuracak şekilde kullanılır. Para arzının ve kredi hacminin genişlemesi ile şekillenen parasal araçlarda, seçim döneminde yoğun bir hareketlilik görülür. Politikacıların kısa süreli popülist düşüncelerine yardımcı olan bu politikalar bazı gruplara bizzat ileri dönemde tüketimlerinden vazgeçmesi pahasına kısa dönemli likidite artışı sağlayarak ani tüketim imkanı sunmaktadır.

Hükümetlerin, merkez bankası politikalarını kontrol imkanının bulunması ve bu yolla politikalara yön verebilmeleri, parasal politikaları da yönlendirmelerine yol açmaktadır. Seçim ekonomisi sürecinde, kısa orta ve uzun vadeli krediler veren bankalardan daha çok merkez bankası ön plana çıkar. Yeterli kaynağın olmadığı ekonomilerde merkez bankasının hükümetin finansörlüğü görevini üstlendiği görülmektedir.

Ekonomide bankalar, kaydi para çıkarmakla da kredi oluşturma sürecine katkıda bulunulmaktadır. Kredi sınırlandırmanın minimuma indiği seçim döneminde hemen her kesime bol kredi imkanları sağlanır. Bunların düşük faizli ve uzun vadeli olmasına da dikkat edilir. Bu şekildeki uygulamaların altında yatan temel gerçek popülizmdir. Siyasal iktidarlar bu yollarla oy potansiyellerini artırmaya ve yeniden seçilebilmeyi garantilemeye çalışmaktadırlar.

Para arzının artırılması, faiz, döviz kuru, iç ve dış borçlanma politikaları, para politikası araçların oluşturan olgular olarak seçim ekonomisinde kullanılır. Seçim dönemine girildiğinde açık piyasa alımları sonucu para stokunun artışı, faiz oranlarının düşmesine neden olurken reel harcamalarda artış görülür. Dolayısıyla ekonomide genişletici bir etki yayılırken sermaye talebi ve fiyatlar genel seviyesi üzerinde baskı oluşacaktır. Seçim sonrası dönem ise kamu kesiminin yeteri kadar kaynağa sahip olmaması durumunda iç borçlanmaya gidilmesini ve dolayısıyla faiz

oranlarının tekrar yükselmesini sağlar. Seçim öncesi ortaya çıkan yapay ekonomik genişlemeler, seçim sonrası dönemde yerini tekrar daraltıcı politikalara bırakır. Kısa dönemde, para arzı ile faiz oranı arasında ters orantı varken, parasal politikaların asıl etkisi, uzun dönemde, para stokunun reel değerinin düşük faiz oranlarının yükselmesi ve enflasyon sürecinin reel geliri düşürmesiyle belirir.

3.1.3- Seçim Ekonomisi ve Popülist Politikaların Etkileri

Seçim öncesi ve sonrası uygulanan politikaların nitelik ve nicelik yönünden farklılıklar göstermesi, ekonomide dalgalanmaların meydana gelmesine ve piyasa dinamiklerinin sistem içerisinde etkinliklerini yitirmelerine neden olmaktadır. Seçim ekonomisi ve popülist politikaların ekonomi üzerindeki etkilerini iki aşamada incelemek gerekmektedir. Birincisi kısa dönemli etkileri, ikincisi uzun dönemli etkileri.

3.1.3.1- Kısa Dönem Etkileri

Popülist politikaların uygulanışı sırasında ekonomik dengelerin bozulması, ve bu olumsuzlukların giderilmesi için seçim sonrası girilen politikalar, kısa dönemli etki olarak kendini gösterir. Seçimlerden hemen önce maaş ve ücretlere zam yapıldığı, tarımsal ürünlerde yüksek destekleme ve alım fiyatlarının uygulandığı, kredi bolluğu ve çeşitli teşviklerle biçimlenen gelir transferlerinin yapıldığı görülür. Bunun içinde genişletici ekonomik politikalar seçildiğinden, seçim sonrası dönemde fiyat artışlarıyla birlikte gelirden azalmalar ve ekonomik istikrarsızlar belirir.

Seçim öncesinde baskı altına alınmış olan fiyatlar genel düzeyi, (KİT zamlarının bekletilmesi gibi), seçimlerden sonra hızlı bir yükseliş göstererek seçim öncesi politikaların bedelini, kendisine kısa dönemde yarar sağlayan gruplara ödetir.

Politikacıların yeniden seçilmeyi garantilemek ve oylarını maksimize etmek için kamu harcamalarını artırmak ve vergi oranlarını indirmek şeklindeki genel eğilimleri ekonomik sorunların ve ekonomik yozlaşmanın temelini teşkil eder. Artan

kamu harcamalarının emisyon ve borçlanma ile karşılanması kronik bütçe açıklarının ve kronik enflasyonun kaynaklarından birisidir. Ekonomik kuralların çöğnendiği bu dönemde gelir dağılımının düzelmesi, refah düzeyinin artması gibi amaçlar, çok kısa ömürlü olmaktadır. Buna işsizliğin azalması, faizlerin düşmesi de eklenebilir.

3.1.3.2- Uzun Dönem Etkileri

Seçim ekonomi politikalarının gerçek etkisi uzun dönemde görülür. Kaynakları yönlendirme yetkisine sahip siyasi iktidarlar, geçici olarak daha geniş bir sosyal taban oluşturmayı düşünebilirler. Sorun, seçim öncesi kamu harcamalarının artması ile sınırlı olmayıp bizzat siyaset yapma biçiminin kendisi ve siyasi rekabette kullanılan araçlarla ilgilidir. Buna göre ekonomi politikalarının kontrolü güçleşebilir. Ve seçim öncesi verilen vaatlerin yerine getirilmesi için yapılan uğraşlar kamu harcamalarının daha hızlı artmasına neden olabilir.

Seçim sonrası ekonomik sorunlar şüphesiz bütçe açıkları ve enflasyonla sınırlı değildir. Seçimi kazanan partiler bu kez yapay olarak yarattıkları bu sorunlarla mücadele etmek zorunda kalırlar. Örneğin, enflasyonla mücadelede ve bütçe açıklarının kapatılması için seçim kazanılmasının hemen ardından vergi oranlarını artırmak, devlet tarafından üretilen ürünlerin fiyatlarına zam yapmak vb. şekilde ekonomiye müdahalede bulunurlar. Siyasetin yarattığı yapay ekonomik konjonktür uzun vadede toplam tasarruflar, toplam yatırımlar, ve sonuçta milli ekonomi üzerinde olumsuz sonuçla doğurur.

Seçimden hemen sonra politikacıların yön değiştirmeleri, vergilerin artırılması, kamu harcamalarının kısılması ve para arzının daraltılması ile kendini gösterir. Siyasi iktidar seçim döneminde kaynakları dayandığı toplumsal tabanın çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Reel faydaya dayanmayan gelir aktarımlarının seçim sonrası geri alınacağı gerçeği çoğu zaman seçmenler tarafından görülememiştir. Sonuçta uzun döneme yansıyan kaynak sorunu, kemer sıkma politikalarını gündeme getirir.

Kamu kesimi borçlanma gereğinin artması, vergi gelirlerinin artırılmadan kamu harcamalarının artırılması, ekonomide sıkıntıların kaynağını oluşturur. Böyle bir ortamda KİT ürünlerine yapılan zamlar, iç borçlanmaya daha fazla gidilmesi, merkez bankası kaynaklarının zorlanması ve dış yardımlara güvenilmesi makro ekonomik dengesizliğin belirtileridir. İç borçlanma, faiz hadlerini yükseltebileceği gibi fiyatların artmasına da neden olabilir. Böyle bir yola başvurulması seçimlerden sonra, konsolidasyon sorununu da ortaya çıkarabilir. Daha sonraki dönemlerde ise bütçe üzerinde faiz baskısına yol açabilir.⁵⁰

Kısa dönemli iyileştirmeler ekonomide şok talep fazlasına neden olurken, buna üretim artışı ile değil fiyat artışı ile cevap verilir. Bunun içinde talep azaltıcı politikalar gündemde tutulur. Bütçe açığının kısılması, para arzının daraltılması ve döviz kurlarının yavaşlamasıyla birlikte uzun dönem etkilerle karşılaşılır. Burada artık ekonomide istikrarsızlıkların oluştuğu, büyüme hızı, istihdam ve gelir dağılımının olumsuz etkilendiği bir ortam vardır.

Seçim ekonomilerinin seçimlerden sonra ortaya çıkardığı başlıca ekonomik sorunlar şöyle sıralanabilir.⁵¹

- Kamu harcamalarının mevcut veya potansiyel kamu gelirlerinden daha fazla olması ve bu nedenle ortaya çıkan bütçe açıkları,

- Kamu harcamalarının vergi dışı kaynaklardan sağlanması zorunluluğu ve bu yolla borç yükünün giderek artması,

- Kamu harcamalarının vergiler ve borçlanma dışında kısmen emisyon ile karşılanması,

⁵⁰ Baran TUNCER, “Enflasyonun Nedeni Siyaset”, Milliyet Gazetesi, Sayı 17424, (21 Mayıs 1996), s18

⁵¹ Coşkun Can Aktan, Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi: 1980-1990 Türkiye Deneyimi , İstanbul Afa Yayınları 1992 , s63

- Vergi yükünün de zaman içinde giderek artması, ve bunun ekonomide büyüme ve produktivite üzerinde olumsuz sonuçlar doğurması,

- Vergi yükünün artması ile birlikte vatandaşların adeta bir vergi sömürüsü altında ezilmeleri ve ister istemez toplumda vergi kaçakçılığının artması ve vergi ahlakının bozulması,

- Enflasyonist süreç içerisinde artan vergi yükünün toplam yatırımlar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurması, ve bu suretle ekonomide durgunluk ve işsizliğin baş göstermesi. Böylece enflasyon ve stagnasyon (durgunluk) yapısının “stagflasyon” adı verilen ekonomik sorunu gündeme getirmesi.

3.2- Yolsuzluk Ekonomisi

Siyasi ve ekonomik düzlemde günümüzde gelişmekte olan pek çok ülkede yaşanan en temel sorun, yolsuzluğa ve yoksulluğa neden olan etik dışı uygulamalardır. Aslında bu iki oluşumu birbirine bağlı olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Çünkü yolsuzlukla mücadele etik bir konu olmasının ötesinde, ekonomik kalkınma ve yolsuzluğun önlenmesini sağlayan temel etkidir.⁵²

Son yıllarda sıkça telaffuz edilen “yolsuzluk” kamu görevlilerinin buldukları konumdan yararlanarak kendilerine, yakınlarına ve başkalarına haksız menfaat sağlamalarıdır. Yolsuzluk olayında kamu gücü kullanımının bir kişinin çıkarı için olmasının dışında bir partinin, bir sınıfın, bir aşiretin menfaati de söz konusu olabilir. Rüşvet, kamu ihalelerine fesat karıştırma, zimmet, ve genel olarak haksız menfaat sağlama yolsuzluklara örnek olarak gösterilebilir. Yolsuzluk, özellikle siyasi istikrarsızlığın yaşandığı, demokratik kuralların yerleşmediği ve az gelişmiş ülkelerde daha sık olarak görülmektedir.

Kuşkusuz piyasa ekonomisinin daha sağlıklı işleyebilmesi ve piyasa ekonomisine dayalı büyümenin gerçekleştirilmesi için hukuksal güven ortamını

sağlamak ve serbest piyasa koşullarını oluşturmak devletin görevidir. Buna rağmen belli kesimlerden fazla vergi almak, vergi ödememeyi belli miktarda teşvik eden uygulamalar (sermaye geliri ve finansal ranta tanınan istisna ve muafiyetler), kamu bankalarının kredilerinin iktidardaki kişiler, yakınları veya baskı gruplarına amacından saptırılarak verilmesi devletin ekonomik yozlaşmaya neden olarak siyaset ve ekonominin birbirine karışmasına ve çıkar ilişkilerinin doğmasına tipik örnekleri oluşturmaktadır.

Yolsuzluğun yaygınlaşarak bir piyasa ve ekonomi oluşturacak düzeye gelmesinde, siyasal yozlaşma, ekonomik yozlaşma ve küreselleşme etkili olmaktadır.⁵³

Yolsuzluklarla ilgili diğer bir husus da mafya türü yeraltı ekonomisinin siyasetle ve devletle iç içe geçmesidir. Bu kadar açık ve bariz olan ekonominin yer altı ekonomisi olarak tanımlanması aslında çokta doğru değildir. Alternatif yada paralel ekonomi daha yerinde bir tanımlama olsa gerek. Ayrıca bu konuda kayıt dışı ekonomi de dikkate alınmalıdır. Çünkü kayıt dışı ekonomi mafya, silah, eroin ve yer altı ekonomisinin hepsini içermekte ve hepsi içinde illegal bir durum söz konusu olmaktadır. Görüldüğü gibi mafya türü ticaret yer altı ekonomisi yada kayıt dışı ekonominin siyasetle iç içe geçmesi siyasal yozlaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Yasak mallara ilişkin ticaretin yapılabilmesi için bunları koruyacak pek çok yetki ile donatılmış üst düzeyde kilit kişilerin ve aynı zamanda bu kilit kişilerin emrinde çalışan alt düzeyde bürokratik ve teknokratik personelin bulunması söz konusudur. Dolayısıyla mafya eliyle ticaret hem siyaset kademesinde hem de onun altındaki bürokratik kademelerde rüşvet vb. yollarla büyük çaplı bir yozlaşmaya yol açmaktadır. Mafya bunu ya kendi adamını siyasete sokarak ya da orada bulunan kişinin çeşitli biçimlerde satın alınması ile gerçekleştirmektedir. Bu durumda mafyanın güçlendiği ülkelerde siyasetin yozlaşmadan kalmasını olanaksızlaştırmakta ve siyasetteki yozlaşma ekonomideki yozlaşmadan bağımsız olamamaktadır. Bu

⁵² Serap DURUSOY, “Siyasi ve Ekonomik Yozlaşmanın Yansıması: Yolsuzluk Ekonomisi”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 2003, Sayı:468, s52

⁵³ Serap DURUSOY, a.g.e, s52

bağlamda devlet tüzel kişiliği yolsuzluk ekonomisinin esiri olarak bu ekonomiye hizmet eden bir görevli haline gelmektedir.

3.3- Siyasilere ve Siyasete Duyulan Güvensizlik

Siyasi istikrarsızlık ve yozlaşmanın ekonomik gelişme için oluşturduğu en zararlı etki, siyasal düzenin devletin ve yönetimin yasallığı ve saygınlığını zedelemesidir.

Bir kişiye veya bir kuruma olan güven, o kişinin yada kurumun taahhütlerini tam ve zamanında yerine getirmesi ile oluşur. Yerine getirilen taahhütlerin sayısı ne kadar çoksa ve taahhütler ne kadar uzun zamandan bu yana yerine getiriliyorsa, oluşan güvende o kadar büyük olur.

Gelişmiş ülkelerde en çok güven duyulan kurum devlettir. Devletin devamlılığı temel bir ilke olarak kabul edildiği için, hükümetler değişse bile devletin taahhütlerini yerine getireceği bilinir. Bu nedenle devletin borçlanmasındaki risk primi, o ülkenin en düşük risk primi olarak değerlendirilir. Böylece devlet, o ülkenin en düşük maliyetle borçlanabilen kurumu olur.⁵⁴

Devlet taahhütlerini yerine getirmediği yada getiremediği zaman devlete olan güven zayıflayacaktır. Bunun maliyeti de, istikrar programlarının başarıya ulaşma şansının azalması borçlanma maliyetlerinin artmasıdır.

Genel olarak istikrar programlarının ve özel olarak enflasyonla mücadele programlarının hem iç ve hem de dış piyasalarda aynı anda ve oranda güven sağlaması oldukça zordur. Bu zorluk Türkiye gibi çok sayıda istikrar programının uygulamaya konulduğu ülkelerde daha da fazladır. Bu nedenle pek çok program başarısızlığa uğramış, az sayıda ülkede de çok yüksek maliyetler ödenerek ve öngörülenden daha uzun sürede oldukça sınırlı ve genellikle geçici başarılar

⁵⁴ Abdullah GÜL, “Ekonomik Kriz ve Güven Bunalımı”, Yeni Türkiye, Eylül-Ekim 2001, Sayı 41, s148

sağlanmıştır. Her başarısız program bir sonraki programın başarı şansını da azaltmaktadır.⁵⁵

Siyasi istikrar ve kararlılık şüphesiz hem içeride hem dışarıda istikrar programlarına güveni etkileyen en temel faktörlerden birisidir. İstikrar programlarına olan güven, siyasi kararlılığı yani uygulamada zig-zagların yapılmamasını zorunlu kılar.

İç piyasalar açısından siyasi arenada ortaya çıkan çok basit bir uzlaşmazlık siyasi istikrarsızlık olarak algılanabilmektedir. Bu açıdan koalisyon hükümetlerinin güven sağlama ve güveni koruma şansları daha zayıftır. Diğer taraftan devletin üst kademeleri arasındaki uyum da güvenin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Örneğin Türkiye’de Şubat 2001’de Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasındaki tartışma çok önemli bir siyasi istikrarsızlık olarak değerlendirilmiş, ve olayın etkisiyle piyasalarda yaşanan sarsıntılar Şubat 2001 krizinin tetikleyicisi olmuştur.⁵⁶

Dış piyasalar açısından siyasi istikrar ve kararlılık çok farklı biçimde algılanmaktadır. Dış piyasalar açısından önemli olan sözler ve niyetlerden çok yapılanlar ve yapılanların amaca uygunluk derecesidir.

Güven sarsılmasından kaynaklanan tüm ekonomik krizlerde ilk tahribatlar güvene dayalı sektörlerde kendini göstermektedir. Güvene dayalı sektörlerde oluşan tahribat ikinci bir aşamada güvensizliği artırarak krizin derinleşmesine yol açar. Güvene dayalı kurumlardan birincisi menkul kıymetler borsası, ikincisi de bankacılık sektörüdür.⁵⁷

Siyasi istikrarsızlığın yaşandığı ülkelerde siyasal yapının çok sık değişmesi, iktidara gelen her hükümetin farklı politikalar uygulaması, kurumlara ve siyasete

⁵⁵ Erdal TÜRKKAN, “Türkiye’de 2001 Krizi ve Güven Faktörü”, Yeni Türkiye, Eylül-Ekim 2001, Sayı 41, s150

⁵⁶ Erdal TÜRKKAN, a.g.e., s151

⁵⁷ Erdal TÜRKKAN, a.g.e., s156

olan güveni olumsuz yöne etkilemektedir. Bu da yatırımların azalması, yabancı sermaye girişinin azalması, ekonomik büyümenin yavaşlaması gibi bir çok olumsuz etkiyi de beraberinde getirmektedir.

Siyasi iktidara olan güven eksikliği sadece sıradan yurttaşın temel kurumlara olan güveni değil, aynı zamanda işadamlarının ve girişimcilerin piyasaya ve devlete olan güveni sarsılmaktadır. Bu ortamda işadamlarının büyük bir kısmı uzun vadeli yatırımlara yönelmek yerine, mevcut hükümetlere destek vermek yoluyla gelirlerini artırmak ve kısa vadeli ekonomik faaliyetler gerçekleştirmek eğilimine girerler. Oysa gerçek anlamda ekonomik verimlilik sağlayan üretim faaliyetleri, uzun vadeli yatırımları gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla devlete olan güvenin zayıflamasının ekonomik boyutu çok önemlidir.

Bilindiği gibi kalkınma için gerekli olan yabancı sermaye siyasal ve idari açıdan istikrarlı ülkeleri seçer. Siyasi istikrarsızlığın ve yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde kuralsızlık ve kanunsuzluğun hat safhada olması, yabancı yatırımcıların bu ülkeye gelmesini engellemektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde iş yapan yabancı yatırımcılar yozlaşmaların ortaya çıkardığı engeller yüzünden bu ülkelerde yatırım yapmaktan vazgeçmektedir. Çünkü kendi işlerinin normal sürecinde bile rüşvet vermek durumunda kalırlar. Ayrıca yozlaşmanın yoğun olduğu ülkelerde kuralsızlık ve kanunsuzluk sonucu “keyfi” hareket eden siyasiler ve bürokratların davranışları yabancı yatırımcıları söz konusu ülkelere yatırım yapılmasını engellemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE SİYASİ İSTİKRARSIZLIK VE NEDENLERİ

4.1- Türkiye'deki Siyasi Yapının Genel Bir Değerlendirmesi

Siyasi istikrarsızlığın göstergeleri olarak kabul edilen, hükümet karşıtı gösteriler, suikastler, kabine değişiklikleri, anayasal değişiklikler, darbeler, ayaklanmalar, koalisyon hükümetleri, seçmenlerin kararsızlığı ve partizan seçmenin düşüklüğü gibi kriterler göz önüne alındığında Türkiye'de siyasi istikrarın var olduğunu söylemek mümkün değildir.

Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçtiği 1950 Seçimlerinden günümüze kadar, 13 Milletvekili Genel Seçimi, 8 Milletvekili Ara Seçimi, 12 Yerel Yönetimler Seçimleri, 8 Cumhuriyet Senatosu Kısmi Seçimi olmak üzere 41 seçim yaşandı. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen 80 yıllık sürede şu anda 59. hükümetin görevde olduğu düşünüldüğünde hükümetlerin ortalama ömürleri 1.3 yıl olduğu görülmektedir. Bu hükümetlerin %50'si bir yılın altına iktidarda kalabilmişlerdir. En az iktidarda kalan hükümet 24 gün ile II. Çiller hükümeti, en uzun süre iktidarda kalan hükümette 4 yıl 28 gün ile I. Özal hükümeti olmuştur.⁵⁸

Cumhuriyetin kuruluşu ile çok partili sisteme geçiş arasındaki dönemde (1923-1946) toplam 14 hükümet kurulmuş ve hükümetlerin ortalama ömürleri 1 yıl 8 ay 4 gün olmuştur. Aynı dönemde en az iktidarda kalan hükümet 2 ay 7 gün ile I. Saydam hükümeti, en fazla hükümette kalan ise 3 yıl 10 ay 16 gün ile 5. İnönü hükümetidir.

24 Ocak kararlarının alındığı ithal ikameyi benimseyen bir sanayileşme modelinden, dışa açık büyüme modeline geçildiği 1980'li yıllara kadar olan (1946-1980) dönemde 29 hükümet iktidara gelmiştir. Bu hükümetlerin ortalama iktidarda

⁵⁸ Bakınız, EK-2

kalma süresi 1 yıl 2 ay 8 gün olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde iktidarda en az kalan hükümet 29 gün ile II. Ecevit hükümeti olurken en fazla iktidarda kalan hükümet 4 yıl 27 gün ile I. Demirel hükümeti olmuştur.

Ortalama iktidar süresinin en uzun olduğu dönem 1980-1993 yılları arasında yaşanmıştır. 1993 yılının özelliği 5 Nisan 1994 kararlarından önceki ekonomik büyüme açısından en istikrarlı yıl olmasıdır. Bu dönemde ortalama iktidar süresi 2 yıl 1 ay 26 gündür. En az süreyle iktidarda kalan hükümet 4 ay 29 gün ile I. Yılmaz hükümeti iken en fazla iktidarda kalan hükümet ise 4 yıl 28 gün ile I. Özal hükümetidir.

Özellikle 1993 yılından sonra hükümetlerin iktidarda kalma süreleri oldukça kısaldı. 1993'ten 2003 yılına kadar 10 yıllık sürede toplam 10 hükümet kurulmuştur. Son kurulan hükümet olan Erdoğan hükümeti halihazırda görevdedir. Bu dönemde hükümetlerin ortalama iktidarda kalma süreleri 1 yıldır. Bu dönemde en az süreyle iktidarda kalan 24 gün ile II. Çiller hükümeti olurken, en uzun iktidarda kalan hükümet ise 3 yıl 5 ay 15 gün ile V. Ecevit hükümeti olmuştur.

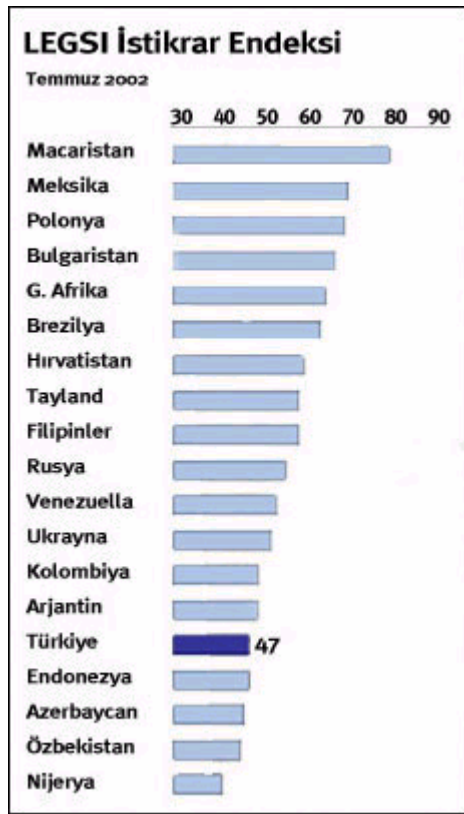
Ordu siyaset ilişkisi Türkiye'de en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Nitekim bu süreçte yaşanan 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri ile Türk demokrasisi iki kez kesintiye uğramıştır. Ordunun Türk siyasi hayatında bu denli etkili olmasında, Türkiye'nin kendine özgü yapısı ve demokratik kuralların henüz tam anlamıyla yerleşmemiş olması gösterilebilir.

Hükümetlerin kısa ömürlü olması, ekonomik gelişme üzerinde pek çok olumsuz etkiyi de beraberinde getirmektedir. Ülkemizde yıllık programını hazırlayan bir hükümetin bu programın sonuçlarını görme şansı çok azdır. Hükümetlerin 4 yıllık normal sürelerini tamamlamadan iktidardan ayrılmaları, uygulanan ekonomik, siyasi ve toplumsal politikaların sürekliliğini sekteye uğratmaktadır.⁵⁹ Dolayısıyla her hükümet değişikliği ile birlikte programların değiştirilmesi, her şeye yeniden başlanması, programların başarı şansını azaltmaktadır.

Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının, bir ülkeyi değerlendirirken en az ekonomik veriler kadar, siyasi istikrarı da göz önünde bulunduklarını daha önce belirtmiştik.⁶⁰ Bu yönde araştırma yapan, finans ve siyasi danışmanlık şirketi Eurasia Group'un, yatırım bankası Lehman Brothers'la ortak hazırladıkları "İstikrar Endeksi" bunun bir örneğidir.

"Lehman Brothers Eurasia Group Stability Index" (LEGSİ) olarak bilinen ve 19 gelişen piyasa ülkesi siyasi istikrar, toplumsal dinamikler, güvenlik ve ekonomik görünüm başlıkları altında 100 puan üzerinden dört ayrı grupta incelenmeye alınıyor.

Grafik 4.1- LEGSİ (Lehman Brothers Eurasia Group Stability Index) İstikrar Endeksi
Kaynak:NTV MSNBC 23 Temmuz 2002

Türkiye'nin Temmuz 2002'de siyasi istikrar notu 100 üzerinden 52, toplumsal dinamik notu 54, güvenlik notu 51 ve ekonomik görünüm notu da 34 olarak belirlendi. LEGSİ olarak kodlanan bileşik endekste ise Türkiye'nin istikrar puanı 5 puan aşağıya çekilerek 47'ye indirildi.

Financial Times gazetesinin ABD baskısında birinci sayfadan ve Başbakan Bülent Ecevit'in fotoğrafları ile duyurulan LEGSİ'nin Temmuz ayı rakamları ilginç bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. İstikrar Endeksi'nde en başarılı performansı kaydeden ülkenin Macaristan olduğu

görülmüyor. Yatırım riski azalan ülkeler arasında Meksika ikinciliği, Polonya

⁵⁹ Birol EFE, "Türkiye'de Siyasi İstikrar Sorunu, Ekonomik Büyüklüklerdeki Gelişmeler (1993-1999) ve 2000 Yılından Beklentiler", İzmir Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 70, s3

⁶⁰ Bakınız, EK-1

üçüncülüğü alırken Türkiye Arjantin de dahil olmak üzere tüm Latin Amerika ülkelerinin gerisinde kalıyor. 19 gelişen piyasa ülkesi arasında 15'inci sırada yer alan Türkiye “yatırım riskini yüksekliği” açısından Endonezya ile aynı puana sahip.⁶¹

Yayınlanan ek raporda ekonomik büyüme rakamlarının cesaret verici olarak nitelendirilmesinin yanında, azınlık hükümetine dönüşen koalisyon hükümetinin en kısa zamanda seçime giderek Türkiye’de siyasi istikrarı sağlaması gerektiği de vurgulanıyor.

“Lehman Brothers Eurasia Group İstikrar Endeksi’nde” Türkiye’nin notunun aşağıya çekilmesinin nedenleri ise şöyle sıralanıyor:

Koalisyonun azınlık hükümetine dönüşmesi ve DSP’nin iktidarda kalma konusunda ısrarcı olması. Yeni RTÜK yasasının Avrupa Birliği standartlarıyla çelişmesi, İşsizlik rakamlarında hedeflenen düzeye halen ulaşamamış olması. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nda Türkiye aleyhine meydana gelen gelişmeler. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’ta çözüm konusunda Türk tarafını suçlayan yeni bir açıklamada bulunması ve sorunun çözümü için “en kısa sürede” somut adımların atılmasını istemesi.

Türkiye’nin İstikrar Endeksi’ndeki notunun düşürülmesinde hükümet krizinin en önemli faktör olduğu anlaşılıyor. Bileşik Endeks’te yüzde 9 nokta 6’lık düşüşün yüzde 7 nokta 4’lük bölümü “siyasi istikrar grubu”nda meydana gelen erozyondan kaynaklanıyor.⁶²

Aynı şirketin 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra yayınlanan Kasım 2002 raporunda ise Türkiye’nin Temmuz 2002’de 47 olan bileşik puanı 56 ya çıkarıldı. Kasım ayı itibariyle siyasi istikrar notu (son 14 ayın rekor seviyesi olan) 70, toplumsal dinamizm notu 63, güvenlik notu 52 ve ekonomik görünüm puanı da 38

⁶¹ Ahmet YEŞİLTEPE, “İstikrar Endeksinde Geriledik”, NTV-MSNBC, 23 Temmuz 2002, <http://www.ntvmsnbc.com/news/165404.asp>

⁶² Ahmet YEŞİLTEPE, a.g.e.

olarak açıklandı. ⁶³ Aynı raporda son genel seçimlerle Türkiye'nin yeni ve etkin bir siyasi iktidarla yoluna devam etme kararlılığı gösterdiği belirtiliyor. Raporda, İstikrar Endeksi'nde sıradışı bir yükseliş kaydeden Türkiye'nin yakın gelecekte yabancı yatırımcılar için daha cazibeli bir ülke haline gelebileceği vurgulanıyor.

Temmuz 2002 ve Kasım 2002 LEGSİ raporları karşılaştırıldığında, Türkiye'nin siyasi istikrar notunun 50'den 70'e, toplumsal dinamik notunun 54'den 63'e, güvenlik notunun 51'den 52'ye ve ekonomik görünüm notunun da 34'den 38'e yükseltildiği görülmektedir. Bu da gösteriyor ki siyasi istikrar, özellikle yabancı yatırımcılar açısından büyük önem arz etmekte.

Yabancı yatırımcılar, yatırım yapacakları ülkelerde istikrarlı hükümetler beklemektedirler. Ülkemizdeki istikrarsız siyasi yapı ve bunun ekonomi politikaları üzerindeki etkisi yabancı yatırımcıyı tedirgin etmektedir. İstikrar yönünde atılacak her adım yabancı yatırımcıyı cesaretlendirecektir.

Türkiye'deki TOBB, TİSK, TÜSİAD, ATO. İTO vb. bir çok işçi ve işveren sendikaları, sanayi ve ticaret odalarının son yıllarda en çok üzerinde durdukları ve şikayetçi oldukları konuların başında siyasi istikrar gelmekte. Bunu her fırsatta dile getirdikleri ve bu konuda çeşitli araştırmalar, raporlar, makaleler hazırladıkları görülmektedir. Bunlarla ilgili bir çok örnek bulmak mümkündür.

Örneğin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'un 18 Nisan 2001 tarihinde hazırladığı "Savurganlık Ekonomisi" adlı raporunu inceleyelim. Raporda özellikle, hükümetlerin görevde kalma sürelerin çok az olduğu, Türkiye'nin sürekli koalisyon hükümetleri ile yönetildikleri 1990 ve 2000 yılları incelemeye alınmış ve bu dönemde, Türkiye'yi yöneten siyasi ve ekonomik kadroların neden olduğu savurganlığın 195,2 milyar dolara ulaştığı belirtilmektedir. ⁶⁴

⁶³ Ahmet YEŞİLTEPE, "Türkiye'nin Yatırım Riski Azaldı", NTV-MSNBC, 20 Kasım 2002, <http://www.ntvmsnbc.com/news/188732.asp>

⁶⁴ TOBB, "Savurganlık Ekonomisi", 18 Nisan 2001

Aynı raporda siyasi istikrarsızlığın, iş dünyasının önünü görmesini engellediği, ekonominin geleceği açısından güven vermediği, dolayısıyla ekonominin dinamizmini ve iş dünyasının esnekliğini büyük ölçüde yitirmesine neden olduğu vurgulanmaktadır.

TOBB raporunda Türkiye'nin politik riskinin çok yüksek olduğu vurgulanmakta ve bunun nedenleri de açıklanmaktadır. Rapora göre ülkemizde sık sık yapılan seçimler, hükümetlerin görevde kalma sürelerinin kısıllığı, istikrar paketlerinin uygulamalarının hep yarım kalması, politikanın ekonominin rolünü çalması ve hükümetlerin ekonomik sorunlara duyarsızlığı gibi nedenlerden dolayı ülkemizdeki politik riskin yüksek olduğu vurgulanmaktadır.

Bir diğer örnek rapor da, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)'in 13 Mart 2001 tarihli "TİSK'ten Hükümete Mektup" adlı raporudur. TİSK tarafından gönderilen mektupta, yeni ekonomik istikrar programının sosyal tedbirler ve özellikle istihdamı teşvik edici unsurları içermesinin gerektiği, ekonomik istikrarın temel koşulunun siyasi istikrar olduğu, bundan ötürü de devletin zirvesinde kalıcı nitelikte uyumlu ilişkiler kurularak, topluma ve piyasalara güven verilmesi istenmektedir.⁶⁵

4.2- Türkiye'de Siyasi İstikrarsızlığın Nedenleri

4.2.1- Parlamenter Sistem

Birinci bölümde parlamenter sistem ile başkanlık sistemini istikrar açısından incelemiştik. Her iki sistem birbirinin alternatifi gibi gözükmektedir. Ancak yapılan incelemede parlamenter sistemin, ve başkanlık sisteminin bir çok olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğunu görülmektedir.

Türkiye'de uygulanan parlamenter sistemin istikrarlı hükümetler çıkaramadığı açıktır. Ülkemizde iş başına gelen hükümetlerin ömürlerinin kısa

⁶⁵ TİSK, "TİSK'ten Hükümete Mektup", 13 Mart 2001

olması, hükümetlerin genelde koalisyonlardan oluşması, hükümetlerin çok sık bir şekilde parlamento tarafından güvensizlik oyuyla düşürülebilmesi veya istifaya zorlanması, genel seçimlerin normal beş yıllık süresi dolmadan erken seçimlerle yapılması gibi bir çok nedenden dolayı parlamenter sistemin Türkiye’de daha ziyade olumsuz yönlerinin baskın çıktığını söyleyebiliriz.⁶⁶

Türkiye için parlamenter sistem mi, yoksa başkanlık sistemi mi, daha uygundur sorusuna kesin bir cevap vermek güçtür. Genel kanaat Türkiye’nin probleminin, parlamenter hükümet sistemi ve başkanlık hükümet sisteminin birini tercihi olmadığıdır.

Kemal GÖZLER’e göre, Türkiye’de karşılaştığımız istikrarsız ve güçsüz hükümet sorunu, klasik parlamenter sistem içinde kalarak çözmek mümkün değildir. Zira, gerek parlâmenter sistem, gerek başkanlık sistemi ancak parlâmentoda sağlam bir tek parti çoğunluğu varsa başarılı bir şekilde işleyebilmektedir. Bunun şartı ise, iki-parti sistemi, iki-parti sisteminin şartı ise büyük ölçüde tek turlu çoğunluk seçim sistemidir. İngiltere’de parlâmenter sistem başarılı bir şekilde işlemektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde de başkanlık sistemi başarılı bir şekilde çalışmaktadır. Her iki ülkede de istikrarlı ve etkin bir yönetim vardır. Çünkü her iki ülkenin de parlâmentosunda çoğunluk vardır. Çünkü her iki ülkede de iki-parti sistemi vardır. Çünkü her iki ülkede de tek turlu çoğunluk seçim sistemi uygulanmaktadır. Türkiye’de ise ne parlâmenter sistem, ne başkanlık sistemi tek başına hükümetlere istikrar ve etkinlik kazandırabilir. Çünkü Türkiye’de parlâmentoda çoğunluk yoktur. Türkiye’de çok-parti sistemi vardır. Türkiye’de nispî temsil seçim sistemi uygulanmaktadır. Türkiye’de gerek parlâmenter sistemin, gerek başkanlık sisteminin başarılı bir şekilde işleyebilmesi için parlâmentoda sağlam bir çoğunluk gerekir. Türkiye’de sağlam bir parlâmento çoğunluğu yoktur. Çünkü Türkiye’de iki parti-sistemi yoktur. Türkiye’de iki-parti sisteminin olması için seçim sisteminin tek turlu çoğunluk sistemi olması gerekir. Türkiye’de bugün nispî temsil terk edilip tek turlu çoğunluk seçim sistemi kabul edilemez. Çünkü, Türkiye’de seçmen düzeyinde

⁶⁶Kemal GÖZLER, “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Üzerine Bir Değerlendirme), Türkiye Günlüğü, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, www.20.uludag.edu.tr/~gozler/istikrar.html (18/12/2002)

gerçekten parçalanmışlık vardır. Türkiye’de seçmenler bir kere ekonomik politikalar bakımından sağ-sol olarak ikiye bölünmüştür. Bu nedenle Türkiye’de her halükârda bir “sol parti”, bir de “sağ parti” olacaktır. Kaldı ki, “sağ” ve “sol” bu eğilimlerden her biri Türkiye’de iki ayrı parti halinde örgütlenmişlerdir. Diğer yandan Türkiye’de seçmenler dinsel problemler bakımından lâik ve lâik olmayanlar olarak ikiye bölünmüştür. Bu nedenle Türkiye’de her halükârda bir “dinsel parti” olacaktır. Türkiye’de seçmenler milliyetçilik bakımından da ikiye ayrılmıştır. Bu nedenle Türkiye’de her halükârda bir “milliyetçi parti” de olacaktır. Türkiye’de bütün bu eğilimlerin güçleri de aşağı yukarı birbirine eşittir.⁶⁷

Atilla ÖZER’e göre de siyasi istikrarsızlığın sebebi yalnızca uygulanan hükümet sistemi değildir. Nitekim, meclis hükümet sisteminin uygulandığı 3 Mayıs 1920’den 6 Mart 1924 tarihine kadar yaklaşık dört yılda 6 tane hükümet kurulmuştur. Yani bir hükümetin görevde kalma süresi yaklaşık altı ay olmuştur. Ancak bu dönem Türk tarihinin en önemli dönemi olup bu dönemde, Kurtuluş Savaşı kazanılıp, yeni Türk Devleti kurulmuştur. Yine aynı dönemde karma hükümet sisteminin uygulandığı 1924’den 1938’e kadar 14 yıl içinde 8 tane hükümet kurulmuştur. Bu dönemde de Türk Devleti’nin şekillenmesi sağlanmış, planlı bir şekilde bir çok reformlar yapılmış ve bir çok inkılaplar gerçekleştirilmiştir.⁶⁸

Tüm bunlardan yola çıkarak Atilla Özer istikrarsızlığın nedenini hükümet sisteminde değil de yetişmiş siyasi lider eksikliği, demokratikleşme eksikliği gibi konularda aramaktadır.

Tüm bu görüşler dikkate alındığında, etkili ve güçlü bir hükümet çıkarmadıkça, bir hükümetin istikrarlı olması tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla parlamenter sistemi istikrarsızlığın kesin kaynağı gibi göstermek de mümkün değildir.

⁶⁷ Kemal GÖZLER, a.g.e.

⁶⁸ Atilla ÖZER, Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Ankara 1997, s104

4.2.2- Siyasi Yozlaşma

Türkiye’de siyasi istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden biri siyasette yaşanan yozlaşma ve siyasi ahlakta görülen aşınmadır.

Siyasi yozlaşma, gelişmekte olan ülkelerde daha çok görülmektedir. Bunun nedeni gelişme sürecinde ekonomik, sosyal ve siyasal yapının hızla değişmesidir. Ekonomik, sosyal ve siyasal yapıda meydana gelen bu hızlı değişimler aynı zamanda yeni fırsatları ortaya çıkarmaktadır.⁶⁹ Bu fırsatları geçiş dönemi fırsatları olarak değerlendirmek mümkündür.

Türkiye’de 1933-1950 devletçilik döneminde, kamulaştırma, KİT’lerin kurulması gibi fırsatlar, siyaset için cazip imkanlar sunmuştur. 1950-1960 döneminde liberal politikalara geçiş sırasında ithalat, yine önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmış ve politikacılar bunu imtiyaz olarak dağıtmışlardır.⁷⁰

1963-1980 arası dönem ithal ikamesine dayalı politikaların uygulandığı bir dönemdir. Bu dönemde mevduata eksi reel faiz verilmiştir. Bu yüzden para ve sermaye piyasasında önemli fırsatlar doğmuştur. Gümrük duvarlarının yükseltilmesi ile yerli sanayide yeni fırsatlar doğmuştur.

Türkiye’de de özellikle 1980’den sonra siyasi yozlaşmada artış olduğu görülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin 12 Eylül 1980’de yönetime el koymasıyla başlayan dönemde anayasanın değiştirilmesi de dahil, genel bir yapılanma dönemine girilmiştir. Bunun amacı devleti ve siyasal yapıyı yeniden oluşturmaktır. Ancak bu yeniden yapılanma ve değişim, zamanla Türkiye’deki siyasi yozlaşmanın nedenlerini oluşturmuştur.

Bu dönemde, devletin yeniden yapılanması çerçevesinde yeniden oluşturulan yasaların ve düzenlemelerin yetersiz ve boşluklarla dolu olduğu, yaşanan

⁶⁹ Esfender KORKMAZ, Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Yolları, İTO Yayınları, İstanbul 2001, s57

⁷⁰ Esferder KORKMAZ, a.g.e., s57

deneyimler sonucu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan boşluklar zamanında doldurulamamıştır. Bunun sonucunda da devletin yapılanmasında istenilenin aksine bir gelişme yaşanmıştır.

Kolay köşe dönücülük fikri yaygınlaşmış, rüşvet ve yolsuzluklarla ekonomik kirlenme gerçekleşmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik sonucu, gelir dengeleri bozulmuş ve toplumun büyük bir kesimi fakirleşmeye başlamıştır. Sosyal kirlenme sonucu aile yapısında bozulmalar başlamıştır. Kültürel kirlenme sonucu, kendi değer yargılarına yabancılaşan bir toplum meydana gelmiştir. Ahlaki kirlenme ile de, birbirine karşı güven duymayan, hak ve menfaat elde etme uğruna herşeyi mübah sayan insan yapıları oluşmaya başlamıştır.

Elbette ki bu süreçte tek suçlu siyasetçi değildir. Seçmenler, memurlar, işçiler, köylüler, öğrenciler, iş ve torpil arayanlar, en uygun şekilde ihale peşinde koşanlar, teşvik almak isteyenler, ihracat ve yatırım desteği almak isteyenler vb. bütün bu kesimler dolaylı veya doğrudan siyasetle ilgilidir. Toplumun bu geniş kesimi kendi menfaatleri ve kazanımları için, kamu zararına tutum ve davranışlarda buluna bilmektedir. Dolayısıyla siyasi yozlaşmaya sadece siyasetçilerin neden olduğunu söylemek mümkün değildir. Tüm bu toplum kesimlerinin de bunda katkıları vardır. Ancak yinede siyasi yozlaşmada en büyük pay yetkiyi ve otoriteyi elinde tutan siyasetçiye aittir.

Türkiye’de rüşvet, irtikap, zimmet, eş-dost kayırmacılığı, siyasi kayırmacılık, görev ve yetkiyi kötüye kullanma gibi yozlaşma türleri toplumun tüm kesimlerince kabullenilmiş, benimsenmiş sıradan olaylar olarak görülür olmuştur. “Bal tutan parmağını yalar”, “devletin malı deniz yemeyen keriz” gibi sözler bunun bir göstergesidir.

Türk siyasi hayatında yer etmiş “benim memurum işini bilir”, “dün dündür, bugün bugündür” gibi sözler, devleti yöneten kişilerin yaptıkları yolsuzluklar ve yozlaşma örnekleri, toplumda güvensizlik, umutsuzluk duygularına neden olmakta ve bir nevi yolsuzluğu teşvik etmektedir.

Siyasilerin en önemli görevlerinden biri, topluma örnek ve önder olmaktır. Fakat Türkiye’de bu görevin yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir. Siyasette yaşanan yozlaşma halkımızı rahatsız etmekte, parlamenter düzene ve siyasilere duyulan güveni ciddi derecede sarsmaktadır.⁷¹

Sonuçta siyasetçiye yakın olan, iyi örgütlenen, teşvik kollayan, elindeki imkanları iyi şekilde kullanan (özellikle medya) gruplar, mutlu azınlığı temsil ederken, örgütlenemeyen, haklarını arayamayan, siyasetten uzak duran gruplarda, sesiz ve sömürülen çoğunluğu oluşturmaktadır.

4.2.3- Türkiye’de Siyasi Partiler Sistemindeki Yetersizlikler ve Liderlik Diktası

Türkiye’de siyasi partiler ile ilgili esaslar Siyasi Partiler Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu kanun 3. maddesine göre siyasi partiler şu şekilde tanımlanmaktadır:

Siyasi partiler, anayasa ve kanunlara uygun olarak; millet vekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli idarenin oluşmasını sağlayarak demokratik devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.

Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin kurulmaları, teşkilatlanmaları, faaliyetleri, görev, yetki ve sorumlulukları, gelir ve giderleri, denetlenmeleri, kapanma ve kapatılmaları ile ilgili hükümleri kapsamaktadır. Bu kanun çerçevesinde siyasi partiler Anayasa ve kanunlar çerçevesinde önceden izin alınmaksızın milletvekili yeterliliğine sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından serbestçe

⁷¹ Bayram MERAL, “Siyasette Yozlaşma ve Siyasi Ahlak”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, s104

kurulurlar. Gerekli belgelerin İçişleri Bakanlığı'na verilmesi ile tüzel kişilik kazanırlar.

Siyasi Partiler Kanunu gereği, parti örgütlerinde hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur. Partinin en üst makamında Parti Genel Başkanı (Lider) bulunmaktadır. Partinin merkez organları, Büyük Kongre, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu, Merkez Disiplin Kurulu ve Küçük Kongre'den oluşmaktadır.

Bu kanun Türk siyasal sisteminde parti örgütünün güçlü bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır. Kanun çerçevesinde parti örgütlerinin gücü, gerek yerel ve gerek genel seçimler için adayları ve gerekse parti lider ve merkez örgütlerini seçen delegeleri belirleme yetkisinden kaynaklanmaktadır.

Partinin lideri ve merkez organlarında görev alan partililer bu görevlerini çok uzun süre devam ettirmektedirler. Bu durumda ise demokratik değişime pek olanak tanımamaktadır. Parti liderleri genelde gücünü, kendisinin ve çevresinin, örgütün başında kalmak yönünde kullanmaktadır. Bu yöndeki uygulamalar Türkiye'de siyasette, lider hegemonyasını sürdürebilmek için gerek parti içi yönetiminde gerekse ülke yönetiminde demokrasi ile çelişen bir durumun oluşmasına neden olmaktadır. Başka bir ifade ile parti liderlerinin diktası ile, "Demokratik Diktatörlüğe" dönüşmektedir.⁷²

Türkiye'de siyasetin yozlaşmasına en büyük etki eden, hatta temelini oluşturan olgunun siyasal parti liderlerinin partide hegemonya oluşturmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Lider hegemonyası aynı zamanda parti içinde demokratik kaidelerin yeterince uygulanmadığının göstergesidir.

Türkiye'de siyasi istikrardan bahsetmek mümkün değildir, ancak siyasetçi istikrarından bahsetmek mümkündür. Hükümetlerin çok sık değiştiği ülkemizde, siyasetçilerin, özellikle de liderlik sıfatı taşıyan siyasetçilerin pek değişmediği

⁷² Yavuz KIR, "Siyasi Kirlenmenin İki Boyutu: Yabancılaşma ve Yozlaşma", Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1997, s327

görülür. Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş gibi siyasilerimiz buna örnek olarak gösterilebilir.

TBMM üyeleri (milletvekilleri) demokrasi gereği halk tarafından seçilmelidir. Fakat Türkiye’de milletvekillerinin bir çoğu parti liderleri tarafından veya parti merkezlerinde dar bir kadro tarafından belirlenmektedir. Parti tabanının ve halkın liste düzenlemelerinde belirgin bir etkileri olamamaktadır. Millet vekili seçimlerinde tercihli oy sisteminin bu olumsuzluğu ortadan kaldıracağı bilinmesine rağmen bu konuda düzenleme yapmaktan kaçınılmaktadır.

Milletvekilleri için yeniden seçilmek, parti içi itibar kazanmak için etkili bir yoldur. Yeniden seçilebilmek içinse, parti genel başkanına itaat ve sadakat zorunludur. Bazen ölçülü ve saygılı davranışlar yetmemekte, politikacının sadakatini ispatlama peşine düştüğü emir bekler, söz dinler hale geldiği bir siyasal ortam oluşmaktadır.

Türkiye’deki Siyasi Partiler çerçevesinde oluşturulan parti örgütlerinde, hiyerarşik yapılanmadan dolayı, gücünü buldukları kurumdan alan liderler, kadrolarını liyakat değil sadakat temelinde kurmaktadır. Liderlerine itaat eden ve sadık kalan kadrolar iktidar ele geçirildiğinde lider tarafından makam verilerek ödüllendirilmektedirler.

Milletvekili seçilen kişi, bu sıfatı bu partinin liderine veya dar bir kadroya borçlu olduğunu bilmektedir. Bundan dolayı kendi bağımlı hissederek liderinin her dediğini onaylayan, emirlerini yerine getiren başkanın itaatkar ve sadık adamı olma psikolojisine girmektedir. Böyle bir ortam sonucu Türkiye’de yönetimde bulunan bir kimse, “kendisini devletin hizmetinde değil, onu oraya tayin edenin hizmetinde” gibi hissederek hareket etmektedir. Milletvekillerinden ve parti grubundan ciddi bir eleştiri ve tepki gelmeyeceğinden emin olan parti başkanı ise kendini daha kayıtsız hissetmektedir.

Milletvekillerinin liderlerine ve dar bir kadroya körü körüne itaat ve sadakatleri, ayrıca liderlerin partideki hegemonyaları, demokrasiyi tehlikeye düşürmektedir. Bu tür bağımlılık ve oluşumlar, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla sağlıklı bir şekilde işlemlenmesini önlemekte, parti içi demokratik kuralların ve uygulamaların gerçekleşmesi engellenmektedir. Aslında demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan, demokrasiyi korumak ve geliştirmekle görevli siyasi partiler, iç bünye ve işleyişindeki aksaklıklardan dolayı ters bir rol üstlenmekte ve yozlaşmaya neden olabilmektedir. Siyasi hak ve hürriyetleri savunan milletvekili kendi partisinde sınırlı bir hürriyete sahiptir.

Türkiye'nin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yapısında yaşanan tıkanıklığın, çözümsüzlüğün temel nedenlerinden biri belki de en önemlisi parti içi özgürlüğün yani (demokrasinin) yerleşmemesidir. Anayasada belirtilen organlar eliyle egemenliğini kullanan milletten vekalet alan TBMM üyeleri özgür bir ortamda düşüncelerini ve inançlarını hangi nedenle olursa olsun ifade edemiyorsa çok ağır bir insan hak ve özgürlüğünün ihlali ile karşı karşıyadır. Anayasanın 83. maddesindeki "kürsü sorumsuzluğu"(dokunulmazlığının) getiriliş nedeni üyelerin özgür bir ortamda ülke sorunlarını ve çözümlerini hiçbir baskı ve endişeye kapılmadan özgürce ifade etmeleri buna uygun olarak da iradesini oyuna yansıtması amacını taşımaktadır. "Parti disiplinini temin etmek" örtüsü altında hiçbir haklı neden olmaksızın parti tüzüklerinde ve muhtelif yasalarda yapılan yasaklayıcı düzenlemeler tümüyle milli iradenin yansımalarını engelleyen kurallardır. Milli egemenlik yerine parti lider veya kadrosunun egemenliği söz konusu olursa yasama ve yürütme organında hakim güç bu odaklar olur.⁷³

Parti içi demokrasinin gerçekleşip gerçekleşmediğini, en somut biçimde; partilerin kendi içinde milletvekili adayları ve mahalli yönetici adaylarının belirlenmesi ile siyasi parti teşkilatlarının yetkili organlarının seçiminde görmek mümkündür. Türkiye'de Siyasi Partiler Kanunu ile milletvekili adaylarının tespiti siyasi partilerin iradesine bırakılmıştır. Kanununun 38. maddesine göre partiler aday

⁷³ Haşim KILIÇ, "Parti İçi Demokrasi", Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1997, s322

tespitini, ön seçim, aday yoklaması, merkez yoklaması şeklindeki usullerden biri veya bir kaç ile belirleme serbestliğine sahiptirler.

Bunlardan hangisinin uygulanacağına ise partinin Merkez Karar ve Yönetim Kurulları karar vermektedir. Fakat Türk siyasal hayatında bazı istisnalar hariç hemen hemen bütün partiler merkez yoklaması şeklindeki aday belirleme usulünü tercih etmektedirler. Bu usul ise tam bir demokratik uygulamayı yansıtmamakta seçmene ve seçilemeyen diğer adaylara karşı seçme ve seçilme haklarını engelleyici bir uygulama olmaktadır. En demokratik uygulama olan ve parti içi demokrasiyi sağlayan ön seçim usulü ise Türk siyasal hayatındaki partilerce gözardı edilmekte ve ender uygulanmaktadır. Şu halde adaylar seçmenin önüne gelmeden siyasi partilerce elenmekte, liste dışı kalan adaylar yönünden seçmenin “seçme hakkı” kısıtlanmaktadır. Seçme hakkının mutlak biçimde kullanılmasının tam anlamıyla temin edilmesinin zorluğu karşısında yapılacak iş “ön seçim” usulünün büyük oranda uygulanması ve zorunlu hale getirilerek parti içi demokrasinin gerçekleştirilmesinin temin edilmesidir. Merkez yoklamasının büyük oranda uygulanması sonunda seçmenin temsili saptırılmakta “parti içi iktidarı” ellerinde bulunduranların temsilcileri yerlerini almaktadırlar.⁷⁴

Siyasi partilerin parti içi demokrasiyi oluşturmalarında yaşanan önemli bir güçlükte, partilerin merkez kurullarının yerel örgütlerin üstündeki baskılarından kaynaklarından kaynaklanmaktadır. Merkez kurulları, partinin yerel düzeyde yapılan örgüt ve delege seçimlerini geçersiz kılarak adayları atayabilmekte onaylamadıkları yerel örgütleri görevden alabilmektedirler.

Merkez kurulları ve liderin yerel yönetim örgütleri üzerindeki baskılarının asıl nedeni ise şudur: Genel Kongre’de, parti adaylarının ve liderin belirlenmesinde yerel örgütler önemli yer tutmakta, bu bakımdan yerel parti örgütlerini ele geçirmek önem kazanmaktadır. Yerel parti örgütleri ise bu güçlerini, partileri iktidara geldiklerinde iktidar ganimetlerinden pay almayı amaçlamakta, siyasi parti üyeliğini ve faaliyetlerini menfaat ortaklığı olarak görmektedirler. Bu tür yaklaşımlar ve

⁷⁴ Haşim KILIÇ, a.g.e, s323

yapılanmalar siyasi partilerin, parti içi demokrasiden uzaklaşmalarına, dolayısıyla siyasi partilerin ve siyasal hayatında yozlaşmasına neden olmaktadır.

Parti çalışmalarında en çok eleştirilen ve demokratik anlayışla çatıştığı ileri sürülen konu siyasi partilerin aldığı “Grup Kararları”dır. Parlamenter rejimde özellikle iktidar partilerinin hükümet olma görevlerine devamı parlamento çoğunluğunun güvenine bağlıdır. Grup kararını gerektiren önemli konulardaki oylamaların çoğu, hükümet bakımından açık veya zimni “güven oyu” niteliğini taşır. Siyaset ve programı yönünden önem taşıyan bir konu da yenilgiye uğrayan bir hükümetin istifa etmesi, parlamento mantığına ve geleneğine uygun olan bir davranıştır. Bu ise rakip partilere hükümet olma yolunu açmak olur. Bu nedenlerle parlamenter rejimde bir siyasi parti hükümet edebilmek için disiplini korumaya mecburdur.

Siyasi partilerde “yönetim istikrarı” sağlanmadıkça, iktidar olduklarında ülkenin istikrarını korumaları mümkün değildir. Seçmenin güven duygusunu kazanmak bu istikrarın varlığı ile orantılıdır. Aynı durum muhalefette kalan partiler içinde geçerlidir. Bunun yolu da parti içi disiplinden geçmektedir. Ancak burada parti içi disiplinin gerekliliğine işaret ederken, parti içi iktidarı elinde bulduran lider ve kadrosunun kişisel çıkar ve koltuk kavgasına dönük saptırmaları anlaşılmalıdır.

Türkiye’de siyasi partilerin en çok eleştirilen yönlerinden biri de, siyasi partilerin ekonomik çıkar grubu haline gelmesidir. Türkiye’de devletin, ekonominin doğrudan hakimi olması veya hemen hemen her alanda belirleyici ve düzenleyici olması, siyasi partileri, rant kollayan ekonomik çıkar grupları haline getirmektedir.

Toplumda siyasi partiler hakkındaki genel kanı, siyasette toplum menfaatlerini ön plana alan siyasi partilerin oldukça az olduğudur. Siyasi partiler ve siyasetçiler sadece kendileri ve çevrelerinin menfaatleri için bu faaliyetlere katılmaktadırlar. Bu yüzden siyasi partiler ve siyaset kirlenmiş, kirlenmenin yaygın

hale gelmesiyle bu durum yadırganmaz hale gelmiş, üstelik temiz kalmak kusurlu görülür olmuştur.

Türkiye’de iktidara gelen partiler, örgüt tabanlarının isteklerini karşılamak ve gelecek seçimlerde oylarını daha da artırabilmek için devlet kaynaklarını kullanmaktadır. Siyasal sistem ve siyasi partiler kanunu parti liderini ve parti yöneticilerini güçlü bir duruma getirmektedir. Bundan dolayı Türkiye’de parti liderleri ve parti yöneticileri, devletin kazancını ve dağılımı belirleyen gücü elinde tutan politikacılarıdır.

Siyasi partilerin kurulumlarını gerçekleştirebilmeleri ve daha sonraki dönemde faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için belli bir mali kaynağa ihtiyaçları vardır. Siyasi partiler bu kaynağı üç yoldan elde etmektedirler. Bunlardan birincisi, parti bütçesini karşılamaktan uzak ve çok küçük oranlarda kalan, parti üyelerinden alınan aidattır.

İkincisi ise; şirketler, sendikalar, meslek ve çıkar grupları ile gerçek ve tüzel kişilerden sağlanan imkanlardır. Türkiye’de ve bir çok ülkede en çok eleştiri alan bu tür finansman kaynaklarıdır. Siyasi partilere ve politikacılara seçim öncesi ve sonrasında yapılan bu tür destekler ve yardımlar sonunda, partiler ve politikacılar iktidara geldiklerinde bu tür imkanları dağıtılanlara yeni rant ve menfaat sağlama zorunluluğu hissetmektedirler. Bu çerçevede halkın genel menfaatleri yerine, imkan sahiplerinin menfaatleri yönündeki istekler öncelik taşımakta ve karşılanmaktadır.⁷⁵ Türkiye’de özellikle son yıllarda bu tür ilişkiler, partiler, politikacılar ile işadamları veya müteahhitler arasında oldukça yoğunlaşmıştır.

Partilerin üçüncü finansman kaynakları ise kamu finansmanıdır. Birçok ülkede partilerin finansman ihtiyaçları, kanunlarla belirlenen çerçevede kamu finansmanı ile karşılanmaktadır. Bu finansman kaynağı daha adil ve eşitlikçi kurallar ile kesin bir şeffaflık sağlamaktadır.

⁷⁵ Coşkun Can AKTAN, “Politikada Rant Kollama”, Amme İdaresi Dergisi, Aralık 1993, s121

Ülkemizdeki siyasi istikrarsızlığın önemli nedenlerinden bir de siyasetteki parçalanmışlıktır. Yalpazenin sağında ve solunda aralarında önemli ideolojik ve siyasi farklılık bulunmayan bir çok partinin olması, seçimlerde oyların dağılmasına neden olarak, mecliste güçlü bir iktidarın oluşmasını engellemektedir.

Siyasi parçalanmışlığın kalıcı bir biçimde giderilebilmesi için Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları'nda gerekli değişikliklerin mutlaka yapılması gerekmektedir. Mevcut Siyasi Partiler Yasası parti içi muhalefetin gelişmesini engellediği için, muhalif kanatların partiden koparak yeni partiler oluşturmalarına yol açmaktadır.⁷⁶

Tüm bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, şuan için ihtiyaca cevap vermeyen ve birçok aksayan yönleri olan siyasi partiler kanunu, demokrasiyi kendi içlerine sindirememiş, demokratik kurallara göre işlemeyen, değişen şartlara göre kendini yenileyemeyen siyasi partiler ve vazgeçilmez olan liderler, Türkiye'deki siyasi istikrarın önündeki en büyük engeldir.

4.2.4- Seçim Sistemindeki Aksaklıklar

Siyasi partiler ve özgür seçimler, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Demokratik rejimlerde yönetim yetkisinin, meşruiyetinin temeli seçimlerdir. Çok partili demokrasilerde genel seçimlerin amacı belli bir süre için hükümetin hangi parti tarafından kurulacağını, hangi partinin muhalefet görevini yapacağını belirlemektir. Dolayısıyla seçim sistemi, demokratik rejimin sağlıklı işleyişi bakımından yaşamsal bir önem taşır.⁷⁷

Bir ülkede uygulanan seçim sistemi, yani oyların partiler arasında dağılımın parlamentoda sandalye sayısına dönüştürülmesinde uygulanan yöntem ve matematiksel çalışma şekli, o ülkenin siyasal kararlılığının temel belirleyici unsurudur. Bu konuda uygulanan farklı yöntem ve hesaplama formülleri, aynı oyu

⁷⁶ EDİTÖR, "Siyasette Parçalanmışlığa Son", Asomedy Dergisi, ASO Yayınları, Temmuz 2002

⁷⁷ Hikmet Sami TÜRK, Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?, Tesav Yayınları, 1995, s4

almakla birlikte, parlamentoda birbiriyle hiç ilişkisi olmayan sandalye dağılımlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.⁷⁸

Ulusal iradenin ortaya çıkmasında temel unsur olan seçim sisteminin, ulusal iradeyi parlamentoya yansıtmadaki başarı derecesi, partilerin parlamentodaki sandalye dağılımını belirlemedeki rolü ile, istikrarlı ve parlamento çoğunluğuna dayalı hükümetlerin kurulabilmesi olasılığı arasındaki ilişkiye bağlıdır.

Bu anlamda, yasama organının çalışmalarındaki sorunların önemli bir belirleyici de seçim sistemidir. Yasama organında temsil oranlarının belirlenmesinde çok önemli bir rolü olan seçim sistemi, siyasal kararlılığın sağlanması ve devamı açısından olağanüstü düzeyde öneme sahiptir.⁷⁹

Tablo 4.1’de de görüleceği üzere Türkiye’de 1950 yılından bu yana değişik seçim sistemleri uygulanmıştır. Halen ülke barajlı d’Hondt sistemi uygulanmaktadır. Ülke barajı %10’dur.

Şu anda Türkiye’de uygulanan seçim sistemiyle ilgi olarak en çok eleştirilen konuların başında %10 ülke barajı gelmektedir. Genellikle uygulanan ülke barajlarının, Almanya ve bazı Avrupa ülkelerinde %5 olduğunu düşünülürse yüksek olduğu görülür. Bu da partilerin aldıkları oy oranları ile, parlamentoda sahip oldukları sandalye sayıları arasında büyük farklılıkları beraberinde getirmektedir.

Mevcut sistemde birinci gelen parti oy oranının üzerinde parlamentoda temsil edilmektedir. Örneğin 1995 genel seçimlerinde %21.3 oy alan Refah Partisi’nin parlamentodaki payı %28.7’idi. Aslında bu durum yüksek ülke barajına ve düşük sayılı ortalama seçim çevresine sahip d’Hondt seçim sistemlerinde olağandır. Aksine %40 civarında oy alabilen egemen bir partinin tek başına iktidara gelmesini kolaylaştırarak yönetim istikrarına katkıda bulunabilir.

⁷⁸ Firuz Demir YAŞAMIŞ, Türkiye’de Devletin ve Ekonominin Yeniden Yapılanması: Sorunlar ve Çözümler, Haziran 2001, İstanbul, s327

⁷⁹ Firuz Demir YAŞAMIŞ, a.g.e., s327

Tablo 4.1- Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri

Seçim Tarihi	Seçim Sistemi	Seçimlere Katılan Parti Sayısı	TBMM’ye Giren Parti Sayısı
1950	Liste Usulü Çoğunluk	3	3
1954	Liste Usulü Çoğunluk	4	3
1957	Liste Usulü Çoğunluk	4	4
1961	Barajlı d’Hondt	4	4
1965	Milli Bakiye	6	6
1969	Barajsız d’Hondt	8	8
1973	Barajsız d’Hondt	8	7
1977	Barajsız d’Hondt	8	6
1983	Çifte Barajlı d’Hondt	3	3
1987	Çifte Barajlı d’Hondt +Kontenjan	7	3
1991	Çifte Barajlı d’Hondt +Kontenjan	6	5
1995	Ülke Barajlı d’Hondt	12	5
1999	Ülke Barajlı d’Hondt	20	5
2002	Ülke Barajlı d’Hondt	18	2

Kaynak: H. Sami TÜRK, Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi, Tesav Yayınları, 1995 Ankara

Ancak, birinci gelen parti seçmenlerin çoğunluğu tarafından iktidarda kesinlikle görmek istemedikleri bir parti ise, bu özellik aksine, yönetim istikrarsızlığının ötesinde, siyasi gerginliği artırarak genel siyasal istikrarsızlığa, hatta demokratik rejimin kesintiye uğramasına neden olabilir. Bütün nispi seçim sistemleri gibi d’Hondt sistemi de seçmene yalnızca ilk tercihini belirleme olanağı veren kategorik bir sistemdir. Dolayısıyla sistem, seçmenlerin partileri tercih sırasına koyabildikleri ordinal sistemin aksine, 2. dereceden tercih oyları çok düşük, seçmenlerin çoğunluğu tarafından üzerinde konsensüs oluşması olanaksız bir parti ile, 2. dereceden tercih oyları yüksek, seçmenlerin çoğunluğu itibariyle iktidarı kabul edilebilir bir parti arasında milletvekili sayısı bakımından hiçbir ayırım gözetmez.⁸⁰

Halen geçerli olan seçim sisteminde %10 barajı çok yüksektir. Bu yüksek baraj Anayasa’nın 65. maddesi gereği “temsilde adalet ve yönetimde istikrar”

⁸⁰ Seyfettin GÜRSEL, “Siyasal İstikrar ve İki Turlu Seçim Sistemi Simülasyon Modeli”, TÜSİAD, Aralık 1998, s12

ilkesinin istikrar bölümünü sağlamaya yöneliktir. Ancak 1995 ve 1999 seçimleri göz önüne alındığında istikrara katkıda sağladığı söylenemez. 3 Kasım 2002 seçimlerinde istikrarın yakalanmasında ise, seçim sisteminden çok, seçmenin tercihi ön plandadır. Ayrıca, bu sistemde temsilde adalet ilkesi de bariz bir şekilde ihlal edilmektedir. Dolayısıyla bu seçim sistemi, adil ve istikrarı garanti eden bir sistem değildir.

TÜSİAD'nin yaptığı bir araştırmada Türkiye'deki seçmen kitlesi, ülke yönetiminin sorunları aşabilmesi için, seçim sisteminin “yönetimde istikrar” amacına “temsilde adalet” ilkesine daha fazla ağırlık vermesi gerektiği izlenimini taşımaktadır.

Tablo 4.2- Bir Seçim Sisteminin Öncelikli İşlevi		
	Sayı	%
Seçimden sonraki hükümetin kolayca kurulabilmesi ve kurulan hükümetin uzun süre iş başında kalması daha önemli	1614	66,6
Seçime katılan her partinin Meclis'te gücü oranında temsil edilmesi daha önemli	735	30,3
Fikri yok	74	3,0
Toplam	2422	100

Kaynak: TÜSİAD, “Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması”, Kasım 2001, s129

Bu tablo, ülkemiz için istikrarın ne denli önemli olduğu ve insanlarımızın istikrarsızlıktan ne denli rahatsız olduğunun bir göstergesidir.

4.3.5- Ekonomik Sorunlar

Ülkemizde uzun yıllar devam eden ve bir türlü çözülemeyen ekonomik sorunlar, siyasi istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden biridir.

İşsizlik, yüksek enflasyon ve buna bağlı olarak da gelir dağılımındaki bozukluklar, hayat pahalılığı, siyasi ve mali kayırmacılık, yolsuzluklar gibi kronikleşmiş sorunlar, halkın hükümetlerden öncelikli olarak halledilmesini istediği sorunlardır.

Bunu bilen siyasi partiler seçimlerden önce bu kronik sorunların çözümüne yönelik birçok vaatler verirler. Hatta belli bir süre koyarak (bir yıl, 500 gün gibi), bu sürenin sonuna kadar halletme sözü verirler. Bunun sonucu olarak da halkta sorunların çözümü yönünde beklentiler ve umutlar doğar.

Belirtilen sürelerin sonunda vaat edilenlerin yapılamaması, hatta ekonominin daha da kötüleşmesi, bir süre sonra halktaki çözüm beklentilerini ve umutlarını, umutsuzluğa dönüşmesine neden olur. Halkın hükümete olan güveni ve desteği azalır, muhalefet partilerinin de hükümet üzerindeki baskıları yoğunlaşır. Bu süreç ya hükümetin değişmesiyle yada erken seçimlerle sonuçlanır.

Şimdi siyasi istikrarsızlığı körükleyici, siyasi ve mali kayırmacılık, yolsuzluklar, kayıt dışı ekonomi, enflasyon ve gelir dağılımı gibi ekonomik sorunları inceleyelim.

4.2.5.1- Ekonomik Krizler

Genelde siyasi istikrarsızlıklar ekonomik krizlerin sebebi durumundayken, bazen de ekonomik krizler siyasi istikrarsızlığın sebebi olabilmektedir. Bunun en son örneği Şubat 2001 krizi ile yaşandı. Şubat 2001’ yaşanan Cumhurbaşkanı ve hükümet arasındaki siyasi kriz, ardından cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizini getirmiştir. Yaşanan bu krizle birlikte hükümet büyük oranda halk desteğini kaybetmiş ve uyguladığı ekonomik programları değiştirmek zorunda kalmıştır. Ancak program desteğine rağmen piyasalardan ve halktan yeterli destek görememiş ve bu süreç erken seçim kararı ile sonuçlanmıştır.

Türkiye özellikle 1970’li yıllardan itibaren önemli ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. 70’li yıllardaki ödemeler dengesi krizi, 80’li yıllarda döviz krizleri, Aralık 1993 ve Nisan 1994 finansal krizler ve son olarak da Kasım 2000 – Şubat 2001 bankacılık ve döviz krizleri.

Burada dikkati çeken bir husus da şudur. Yaşanan her ekonomik krizin sonunda, kriz anında iktidarda olan partinin yada partilerin, krizi takip eden ilk seçimlerde oy kaybına uğradığıdır. Yani halk yaşanan ekonomik krizin faturasını iktidar partisine çıkarmaktadır.

1991 seçimlerinde %27 oy oranı ile DYP birinci parti, ANAP %24’le ikinci parti ve SHP %20 oy ile üçüncü parti olmuştu. Nisan 1994 ekonomik krizi sırasında DYP ve SHP’nin kurduğu I. Çiller hükümeti iş başındaydı. 1995 yılında yapılan genel seçimlerde DYP %19’a, CHP (SHP) ise %10’a gerilemiştir. Şubat 2001 ekonomik krizinde ise DSP, MHP ve ANAP koalisyonu ile kurulan V. Ecevit hükümeti iş başındaydı. Bu partiler 1999 genel seçimlerde, DSP %22, MHP %17 ve ANAP %13 oy almışken, krizi takip eden 2002 genel seçimlerinde ise DSP %1, MHP %8 ve ANAP %5 oy alabilmişlerdir.

Bu sonuçlar bize ekonomik krizlerle hükümetler arasında önemli bir bağın olduğunu gösteriyor.

4.2.5.2- Yolsuzluklar

Genel olarak Türkiye’de yolsuzlukların arttığı yada azaldığı yönünde bir yargıya varmak son derece güçtür. Bu tür bir yargıya varabilmek için yolsuzlukların tamamını kapsayan büyük çaplı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Bu nitelikte bir çalışmaya merkezi Berlin’de bulunan Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) örnek gösterilebilir. Bu örgüt 1995 yılından itibaren her yıl “Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksi” adı altında bir endeks yayınlamaktadır. Bu kuruluş Göttingen Üniversitesi ile ortaklaşa olarak, çeşitli ülkeler

arasında şeffaflık karşılaştırması yapmakta ve elde ettiği verileri her yıl yayınlamaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün araştırmaları uluslararası alanda faaliyet gösteren şirket ve holdinglerin üst düzey yöneticileri ile yapılan anket çalışmalarına dayanmaktadır.

Tablo 4.3- Yolsuzluk Endeksi (Corruption Perceptions Index)			
Yıllar	Değerlendirmeye Alınan Ülke Sayısı	Türkiye'nin Sırası	Türkiye'nin CPI Endeks Puanı
1995	41	29	4.10
1996	54	33	3.54
1997	52	38	3.21
1998	85	50	3.4
1999	99	54	3.6
2000	90	50	3.8
2001	91	54	3.6
2002	102	64	3.2
2003	133	77	3.1

Kaynak: Transparency International, Corruption Perceptions Index, Verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. İnternet Adresi http://wwwuser.gwdg.de/~uww/corruption.cpi_2003_data.html

Tablo 4.3'de Türkiye'nin 1995 - 2003 yılları arası yolsuzluk puanları görülmektedir. Endeks, yolsuzluğun algılandığı ülkeye 10 üzerinden puanlama ile yapılıyor. Yolsuzluğun en çok algılandığı ülkeye, 10 üzerinden 0 puan, yolsuzluğun en az algılandığı ülkeye de 10 üzerinden 10 puan verilerek hazırlanıyor.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 1995 yılında hazırlamış olduğu ilk yolsuzluk endeksinde, 41 ülke değerlendirmeye alınmış ve bu ülkeler arasında Türkiye 4.10 puanla 29. sırada yer almıştır. Bu puan bize Türkiye'de yolsuzlukların yüksek olduğunu gösteriyor. 1996 yılına bakıldığında Türkiye'nin puanı 3.54 olduğu görülüyor. 2003 yılına gelindiğinde ise Türkiye'nin puanının 3.1 olduğu görülmekte. Yukarıdaki tablo da incelendiğinde görülecektir ki Türkiye'de yolsuzluklar sürekli olarak artış eğilimindedir.

2003 yılı verilerine bakıldığında Türkiye'nin, şeffaflık ve dürüstlük konusundaki performansında bir kötüleşme olduğu görülüyor.. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) tarafından yayınlanan "2004 Küresel Yolsuzluk Raporu"na göre, Türkiye, dünya şeffaflık listesinde 64. sıradan 77. sıraya düştü.⁸¹

Temmuz 2002-Haziran 2003 dönemini kapsayan, "2004 Küresel Yolsuzluk Raporu"na göre, dünyanın en şeffaf ve dürüst ülkesinin, AB üyesi Finlandiya olduğu belirlendi. Finlandiya'yı İzlanda ve Danimarka'nın izlediği listenin ön sıralarında AB ülkeleri bulunuyor.

Buna karşın, Asya ülkelerinden Balgladeş, dünyanın en az şeffaf ülkesi olarak 133. sırada bulunuyor. Gürcistan ve Tacikistan gibi Sovyet cumhuriyetlerinin bazıları, da alt sıralarda yer alıyor.

Söz konusu rapor incelendiğinde, yolsuzluğun çok olarak algılandığı ülkeler genelde az gelişmiş ülkeler, az olarak algılandığı ülkelerde gelişmiş batı ülkeleri olduğu görülmektedir.⁸²

Öte yandan, Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Gallup International adlı uluslararası kamuoyu yoklama şirketinin işbirliğiyle aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 47 ülkede toplam 40 bin 838 kişiyi kapsayan "Global Yolsuzluk Barometresi" adlı anketi de gerçekleştirdi.⁸³

Yolsuzlukların ülkelerin çeşitli alanları üzerindeki etkileri, yolsuzluklardaki değişim algılamaları ve beklentileri belirlemeye yönelik ankete katılanların yüzde 30'una yakın bir bölümü, yolsuzlukların arındırılmasını en çok istedikleri kurum olarak siyasi partilerini belirledi. Katılanların yüzde 14'ü, mahkemeler, yüzde 12'si güvenlik güçleri, yüzde 8.4'ü sağlık hizmetleri, yüzde 7.5'i ise, eğitim sistemini yolsuzluklarla mücadelede öncelikli alanlar olarak seçti.

⁸¹ 2003 yılı yolsuzluk endeksi için ek 1'e bakınız.

⁸² Bakınız, EK-3

⁸³ Radikal Gazetesi, http://www.radikal.com.tr/veriler/2004/03/30/haber_111388.php

Bu arada, yolsuzlukların kişiler ve aile yaşamı üzerindeki etkilerini de belirlemeyi amaçlayan anket, yolsuzlukların en çok dar gelirli olumsuz etkilediğini de gösterdi. Anketi yanıtlayan düşük gelirlilerin yüzde 40'ı, yolsuzlukların kişisel ve aile yaşamlarında çok olumsuz etkileri olduğuna inandıklarını belirtti. Firma, kuruluş, şirket sahibi olmaları ve milletvekilliği devam ederken bu işleri de devam ettirmeleri yolsuzluklara neden olmakta ve kamu vicdanını rahatsız etmektedir. Özellikle kamu bankaları tarafından verilen kredilerde ortaya çıkan yolsuzluklar bu türdür.

Türkiye'de yolsuzlukların en çok görüldüğü alanlardan biri de kamu ihaleleridir. Kamu ihaleleri ülke ekonomisinde büyük bir ağırlığa sahip olduğundan, büyük bir paylaşım kavgası yaşandığı, ve bu kavganın içinde bürokratlar, siyasetçiler ve çıkar gruplarının bulunduğu ve hatta mafyalaşmaların yaşandığı kanaati oldukça yaygındır. Bu da devlet kurumlarına ve siyasetçiye olan güveni yıpratmaktadır.

4.2.5.3- Kayıtdışı Ekonomi

Kayıtdışı ekonomi genellikle iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi yasadışı faaliyetlerdir. Bu tür faaliyetlerin özelliği, gizlilik içinde gerçekleşmesi ve yasadışı olmasıdır. Bu tür faaliyetlere katılan kişiler, sadece vergiye ilişkin mevzuata değil, sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen diğer yasalara da uymazlar.

İkinci tür kayıtdışı ekonomide ise, tamamen yasal olan ve ekonomide gözlemlenen fakat beyan edilmeyip gizli tutulan faaliyetlerdir. Bu tür faaliyetlerin kapsamı, vergiden kaçınma veya çalışma hayatını düzenleyen diğer kanunların öngördüğü düzenlemelerden kaçarak devlete ödemesi gereken paranın kendi bünyesinde kalmasını, ödenmemesini içerir. Bu fiil genel anlamda vergi kaçırma olarak adlandırılır.

Kayıtdışılık tüm dünyada, ülke yöneticilerinin dikkate aldığı ya da almak zorunda kaldığı konuların başında gelir. Tüm ülkelerde kayıtdışı ekonominin

yükselişinin en önemli sebebi vergi yükü ve sosyal güvenlik yükümlülüğü olarak gösterilmektedir. Ekonomideki net ücret ile brüt ücret ve vergi öncesi net gelir arasındaki fark büyüdükçe kayıtdışı ekonomi büyümektedir. Türkiye’de kayıtdışı ekonomi, ekonominin neredeyse birincil öncelikli sorunu haline almıştır. 1968-1980 yılları arasında Gayri Safi Milli Hasıla’nın yüzde 36’sı düzeyinde olan kayıtdışı ekonomi, 1990 sonrasında yüzde 50’leri aşarak tehlikeli boyuta ulaştı ve biri kayıtlı, ikincisi ise kayıtdışı olmak üzere iki Türkiye oluştu. Kayıtdışı ekonomi, 1996’da yüzde 55.8’e, 1997’de yüzde 76.1’e, 1998’de yüzde 82.5’e, 1999’da yüzde 58.6’ya, 2000’de yüzde 54.7’ye ulaştı. 2001 yılı verilerine göre kayıtdışı ekonomi Gayri Safi Milli Hasıla’nın yüzde 66.2’si düzeyinde.⁸⁴ Yani 2001 yılında Türkiye’de 179.8 katrilyon liralık kayıtlı ekonomiye karşılık, 118.8 katrilyon liralık kayıtdışı ekonomi sözkonusu oldu. Aşağıdaki tablo incelendiğinde Türkiye’deki kayıtdışı ekonominin, diğer ülkelerdekiler ile karşılaştırıldığında arada korkunç bir uçurum olduğu görülmekte.

Tablo 4.4- Ülkelere Göre Kayıtdışı Ekonominin GSMH’ya Oranı %

İsviçre	7.5
Avusturya	8.3
ABD	8.8
İngiltere	13.1
Hollanda	14
Fransa	14.3
Almanya	14.5
Kanada	14.6
İrlanda	15.9
Danimarka	18.3
Norveç	18.9
İsveç	19.2
Belçika	21.9
İspanya	22.9
İtalya	27
Yunanistan	28.5
Türkiye	66

Kaynak: OECD’den aktaran, Görüş Dergisi, Aralık 2003, s58

⁸⁴ Sinan AYGÜN, “Gölgesi Kendinden Büyük Ülke”, Görüş Dergisi, Aralık 2003, s58

Kayıtdışı ekonomi söz konusu olduğunda akla ilk olarak vergi oranlarının yüksekliği gelmektedir. Türkiye’de kayıtdışı ekonominin nedeni olan vergi oranlarının yüksekliği, kayıtdışı ekonomiyi çözememenin sonucu olarak da mükelleflere yansımaktadır. Yani vergi oranı yüksek olduğu için kayıtdışılık artmakta, mükellef sayısı artmadığı ve vergi gelirlerine ihtiyaç arttığı için de vergi oranları yükselmekte ve yıllardan beridir devam eden bu olay bir kısırdöngü halini almaktadır. Kayıtdışı ekonomi nedeniyle toplanamayan vergi miktarının 2000 yılında 17 milyar dolar ile 21.2 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. 2000 yılında toplam vergi gelirlerinin 42.4 milyar dolar, bütçe açığının ise 22.6 milyar dolar olduğu dikkate alınırsa bu rakamın önemi daha iyi anlaşılacaktır.⁸⁵

4.2.5.4- Enflasyon

Türkiye 1970’li yıllardan buyana çift haneli enflasyonla yaşamaktadır. 1994 yılında enflasyon %125 ‘e kadar çıkmış olsa da son yıllarda %10’lara kadar gerilemiştir. Yaklaşık 30 yıldır Türkiye izlenen yanlış politikalar sonucu yüksek enflasyonla yaşamak zorunda kalmıştır.

Şüphesiz, Türkiye’nin son 30 yıla yakın süredir yaşadığı ve bir türlü düşüremediği yüksek enflasyon olgusunda, nihai sorumluluk bu dönemde ülkeyi yönetenlerdedir.⁸⁶ Bu dönemde her seçimde, partiler kampanya sırasında mutlaka vatandaş enflasyon canavarından kurtaracağını vaatmiş, fakat seçimler kazanıldıktan sonra enflasyonu körükleyecek politikaları uygulamaktan çekinmemişlerdir.

Yapılan araştırmaların bir çoğunda vatandaşın, Türkiye’nin en önde gelen sorunları arasına enflasyonu koyduğu görülmektedir. Hükümetleri değerlendirirken de genelde bu kıstasın kullanıldığı görülür.

⁸⁵ Sinan AYGÜN, a.g.e., s59

⁸⁶ Asaf Savaş AKAT, “Yüksek Enflasyonun Ekonomi Politikası”, Yeni Türkiye Dergisi, Mayıs-Haziran 1999, Sayı 27, s193

Türkiye’de makroekonomik dengeleri bozan en önemli olgu 30 yıldan beri devam eden yüksek kronik enflasyon olduğu bilinmektedir. Yüksek kronik enflasyon Türkiye’de makroekonomik dengesizlikleri beslemesinin yanısıra, görece fiyatlardaki değişimi kolaylaştırarak gelir dağılımını bozmakta, yarattığı belirsizlik sonucu yatırım ve üretim potansiyelini düşürmektedir. Yüksek kamu açıkları özellikle 1990’lı yıllarda mali piyasalar ve para politikası üzerinde baskı yaratarak enflasyon beklentilerine süreklilik kazandırmıştır. Son on yıllık dönemde yıllık ortalama enflasyon oranı yüzde 70’ler düzeyinde gerçekleşmiştir.⁸⁷

Yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizlikler, ekonomik birimlerin piyasa sinyallerini doğru olarak algılamalarını güçleştirmektedir. Bu durum özellikle mali piyasalarda risk priminin yükselmesine neden olmakta ve reel faizler sanayi yatırımlarını ve kaynak dağılımını olumsuz etkileyecek biçimde artmaktadır. İstanbul Sanayi Odası’nın 500 büyük firma ile ilgili 1998 yılı anketinde özel firmaların vergi öncesi faaliyet dışı karının toplam kar içindeki payını yüzde 87,7 olarak hesaplamıştır. Bu durum, yüksek enflasyon ve reel faizlerin üretim ve yatırım üzerinde yarattığı tahribatı gösteren bir gelişmedir. Yüksek enflasyon, kamu kesimi açıkları ve diğer belirsizlikler, özellikle orta ve uzun dönemli bir bakış açısı gerektiren üretim ve yatırım politikalarının oluşmasını engellemektedir.⁸⁸

Tablo 4.5- Dönemler İtibariyle Ortalama Büyüme ve Enflasyon (Yüzde)

	1951- 59	1960- 74	1975- 80	1981- 88	1989- 99	1951- 80	1981- 99	1951- 99
GSYİH	6.8	5.3	3.2	5.4	3.7	5.3	4.4	5.0
TEFE	10.9	9.4	43.9	39.9	71.6	16.8	58.2	32.8

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Enflasyonun yükselişe geçtiği dönemlerde, ekonominin büyüme hızında bir yavaşlama olduğu yukarıdaki tablodan kolaylıkla izlenmektedir. Bu sonuç bazı

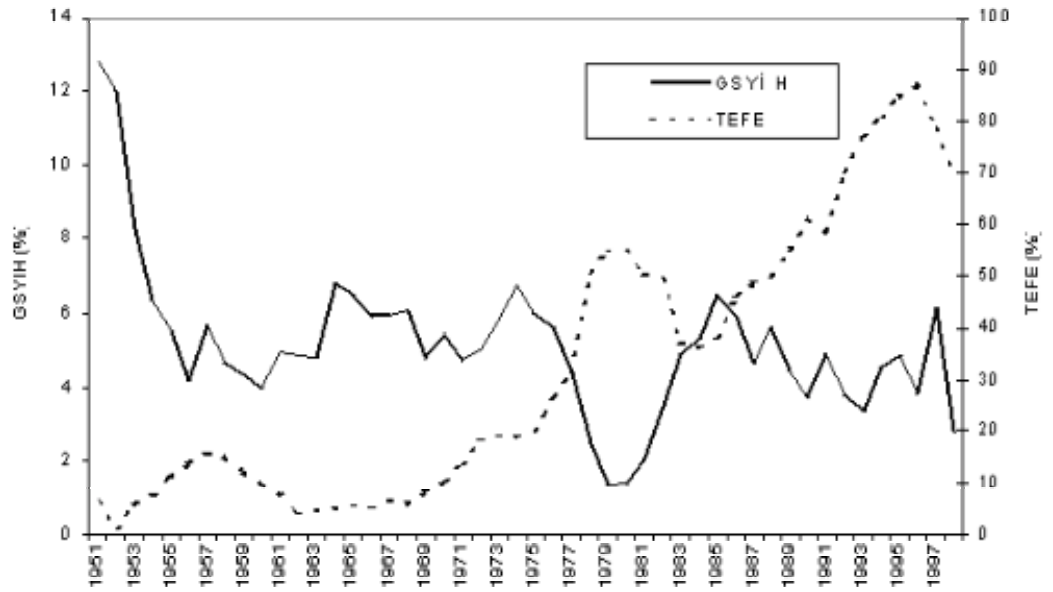
⁸⁷ TCMB, “Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi: Genel Bir Değerlendirme”, Aralık 1999, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html>

⁸⁸ TCMB, a.g.e.,

dönem ortalamaları dikkate alındığında daha açık gözlenmektedir. 1975-1980 döneminde ortalama enflasyon oranı hızla artarken, ortalama büyüme oranı önemli ölçüde yavaşlamıştır. Buna karşın, 1980'li yıllarda ihracata yönelik bir büyüme modelinin benimsenmesi ve birtakım yapısal reformların gündeme gelmesinin etkisiyle ortalama büyüme oranı önemli ölçüde artarken, enflasyon oranı bir önceki dönem ortalaması altında kalmıştır. 1989 yılından itibaren sermaye hesabındaki liberalizasyon kısa dönemli sermaye girişlerinde önemli bir artış yaratarak, ekonomiyi dış gelişmelere daha açık bir konuma getirmiştir. Bu dönemde, enflasyon bekleyişlerinde önemli artışlar olurken, bu durumun yarattığı belirsizlik ve tüketim ağırlıklı büyüme özel imalat sanayii yatırımlarının yavaş artmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak bu dönemde ortalama büyüme oranı düşerken enflasyon oranı önemli ölçüde artmıştır.

Grafik 4.2'de de enflasyonla büyüme arasındaki ilişki daha net görülmektedir.

Grafik 4.2- Türkiye'de Enflasyon ve Büyüme Oranları

Kaynak : TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Aralık 1999

Şüphesiz enflasyonun tek etkisi ekonomik büyümeye değildir. Enflasyonun gelir dağılımını bozduğunu belirtmiştik. Enflasyonun en çok etkilediği kesimlerin sabit getirili çalışanlar gelmektedir. Şöyleki; ekonomik olarak güçlü olan kesimler enflasyonun yıpratıcı etkilerine karşı önlem alabiliyorken, sabit getirili kesim

(memur ve işçi vb.) hiçbir şey yapamamaktadır. Dolayısıyla enflasyonun tüm yükünü bu kesimler sırtlamaktadır.

Enflasyonun etkilediği kesimin toplumun çoğunluğu olması, siyasilerin enflasyonu siyasi malzeme yaparak seçmenleri etkileme çabalarını artırmaktadır.

4.3- Siyasilere ve Siyasete Duyulan Güvensizlik

Türkiye’de güvenin sağlandığı ve güvenin kaybolduğu dönemleri görmek için İMKB endeksine bakmak yeterli olacaktır.

Grafik 4.3- İMKB Endeksi (1999-2004)

Kaynak : www.bigpara.com

Grafik 4.3’den de anlaşılacağı üzere, 57. Hükümetin kurulması ve yeni bir programın uygulamaya konulmasıyla güven ortamının sağlandığı görülüyor. Ancak 2001 Şubat kriziyle birlikte bu güven ortamı bir anda güvensizliğe dönüştü. 3 Kasım genel seçimlerin yapılması ve tek başına bir hükümetin kurulmasıyla tekrar güven ortamının sağlandığı görülüyor.

Türkiye’de sık sık yaşanan siyasal ve ekonomik krizler, yolsuzluklar ve yolsuzluk yapanların cezasız kalması, bir türlü çözülemeyen ekonomik sorunlar ve

sözünde durmayan hükümetler nedeniyle, kısa vadede hükümetlere uzun vade de demokratik sisteme olan güveni sarsmaktadır. Her yaşanan kriz, yolsuzluklar vb. güvenin tekrar sağlanması maliyetini artırmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİYASİ İSTİKRARSIZLIĞIN EKONOMİYE ETKİLERİ

Bu bölümde, 1950’den günümüze kadar geçen süre, siyasi istikrar ve ekonomi üzerindeki etkileri bakımından üç bölüm halinde incelenecektir.

Türkiye’de, özellikle çok partili siyasi hayata geçildikten sonra, gündemi meşgul eden ve yönlendiren, siyasi rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkan politik konjonktür hareketlerin, ekonomi üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılacaktır. 1950-2004 yılları arası Türkiye’de uygulanan popülist ekonomi politikalar, çeşitli ekonomik değişkenler ışığında genel olarak değerlendirilecek, ekonomik yapı ve buna bağlı olarak ekonomik yozlaşmalara neden olan politikalar incelemeye alınacaktır.

5.1- 1950-1980 Dönemi Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler

5.1.1- Siyasi Gelişmeler

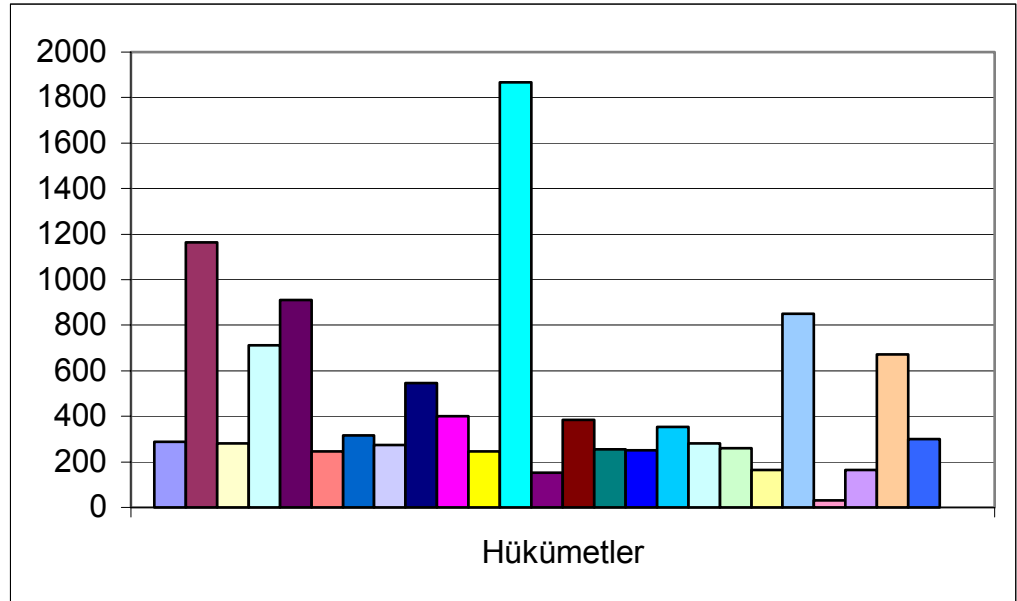
1950- 1980 yılları arasındaki 30 yıllık sürede toplam 25 hükümet kurulmuştur. Kurulan bu hükümetler arasında en uzun süreli görevde kalan 4 yıl 6 gün ile I. Demirel hükümeti (27.10.1965-03.11.1969) olmuştur. En kısa görev de kalan ise 30 gün ile II. Ecevit hükümeti (21.06.1977-21.07.1977) olmuştur. Bu dönemde hükümetlerin ortalama iktidarda kalma süreleri 1 yıl 4 aydır.⁸⁹

1950-1960 yılları arası 5 hükümet, 1960-1970 yılları arası 7 hükümet ve 1970-1980 yılları arasında da 13 hükümet görev yapmıştır. Burada özellikle dikkati çeken 1970-1980 yılları arasında hükümetlerin görevde kalma sürelerinin iyice kısalmış olmasıdır.

⁸⁹ Bakınız EK-2

Aşağıdaki 1950-1980 yılları arası kurulan hükümetlerin grafiği görülmektedir. 1950-1960 yılları arası siyasi istikrar sağlanmış gibi görülsede, bu sürecin askeri darbe ile sonuçlanması bu istikrara gölge düşürmüştür. 1960'dan 1980 askeri darbesine kadar geçen sürede 20 yıllık sürede 20 hükümet kurulmuştur. Yani hükümetlerin ortalama ömürleri 1 yıldır. Dolayısıyla bu dönemde siyasi istikrarsızlığın olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 5.1-1950-1980 Yılları Arası Hükümetler ve Görevde Kalma Süreleri (Gün)

Kaynak : TBMM web sitesi verilerinden yararlanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

Türkiye 21/07/1946 yılında yapılan ilk genel seçimlerde Demokrat Parti 465 milletvekilliğinin 62'sini kazanmış ve Türkiye Cumhuriyetinde yasal olarak çok partili hayat başlamıştır.

1950 yılında yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti oyların %53'nü alarak 408 milletvekili ile parlamentoda çoğunluğu sağlamıştır. Bu iktidar değişikliği siyasal ve ekonomik değişiminde başlangıcı olmuştur. 1950-60 yılları arasında 1950, 1954 ve 1957 yıllarında üç genel seçim yapılmış ve tamamı Adnan Menderes tarafından kurulan beş hükümet görev yapmıştır.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra, Türkiye’de 30 Mayıs 1960 ve 4 Ocak 1961 tarihleri arasında Cemal Gürsel başkanlığındaki hükümet görev yapmıştır. 196, 1965 ve 1969 yıllarında yapılan genel seçimler sonunda 5 Ocak 1961 ve 12 Mart 1971 tarihleri arasında, bir kez Cemal Gürsel, üç kez İsmet İnönü, bir kez Suat Hayri Ürgüplü ve üç kez de Süleyman Demirel olmak üzere toplam dokuz hükümet kurulmuştur.

Türkiye’de 12 Mart 1971’de ordu yönetime yeniden el koymuş ve III. Demirel hükümeti dağılmıştır. Dönem içinde 1973, 1977 ve 1978’de üç seçim yaşanmıştır. 26 Mart 1971 ile 12 Eylül 1980 yılları arasında, iki Nihat Erim, bir Ferit Melen, bir Naim Talu, bir Sadi Irmak, üç Bülent Ecevit ve üç de Süleyman Demirel hükümeti olmak üzere toplam 11 hükümet görevde bulunmuştur. Bu dönem 12 Eylül 1980 tarihinde ordunun yönetime tekrar el koymasıyla son bulmuştur.

5.1.2- Ekonomik Gelişmeler

1950 yılından sonra yeni iktidarla birlikte Türkiye popülizm diye özetlenebilecek genişleyici para ve bütçe politikalarını uygulamaya başladı. Böylece tek parti döneminin demir kanunu olan “denk bütçe – denk ödemeler dengesi” bilançosu ilkesinden vazgeçilmiş ve kolayca Merkez Bankası kaynaklarına başvurarak ekonomiyi yönetme devri başlamış olmaktadır.⁹⁰

Demokrat parti iktidarının ilk dönemlerinde devletin asli fonksiyonlarını yerine getirme görevine endekslenerek hareket etmiş ve bu alanda önemli mesafeler kaydetmiştir. Dolayısıyla 1950-1954 döneminde popülist ekonomi anlayışının henüz ağırlık kazanmadığı görülmektedir. Ancak 1954 seçimlerinden sonra hızlanan siyasi mücadele ortamında giderek artan dozda bir popülist ekonomi anlayışının egemen olduğu görülmüştür.⁹¹

Popülist politikadaki tırmanışının en önemli sebeplerinden birisi şudur. Adnan Menderes halkın büyük desteği ile iktidara gelmesine rağmen, ele geçirdiği

⁹⁰ Ömer EROĞLU, Türkiye Ekonomisi, Isparta 2000, s54

siyasi iktidarı, bazı ordu mensupları ve bazı elitlerin oluşturduğu koalisyonu temsil eden güçlerin tehdidi altında hissetmiştir. Bu tehdit iktidara geldiği andan itibaren kendini hissettirmiş ve sürekli olarak çeşitli dozlarda varlığını korumuştur. Popülizm Adnan Menderesin bu tehditlere karşı kendini güçlü hissetmek ve hissettirmek için başvurduğu bir karşı tehdit silahı olmuştur. Zaman içerisinde Menderes bu silahın koruyucu özelliğini artırmak için adeta bir partizanlar ordusu oluşturabilecek yöntemlere başvurmuştur.⁹²

1950-1960 dönemi iktidarı özel girişimciliğe inanmakta, kamu fonksiyonunun işletmecilik yapmaktan çok düzenleyici olmasından yana idi. Ancak uygulamada bu mümkün olmadı. Başlangıçta KİT'lerin bazılarının satışı düşünülürken, daha sonraki uygulamalarla KİT'lerin sayısının arttığı görülmüştür. Bunda özel sektörün tasarruflarının yetersiz olması önemli bir etken olmuştur.

Dönemin ekonomi politikaları incelendiğinde önemli siyasi konjonktürel dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Reel makro ekonomik değişkenlerde seçimden önce ve seçimden sonra büyük dalgalanmalar görülmektedir.

YILLAR	PARA ARZI (M1)	ARTIŞ ORANI %
1950	862	7,3
1951	1007	16,8
1952	1104	9,6
1953	1286	16,5
1954	1326	3,1
1955	1744	31,5
1956	2253	29,2
1957	2853	26,6
1958	2955	3,6
1959	3295	11,5
1960	3699	12,3

Kaynak: DPT

⁹¹ Erdal TÜRKKAN, Ekonomi ve Demokrasi, Turhan Kitapevi, Ankara 1996, s203

⁹² Erdal TÜRKKAN, a.g.e, s204

Tablo 5.1’de görüldüğü üzere reel para arzı (M1) 1954 seçimleri öncesi 16,8 artmışken, 1954 yılı seçim sonrası dönemde %3,1 gibi düşük bir oranda artmıştır. Yine aynı şekilde 1957 seçimleri öncesi artış %26’ler düzeyinde artış göstermiştir. 1958’de ise bu oran 3.6’dır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere seçimden önceki yıllarda para arzı artış oranları yüksekken seçim sonraki yıl bu artış çok düşüktür. Buda bize para arzındaki artışların siyasi olduğunu gösteriyor.

Para arzı ve kamusal harcamalardaki artışlar nedeniyle 1953 yılında %3 olan enflasyon 1954 yılında %9 olarak gerçekleşmiştir. 1955 yılında %15’e çıkan enflasyon 1957 seçimleri öncesi %9’lara gerilemiştir.

Ayrıca bu dönemde kamu sektöründe çalışanlara reel ödemeler 1953’de bir önceki yıla göre %18 ve 1956’da %11 oranında artmıştır. Bu oranlar 1950-1958 döneminin en yüksek oranlarıdır.

Dış borçlar bu dönemde hızla büyümüş ve özellikle 1957 seçimleri öncesi önceki yıllara göre %21 artmıştır. Oysa seçimi izleyen 2 yıl içinde %2 artış ve %1 azalış şeklinde gerçekleşmiştir.⁹³

Aynı dönemde tarımda önemli popülist politikaların uygulandığı görülmektedir. 1954 genel seçimlerine gidilirken reel buğday fiyatları %2 oranında artmıştır. Oysa seçimi izleyen yılda bu oran %1 azalmıştır. Yine aynı şekilde reel tütün fiyatları seçimden önce %9 artmışken seçimi izleyen yılda %8 azalma göstermiştir. Seçim öncesinde reel pamuk fiyatları %11, fındık fiyatları da %14 artırılmıştır. 1957 seçimleri öncesinde ise buğday fiyatları %13 gibi yüksek bir oranda artırılmıştır.

Aşağıdaki Tablo 5.2 incelendiğinde bütçe dengesinin GSMH’ya oranı 1954-55 yılları (yani seçim öncesi dönem) dikkat çekmektedir. Bütçe dengesinin

⁹³ DTP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98/>

GSMH'ya oranı 1952 ve 1953 yıllarında 0,1'lik bir bütçe açığı var iken, 1954 yılında bu açık 1,1 ve 1955 yılında da 0,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar seçim ekonomisi uygulandığını açıkça göstermektedir.

Tablo 5.2- 1950-1960 Dönemi Bütçe Gelir ve Giderleri ile GSMH'ya Oranları

	BÜTÇE GELİRİ	BÜTÇE GİDERİ	BÜT.DENGESİ	BÜT.GEL./ GSMH	BÜT.GİD /GSMH	BÜT.D EN/GS MH
YILLAR	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)			
1950	1.420	1.467	(47,9)	14,6	15,1	(0,5)
51	1.646	1.591	55,5	14,1	13,7	0,5
52	2.236	2.249	(13,1)	16,7	16,8	(0,1)
53	2.272	2.294	(22,0)	14,6	14,7	(0,1)
54	2.391	2.565	(173,9)	15,0	16,1	(1,1)
55	3.148	3.309	(160,5)	16,5	17,3	(0,8)
56	3.305	3.487	(182,4)	15,0	15,8	(0,8)
57	3.967	4.163	(196,2)	13,5	14,2	(0,7)
58	4.822	4.977	(155,0)	13,8	14,2	(0,4)
59	6.386	6.728	(342,2)	14,6	15,4	(0,8)
1960	6.933	7.320	(387,0)	14,9	15,7	(0,8)
61	10.934	11.383	(448,6)	22,1	23,0	(0,9)
62	9.018	9.118	(100,3)	15,7	15,8	(0,2)
63	11.371	11.726	(354,8)	17,0	17,5	(0,5)
64	12.920	13.534	(613,4)	18,1	19,0	(0,9)
65	13.588	14.488	(900,0)	17,7	18,9	(1,2)
66	16.558	17.248	(690,8)	18,1	18,9	(0,8)
67	20.387	20.288	98,7	20,1	20,0	0,1
68	20.630	21.322	(691,9)	12,6	13,0	(0,4)
69	23.561	25.387	(1.825,9)	12,8	13,8	(1,0)
1970	33.120	32.866	254,5	15,9	15,8	0,1
71	40.633	46.270	(5.637,1)	15,6	17,7	(2,2)
72	50.952	50.921	31,0	16,2	16,2	0,0
73	61.434	64.287	(2.853,7)	15,4	16,1	(0,7)
74	73.576	77.777	(4.201,1)	13,7	14,5	(0,8)
75	112.828	114.228	(1.400,2)	16,3	16,5	(0,2)
76	150.716	155.028	(4.312,0)	17,4	17,9	(0,5)
77	196.172	240.201	(44.029,2)	17,7	21,7	(4,0)
78	323.605	347.703	(24.098,3)	19,7	21,1	(1,5)
79	545.193	611.412	(66.219,2)	19,0	21,3	(2,3)
1980	912.000	1.079.000	(167.000,0)	17,2	20,3	(3,1)

Kaynak : http://www.mahfiegilmez.nom.tr/turkish_historic_economic_data.xls

Tüm bu uygulamalar bize bu dönemde popülist ekonomi politikalarının uygulandığını göstermektedir.

27 Mayıs askeri darbesinden sonra, iktisadi kararların verilmesinde ve iktisat politikalarının oluşumunda yeni bir dönem başlamıştır. Karma ekonomi prensiplerine uyularak, kamu iktisadi teşebbüslerine gerekli önem ve ağırlığın verileceği vurgulanmıştır. Bu bir anlama 1950-1960 dönemi serbestleştirme, özel kesime ağırlık verme politikasına karşı bir dengeleme olarak değerlendirilebilir. İktisat politikalarının yapım ve uygulamasına düzen getirmek, iktisat politikalarını bilimselleştirmek, karar üniteleri arasında koordinasyon sağlamak, rasyonelliğe dönmek ve iktisat politikalarına amaç ve yöntem itibariyle istikrar kazandırılmak istenmiştir. Bu düşünceler sonucunda 1961'den itibaren planlı kalkınma dönemine girilmiş "devlet Planlama teşkilatı" kurularak ilk beş yıllık kalkınma planının (1963-1967) hazırlıklarına başlanmıştır.

İktidar partileri ve hükümetler bu dönemde, ya planlı kalkınma yaklaşımlarından şikayet etmişler ya da kendilerinden önceki iktidarların hazırladıkları modeli beğenmemişler, ve çoğu açıkça belirtmeseler de planın kısıtlayıcı, hareket alanını daraltan tesirinden rahatsız olmuşlardır. Bu sebeple planlar, siyasi iktidarlara ve hükümetlere göre değişen bir yaklaşım ve üslupla değerlendirilip öyle uygulanmıştır.

1965 seçimlerine gidilirken, seçim ekonomisi değişkenleri (para arzı, kamu harcamaları, enflasyon oranı, istihdam gibi) şöyle olmuştur.

Reel M1 1963'de bir önceki yıla göre %2 artmış iken 1964 yılında bu artı %13 olmuştur.

Reel kamu gelirlerinde, 1963 yılında bir önceki yıla göre %20 artış olmuşken, seçimlerden bir yıl önceki 1964 yılında bu artış %8'de kalmıştır. Hükümetler, seçmen tercihlerini yönlendirmek için genellikle seçimden bir yıl önce vergi affı, yeni vergilerin konulmaması veya vergi borçlarının ertelenmesi gibi yaklaşımları,

seçim ekonomisi politikaları olarak görüldüğünden, kamu gelirlerindeki azalmanın seçim öncesi siyasi çıkarlardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu azalış 1965 seçim yılında da devam etmiş, reel kamu gelirleri bir önceki yıla göre %1 azalış görülmüştür. Oysa seçimden sonra, reel kamu gelirleri %15 artmıştır.⁹⁴

Dış borçlar 1964 yılında bir önceki yıla göre %30 artmış, bu oran 1965 yılında daha da artarak %68 olarak gerçekleşmiştir. Aynı artış temposu seçimleri izleyen dönemde görülmemiştir. 1966'da bu oran %11, 1967'de ise %7 olarak gerçekleşmiştir. Dış borçlanmanın seçim öncesi daha çok olması seçim harcamalarının finansmanının dış borçlarla sağlandığı gibi bir düşüncüyü akla getirmektedir.

Genel olarak seçim ekonomisi politikalarının, uygulanması uzun dönemde fiyatlar genel seviyesinin yükselmesini akla getirir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere 1963 yılında yani seçimlerden iki yıl önce TÜFE %7,9 iken, 1964 yılında bu oran %1,2 olarak gerçekleşmiştir. Seçimi izleyen iki yıl içinde de %5,8 ve %8,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum siyasi konjonktürel dalgalanma modelleri paralelinde, fiyatları baskı altında tutarak enflasyonu düşük göstermek istemeleri ile açıklanabilir.

Tablo 5.3- 1950-1980 Dönemi TÜFE ve TEFE Oranları %								
Yıllar	TÜFE %	TEFE %	Yıllar	TÜFE %	TEFE %	Yıllar	TÜFE %	TEFE %
1950	-4,4	-9,7	1961	1,6	1,6	1972	13,7	16,8
1951	0,2	9,2	1962	3,4	4,3	1973	16,0	20,8
1952	5,1	0,2	1963	7,9	4,0	1974	18,6	28,4
1953	3,8	1,9	1964	1,2	0,1	1975	19,8	10,8
1954	9,5	11,2	1965	5,8	6,8	1976	16,4	16,5
1955	12,2	10,8	1966	5,7	6,0	1977	28	26,3
1956	9,9	16,4	1967	8,3	7,1	1978	47,2	53,1
1957	11,9	18,3	1968	3,7	2,9	1979	56,8	69,5
1958	15,8	17,2	1969	7,8	7,8	1980	115,6	98,8
1959	24,4	21,5	1970	8,1	8,1			
1960	5,2	5,2	1971	16,5	16,5			

Kaynak: DİE 'den aktaran, Rıdvan KARLUK, Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul 1999, s.393

⁹⁴ DTP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98/>

Ekonomik yozlaşmayı doğuran seçim ekonomisi politikalarından biriside seçim öncesi dönemlerde ücret ve maaşların artırılması olarak ortaya çıkmaktadır. 1965 yılı seçim dönemi öncesinde kamu kesiminde çalışanların maaşları %2 oranında artış göstermişken 1965 yılı seçim döneminde bu oran %17 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca kamu kesiminde istihdam artışı benzer bir şekilde 1963 yılında %5 iken 1965 yılında bu oran %10 olarak gerçekleşmiştir.

Genel olarak bakıldığında 1960-1969 döneminde de birçok makro ekonomik büyüklükler, para ve maliye politikalarının siyasal hedefleri gerçekleştirmek amacına yönelik olarak kullanılması sonucu, siyasi konjonktürel dalgalanmalara maruz kalmıştır.

1969 seçimlerinde de durum farklı değildir. Örneğin seçim öncesi dönemde reel kamu gelirleri %2 oranında bir azalma göstermişken, seçim sonrası dönemde sırasıyla %6 ve %30 oranlarına artış olmuştur.

Enflasyon verilerine bakıldığında seçim öncesinde enflasyonu düşük tutma çabası bu dönemde de görülmektedir. 1968 yılında enflasyon (TÜFE) %3,7 olarak gerçekleşmiştir. Fakat seçim sonrası dönemde bu oranda önemli artışlar görülmüştür. 1970 yılında %7,8, 1971 yılında %16,5. Seçim sonrası enflasyonun bu denli artmasında, seçim öncesinde kamu cari ve yatırım harcamalarındaki artışlar önemli rol oynamıştır.

Bilindiği gibi siyasi iktidar seçimde galip gelebilmek uğruna kamu kesimindeki istihdam artışı üzerinde de etkili olmaktadır. 1976-77 yıllarında sırasıyla %7 ve %10 oranında artan kamu kesiminde çalışanların sayısı, seçim sonrası dönemde ancak %1 oranında arta bilmiştir. Seçim döneminde kamu kesimi çalışanlarına yapılan ödemelerde de %70 civarında bir artış olmuştur. Bu ve benzeri uygulamalar, popülist politikaların ne derece etkin bir rol oynadığının göstergesidir.

Bu dönemde tarımda popülist politikalara örnek olarak buğday ve pamuk fiyatları verilebilir. 1975 seçimlerinden bir yıl önce buğday ve pamuğa ortalama %50 oranında zam yapıldığı halde seçim sonrası dönemde bu oran negatifleşerek %20 oranında azalmıştır.

1977 seçimleri öncesi reel kamu harcamalarında %17 oranında ve seçim yılında %21 oranında artışlar kaydedilmiştir. Ancak seçim sonrasında bu artışlar yerini %2 azalışlara terk etmiştir. Merkez bankası kredileri de benzer bir şekilde seçim yıllarında büyük oranda artışlar göstermiştir. Bu artışlar seçim yıllarında %240 civarında gerçekleşmiştir.⁹⁵

1950-1980 dönemine genel olarak bakıldığında özellikle 70'li yılların ikinci yarısından itibaren siyasi istikrarsızlığında etkisiyle kamu harcamalarında, borçlanmalarda, enflasyonda önemli artışların yaşandığı görülmektedir.

5.2- 1980-1990 Dönemi Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler

5.2.1- Siyasi Gelişmeler

Türkiye 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan askeri darbe ile yeni döneme girmiş ve siyasi yasaklar uygulamaya konulmuştur. 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra 1983 yılına kadar Bülent Ulusu başbakanlığındaki hükümet görev yapmıştır. 6 Kasım 1983 yılında yapılan genel seçimlerde Anavatan Partisi oyların %45,14'ünü alarak iktidara gelmiş ve 24 Kasım 1983'de Türk siyasi tarihine Özal'lı yıllar olarak geçecek olan bir süreç başlamıştır.

1980-90 döneminde 1983 ve 1987 yıllarında olmak üzere iki genel seçim yapılmıştır. Yapılan bu seçimlerde parlamentoya giren parti sayısı üçtür. Her iki seçimde de Anavatan Partisi sırasıyla %45,14 ve %36,31'lik oy oranlarıyla tek başına iktidara gelmiştir. Bu on yıllık dönemde bir Bülent Ulusu, iki Turgut Özal ve bir de Yıldırım Akbulut hükümeti olmak üzere toplam dört hükümet kurulmuştur.

⁹⁵ DPT, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98/>

1983 yılı seçimlerinden sonra kurulan I. Özal hükümeti 4 yıl 8 gün görevde kalmıştır. 1987 seçimleri sonunda kurulan II. Özal hükümeti 1 yıl 10 ay 18 gün görev yapmıştır. Daha sonra kurulan I. Akbulut hükümeti de 1 yıl 7 ay 14 gün görevde kalmıştır.⁹⁶ Tüm bu verilere bakıldığında 1983-91 yılları arasında siyasi açıdan istikrarlı bir dönem olduğunu söylemek mümkündür.

5.2.2- Ekonomik Gelişmeler

Turgut Özal'ı 1980-1982 ve 1983-1987 yılları arasındaki icraatı çerçevesinde klasik anlamda popülist olarak değerlendirmek oldukça güçtür. Çünkü bu dönemlerde Özal, özellikle o zamana kadar alışılmış olan popülist yaklaşımlara kesinlikle iltifat etmemiş, aksine geleneksel popülist uygulamalara sistematik bir biçimde karşı çıkarak alışılmamış ve şaşırtıcı bir çizgi izlemiştir.⁹⁷

Bu dönemde partizanlık en düşük düzeye indirgenmiş, KİT zamları genelde zamanında yapılmış, işçi ücretleri ve memur maaşları enflasyonun gerisinde kalmış, taban fiyatları siyasi prim yapma aracı olarak kullanılmamış vb. Özal'ın popülist politikalarından uzak durmasında bu dönemde siyasi rekabetin olmaması veya minimum düzeyde olması da etkili olmuştur.

Ancak bu durum 1985 yılından itibaren değişmeye başlamıştır. Özellikle 1987 yılından itibaren yasaklı siyasetçilerinde devreye girmesiyle kendini hissettirmeye başlayan siyasi rekabet, Özal'ı o zamana kadar ihmal ettiği kamuoyu desteğini artırma çabası içine itmiştir. 1987 seçimleri öncesi klasik seçim ekonomisi politikaları izlenmiştir.

Ülkemizde 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı ile ithal ikamesine dayalı sanayileşme yerine ihracatı artırmayı, ithalatı ise serbestleştirmeyi hedef alan bir dış ticaret politikası benimsenmiştir. Bu kapsamda özellikle ihracatın

⁹⁶ Bakınız EK-2

⁹⁷ Erdal TÜRKKAN, Ekonomi ve Demokrasi, Turhan Kitapevi, Ankara 1996, s221

artırılmasına dönük, ihracata vergi iadesi, ucuz maliyetli ihracat kredileri ve gümrük muafiyetli hammadde ithalatı gibi teşvikler getirilmiştir.

1984-86 döneminde ise ihracata vergi iadesi oranları azaltılmış ve düşük maliyetli ihracat kredilerine son verilmiştir. Bunun yerine ihracatçıya kaynak kullanımını destekleme fonundan prim ödemeleri ile KDV istisnası gibi teşvikler gelmiştir. Daha sonrasında ihracata vergi iadesi oranları kademeli olarak azaltılmış ve 1989 yılı başından itibaren de tamamen kaldırılmış ve ihracata yönelik düşük maliyetli kredi uygulamaları tekrar başlamıştır.

Teşviklerin çok sayıda ve türde olması, teşvik mevzuatının dağınıklığı ve hukuksal normların açık ve anlaşılır olmaması, denetim mekanizmasının işletilememesi gibi sebeplerden dolayı teşvik uygulamaları zaman içinde amacından sapmıştır. Ortaya çıkan hayali ihracat skandalları, ihracata teşvik tedbirlerinin ne kadar amacından uzaklaştığını göstermektedir.

Bu dönemde verilmeye başlanan teşviklerden biri de yatırım teşvikleridir. Ancak yatırım teşvikleri de ihracat teşvikleri amacından saptırılmıştır. Özellikle yurdumuzun doğu bölgelerine yatırım yapılması için verilen teşvik kredileri, bu bölgeye yatırım yapıyormuş gibi gösterilerek amacı dışında kullanılmıştır.

5.2.2.1- Kamu Harcamaları

1980-90 döneminde yapılan genişletici maliye politikaları kamu harcamalarını aşırı derecede artırmıştır. Kamu harcamaları bakımından askeri rejimin görece sıkı politikaları ANAP iktidarı döneminde gevşemiştir.

Bu dönemdeki ekonomik politikalar irdelendiğinde, geçen dönemlerde olduğu gibi popülist amaçlı uygulamaya konulduğu anlaşılır. Özellikle parti propagandasına dönük harcamaların ve partilere verilen kamusal desteklerin de etkisiyle bu süreç daha da hızlanmıştır. Bu da seçim dönemlerinde kamuoyu üzerinde

etkili olacak propagandaya dayalı yatırımların artırılmasıyla bütçe açıklarının büyümesine neden olmuştur.

Tablo 5.4- 1980-1990 Yılları Bütçe Gelir ve Giderleri ile GSMH'ya Oranları

	BÜTÇE GELİRİ	BÜTÇE GİDERİ	BÜT.DENGESİ	BÜT.GEL.	BÜT.GİD	BÜT.DEN/
YILLAR	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	/GSMH	/GSMH	GSMH
1980	912.000	1.079.000	(167.000,0)	17,2	20,3	(3,1)
81	1.393.000	1.516.000	(123.000,0)	17,4	18,9	(1,5)
82	1.445.000	1.602.000	(157.000,0)	13,6	15,1	(1,5)
83	2.300.000	2.612.000	(312.000,0)	16,5	18,7	(2,2)
84	2.805.000	3.784.000	(979.000,0)	12,7	17,1	(4,4)
85	4.613.000	5.399.000	(786.000,0)	13,0	15,3	(2,2)
86	7.154.000	8.561.000	(1.407.000,0)	14,0	16,7	(2,7)
87	10.445.000	13.043.000	(2.598.000,0)	13,9	17,4	(3,5)
88	17.587.000	21.447.000	(3.860.000,0)	13,6	16,6	(3,0)
89	31.369.000	38.871.000	(7.502.000,0)	13,6	16,9	(3,3)
1990	55.239.000	68.527.000	(13.288.000,0)	13,9	17,3	(3,3)

Kaynak:http://www.mahfiegilmez.nom.tr/turkish_historic_economic_data.xls

Yukarıdaki tabloya bakıldığında özellikle seçim yıllarında bütçe açıklarının GSMH'ya oranlarının önemli artışlar gösterdiği görülmektedir. 1983 yılında bütçe açıklarının GSMH'ya oranı 2,2 iken, yerel seçimlerin yapıldığı 1984 yılında bu oran 4,4 olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı şekilde 1986 yılında bu oran 2,7 iken, genel seçimlerin yapıldığı 1987 yılında bu oran 3,5 olarak gerçekleşmiştir.

Bu oranlar bize seçim ekonomisi politikalarının uygulandığını göstermektedir.

Harcama kalemlerine bakıldığında 1980 yılında yatırım harcamalarının GSMH'ya oranı %3,50 iken bu oran 1990 yılında %50'lik bir azalma ile %1,72 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan faiz ödemelerinin GSMH'ya oranı 1980 yılında %0,59 iken bu oran 1990 yılında %600'lük bir artışla %3,52'ye yükselmiştir. Ayrıca personel harcamalarında özellikle 1989 ve 1990 yıllarında önemli bir artış dikkati çekmektedir.

TABLO 5.5- KONSOLİDE BÜTÇE HARCAMALARININ GSMH'YA ORANI (%)											
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
HARCAMALAR	20,33	18,89	15,09	18,75	17,07	15,03	15,95	16,92	16,26	16,52	16,92
Cari	9,33	7,95	6,79	7,67	6,72	5,93	5,96	6,47	6,09	7,73	8,93
-Personel	6,44	4,96	4,17	4,81	4,04	3,61	3,60	4,41	4,24	5,96	7,19
-Diğer Cari	2,89	2,99	2,62	2,86	2,68	2,32	2,37	2,06	1,85	1,77	1,74
Yatırım	3,50	3,82	3,14	3,39	3,12	2,91	3,17	2,64	2,10	1,68	1,72
Transfer	7,50	7,12	5,17	7,69	7,23	6,19	6,82	7,82	8,07	7,11	6,27
-Faiz Ödemeleri	0,59	0,94	0,82	1,52	1,99	1,91	2,60	3,02	3,85	3,59	3,52
İç Faiz Ödemeleri	0,42	0,51	0,32	0,57	0,80	0,70	1,27	1,68	2,45	2,22	2,42
Dış Faiz Ödemeleri	0,17	0,43	0,50	0,94	1,19	1,21	1,33	1,34	1,41	1,36	1,10
-KİT'lere Transfer	3,82	2,39	2,12	2,19	1,27	0,51	0,27	0,64	0,78	0,53	0,32
-Vergi İadeleri	0,10	0,40	0,00	1,34	1,72	2,05	2,18	2,20	1,63	1,25	0,90
-Sosyal Güvenlik	0,84	0,70	0,64	0,82	0,56	0,59	0,56	0,56	0,58	0,61	0,31
-Diğer Transferler	2,15	2,70	1,59	1,82	1,69	1,12	1,21	1,39	1,22	1,14	1,23

KAYNAK : DPT, MALİYE BAKANLIĞI

Tüm bunlara rağmen 1980-1990 döneminde toplam harcamaların GSMH'ya oranında önemli bir artışın olmadığı görülmektedir. Bu oran ortalama %16-17 aralığında gerçekleşmiştir. Popülist politikalara fazla rağbet edilmemiştir. Bunda siyasi istikrarın etkisi büyüktür.

5.2.2.2- Parasal Göstergeler ve Enflasyon

Bu dönemde enflasyonla mücadele bilinçli bir şekilde ikinci plana itilerek enflasyonu makul bir şekilde kontrol altında tutma politikası izlenmiştir. Ayrıca yine bilinçli bir şekilde hedeflenen enflasyon, daima gerçekleşebilecek veya öngörülen enflasyonun altında tutulmuştur. Bu dönemde enflasyonun olumsuz etkileri toplumun tüm kesimlerinde tam anlamıyla yaşanmıştır. Ancak enflasyonun nispeten kontrol altında tutulması ve öngörülebilir boyutlarda seyretmesi, zararlarını azaltılmasına imkan vermiştir.

Tablo 5.6'da görüldüğü üzere para arzı M1'in GSMH içindeki payı 1986'da 10,3 ve 1987'de 11,5 iken, seçimi takip eden yıllarda bu oranlar azalarak 1988'de

8,8' ve 1989'da da 8,5 şeklinde gerçekleşmiştir. Buda bize seçim öncesi yatırımların finansmanının para arzıyla yapıldığını göstermektedir.

Ayrıca Merkez Bankası kredileri incelendiğinde özellikle kamuya verilen kredilerin seçim öncesi önemli ölçüde arttığı gözlenmektedir. 1985 yılında Merkez bankası tarafından kamuya verilen kredilerin GSMH'ya oranı 2,6 iken bu oran 1986 ve 1987 yıllarında sırasıyla 3,8 ve 3,5 olarak gerçekleşmiştir. Fakat seçimler sonrası bu oranlar 1988 ve 1989 yıllarında sırasıyla 2,7 ve 1,5 olarak gerçekleşmiştir. Seçim öncesi yatırımların finansmanında Merkez bankası kaynaklarında önemli ölçüde faydalanıldığı görülmektedir.

TABLO 5.6 - BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER (GSMH İÇİNDEKİ PAYLAR) %								
	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990
EMİSYON HACMİ	6,7	5,3	3,9	3,7	3,9	3,5	3,6	3,5
REZERV PARA			8,6	7,8	7,3	7,9	7,4	6,0
PARA ARZI(M1)	16,8	13,9	9,7	10,3	11,5	8,8	8,5	7,9
PARA ARZI(M2)	21,2	17,4	24,2	23,8	23,5	21,1	20,5	18,0
- Dolaşımdaki Para	5,8	4,1	2,9	2,5	2,9	2,7	3,0	2,9
- Banka Parası	15,4	13,3	21,3	21,2	20,6	18,4	17,5	15,2
PARA ARZI(M2Y)	0,0	0,0	26,3	28,5	30,7	28,4	26,6	23,5
MERKEZ BANKASI KREDİLERİ	7,7	12,4	3,7	4,9	5,2	4,2	2,7	1,9
- Kamu	3,8	7,3	2,6	3,8	3,5	2,7	1,5	1,1
- Özel	3,8	5,1	1,1	1,1	1,7	1,5	1,2	0,8
MEVDUAT BANKA. KREDİLERİ	17,8	14,9	15,8	19,6	21,4	17,6	15,9	16,4
YAT. KALKINMA B. KREDİLERİ	7,2	3,3	1,8	2,0	2,0	2,1	1,5	1,3
NET KREDİ HACMİ	28,9	25,5	20,2	25,5	26,8	22,5	18,9	18,8
DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI	0,0	0,0	3,3	5,3	7,4	7,3	6,1	5,5
TOPLAM TL MEVDUAT **	17,8	14,5	22,7	21,2	20,6	18,6	18,3	15,7
- Tasarruf Mevduatı	12,0	6,5	13,7	12,7	11,0	10,7	10,8	8,8
- Vadesiz	8,2	3,5	1,5	1,7	2,0	1,4	1,5	1,3
- Vadeli	3,8	3,0	12,3	11,0	9,0	9,3	9,3	7,5
- Ticari Mevduat	3,4	5,5	5,7	6,5	7,1	5,0	4,2	3,7
- Diğer Mevduat	2,4	2,5	3,3	1,9	2,5	2,9	3,4	3,2
TOPLAM MEVDUAT (TL+DTH)	17,8	14,5	26,1	26,5	28,0	25,9	24,4	21,2

KAYNAK:MERKEZ BANKASI,DPT.

Kamu kesimi borçlanma gereği 1987 seçimleri öncesinde GSMH'nın %5'i olarak gerçekleştiği halde seçim dönemlerinde kamu harcamalarındaki artışla bu oran %8,8 olarak gerçekleşmiştir. Seçim sonrası dönemlerde artan kamu gelirleri ve azalan kamu harcamaları, kamu kesimi borçlanma gereğini %4'lere gerilemiştir. Seçim sonrası dönemde kamu kesimi borçlanma gereğinin %50 oranında düşüş göstermesi ilgi çekicidir.

Yıllar	TÜFE %	TEFE %
1980	115,6	98,8
1981	33,9	35,5
1982	21,9	26,5
1983	31,4	29,7
1984	48,4	49,5
1985	45,0	41,6
1986	34,6	27,9
1987	38,9	36,9
1988	73,7	64,6
1989	63,3	67,3
1990	60,3	52,3

Kaynak: DIE 'den Rıdvan KARLUK, Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul 1999, s393

Yukarıdaki tablodan enflasyon oranlarına bakıldığında 1980 yılında %115,6 olan TÜFE takip eden yıllarda iki haneli rakamlara indirilmiştir. 1981 ve 1987 yılları arasında %22 ile %48 arasında gidip gelen enflasyon 1988 ve 1989 yıllarında sırasıyla %73,7 ve 63,3 oranlarında gerçekleşmiştir. Seçimlerden sonra enflasyonun bu denli artmasında seçim öncesinde KİT zamlarının ertelenmesi, kamu harcamalarının artması ve bu harcamaların para arzı, Merkez Bankası kredileri, borçlanma, gibi unsurlar etkili olmuştur.

2.2.3- Ekonomik Büyüme

Türkiye'de ilk iki kalkınma planında belirlenen büyüme hızı hedefi %7'dir. Birinci beş yıllık kalkınma planında (1963-1967) bu hedef %98 oranında gerçekleşerek %6,6 olmuştur. İkinci beş yıllık kalkınma planında (1968-1972) ortalama büyüme hızı %6,3 olmuş ve hedef %90 oranında tutturulmuştur. Üçüncü beş yıllık kalkınma planında (1973-1977) büyüme hızı hedefi %7,9 olarak

belirlenmiş, gerçekleşme %5,2 olmuş ve hedef ortalama %66 oranında tutturulmuştur. 1978 programında hedef %6,1 olarak belirlenmiş fakat gerçekleşme 1,2'de (%20) kalmıştır. Dördüncü beş yıllık kalkınma planında (1979-1983) hedef %8 olarak belirlenmiş fakat gerçekleşme 1,7 olmuştur. Bu oran planlı dönemlerdeki en düşük büyüme hızıdır. Hedefin gerçekleşme oranı %21'de kalmıştır. Hedeflerin bu denli düşük gerçekleşmesinde bu dönemdeki siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik krizler ve 24 Ocak kararları etkili olmuştur.

Tablo 5.8- Büyüme Hızları (Yıllık Ortalama)						
	IV. PLAN		1984 PROGRAMI		V. PLAN	
	1979-1983		1984 PROGRAM		1985-1989	
	HEDEF	Gerçekleşme	HEDEF	Gerçekleşme	HEDEF	Gerçekleşme
TARIM	5,3	0,3	3,5	0,5	3,6	0,8
SANAYİ	9,9	2,4	6,6	9,9	7,5	6,5
HİZMETLER	8,5	2,6	4,5	7,9	6,5	5,0
GSYİH (F.F.)	-	2,2	4,9	6,0	-	4,6
GSYİH (P.P.)	8,2	2,0	5,0	6,7	6,3	4,6
GSMH (PF)	8,0	1,7	6,1	7,1	6,3	4,7

KAYNAK:DPT, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98>

1984 programında ise hedeflerin üstünde bir gerçekleşme sağlanmıştır. Beşinci beş yıllık kalkınma planında büyüme hızı hedefi %6,3 olarak belirlenmiş, gerçekleşme %4,7 olmuştur. Hedefin tutturulma oranı %75'tir.

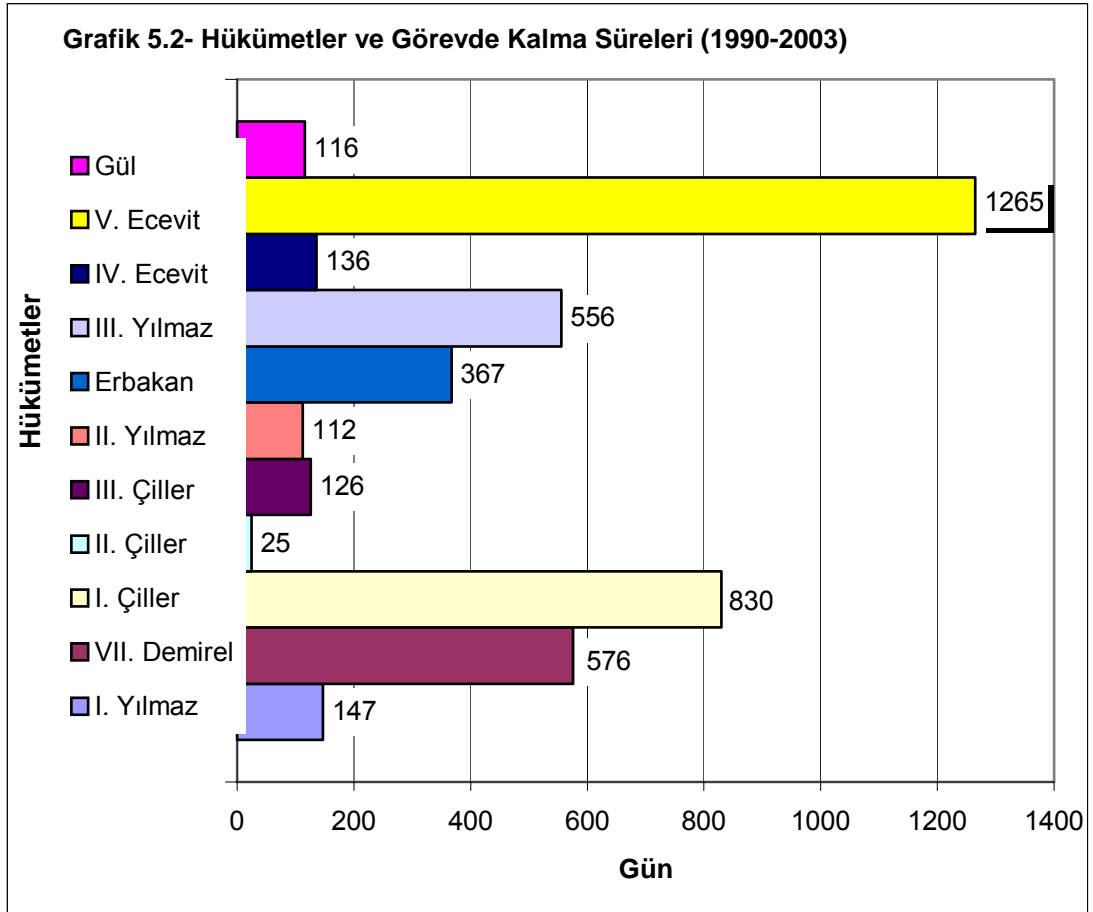
Döneme genel olarak bakıldığında 1983 ve 1987 yıllarında yapılan seçimlerle tek başına bir partinin hükümeti kurabilmiş olması, siyasi açıdan istikrarlı bir dönemin yaşandığını gösteriyor. Ancak dönemin başbakanı Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra ANAP içinde yaşanan liderlik yarışının belirsizlikler doğurmasıyla siyasi istikrarın bozulduğunu söylemek mümkündür.

Yaşanan siyasi istikrarın olumlu etkilerini ekonomi üzerinde de görülmektedir. 24 Ocak kararlarıyla uygulamaya konulan dışa açık büyüme politikasının büyük oranda başarıya ulaşmasında siyasi istikrar önemli rol oynamıştır.

5.3- 1990-2003 Dönemi Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler

5.3.1- Siyasi Gelişmeler

1990-2003 yılları arasında 1991, 1995, 1999 ve 2002 yıllarında olmak üzere dört genel seçim yapılmıştır. Ancak kurulan hükümet sayısı 11'dir. Bu hükümetlerin üç tanesi Mest Yılmaz, üç tanesi Tansu Çiller, bir tanesi Süleyman Demirel, bir tanesi Necmettin Erbakan ve iki tanesi de Bülent Ecevit başbakanlığında kurulmuştur.

Kaynak: TBMM İnternet Sitesi verilerinden yararlanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere dönem içinde en uzun süre görevde kalan hükümet 3 yıl 5 ay 20 gün ile V. Ecevit hükümeti, en az görevde kalan hükümet

ise 25 gün ile II. Çiller hükümetidir. Hükümetlerin ortalama görevde kalma süreleri 1 yıldır.⁹⁸

Dönem içinde kurulan hükümetlerin genel özelliği, 3 Kasım 2002 seçimleri sonrası kurulan Gül hükümeti dışındaki tüm hükümetlerin koalisyon hükümeti olmasıdır.

Gerek hükümetlerin ortalama görevde kalma sürelerinin kısa olması, gerekse kurulan hükümetlerin koalisyon hükümeti olmaları dikkate alındığında dönem içinde ciddi siyasi istikrar sorunun yaşandığı görülmektedir.

1980 yılından sonra yapılan genel seçimler incelendiğinde 1983 ve 1987 yıllarında meclise giren parti sayısının 3 olduğu görülmektedir. 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinde ise meclise giren parti sayısı 5'tir. 2002 seçimlerinde ise bu sayı 2'dir.

Özellikle 1987 yılında siyasi yasakların kalmasıyla merkez sağda ve merkez solda bölünmeler yaşanmıştır. Merkez sağda ANAP'ın ardından 1980 öncesi dönemde Adalet Partisinin lideri tarafından DYP'nin kurulmasıyla ikiye bölünmüş ve ardından DYP'den ihraç edilenlerin DTP'yi kurmalarıyla üçe bölünmüştür. Merkez solda da buna benzer şekilde CHP, DSP ve SHP olmak üzere üç partiye bölünmüştür.

Türkiye'de seçmen düzeyinde özellikle son yıllarda ileri düzeyde bir parçalanmışlık söz konusudur. Türkiye'de seçmenler bir kere "sağ" ve "sol" olarak ikiye bölünmüştür. Bu nedenle bir sağ ve de bir sol parti olacaktır. Kaldı ki sağ ve sol eğilimler Türkiye'de bir parti ile değil, birkaç parti ile temsil edilmektedirler. Seçmen düzeyinde diğer bir bölünme dinsel problemler bakımından lâik ve lâik olmayanlar olarak yaşanmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de bir dinsel parti olacaktır.

⁹⁸ Bakınız EK-3

Diğer bir bölünme unsuru da milliyetçiliktir. Dolayısıyla Türkiye’de bir de milliyetçi parti olacaktır.⁹⁹

Dahası Türkiye siyasi parçalanma süreci durmamıştır, tersine hız kazanarak devam etmektedir. Türkiye’de seçmenler düzeyinde etnik bakımdan bir parçalanma da söz konusudur. Türkiye’de ülke genelinde belki küçük ama belli yörelerde fevkalade güçlü etnik parti olacaktır.

Tüm bu parçalanmışlık beraberinde bir çok problemi getirmektedir. İlk olarak parçalanmışlığın çok olması ve en az 5-6 partinin güçlerinin denk düzeyde olması Türkiye’de koalisyon hükümetleri olasılığını artırmaktadır. Diğer bir problemde parçalanmışlıktan dolayı seçmenlerin karar vermesi güçleşmekte ve kararsız seçmenin sayısı artmaktadır.

Türkiye’de her seçimde hayli ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bir seçimde birinci olan parti, bir sonraki seçimde üçüncü, dördüncü sıralara düşebilmektedir. İktidara gelen bir parti sadece izleyen seçimde değil daha sonraki seçimlerde de oy kaybetmekte, daha önce parlamentoda yer almamış bir parti birinci olabilmektedir. Hatta yeni kurulan bir parti seçimlerden birinci parti olabilmekte yada güçlü bir çoğunluğu elde edebilmektedir.¹⁰⁰ Bunun en bariz örneği 3 Kasım 2002 seçimlerinde yaşanmıştır. Bütün bunlardan da anlaşılıyor ki Türkiye’de seçmen sürekli bir arayış içindedir. Partizan seçmen oranı çok düşüktür.

Türkiye’de dikkati çeken bir diğer gelişmede merkez oylar ve uç oylar dengesidir. Tablo 5.9’da görüldüğü gibi özellikle 1987 yılından itibaren merkez oylar sürekli azalırken, uç ve radikal oylar sürekli artmaktadır. 1983 yılında uç oylar yok denecek kadar az iken, 1999 seçimlerinde %41,2’lik bir orana çıkmıştır. Bu oranlar seçmenin sürekli bir arayış içinde olduğunu ve çok sık parti değiştirdiğini göstermektedir.

⁹⁹ Kemal GÖZLER, “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)”, <http://www20.uludag.edu.tr/~gozler/istikra.html>

¹⁰⁰ Ercan EREN ve Melike BİLDİRİCİ, “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980-2001, İşletme ve Finans Dergisi, Ekim 2001, Sayı: 187, s35

Tablo 5.9- Merkez Uç Oylar Dengesi			
	Merkez Oylar %	Uç Oylar %	Uç/Merkez Oylar
1983	98,9	----	----
1987	88,7	10,9	%12,29
1991	82,6	17,3	%20,94
1995	65,1	34,4	%52,84
1999	57,9	41,2	%71,16

Kaynak: www.secim99.gov.tr'den, Ercan EREN ve Melike BİLDİRİCİ, a.g.e., s37

Türkiye’de son yıllarda seçmenin sandık başına gitme ve geçerli oy kullanma oranlarında ciddi düşüşler gözlenmektedir. 1987 seçimlerinde katılım oranı %93 iken 1995 seçimlerinde bu oran %85’lere kadar düşmüştür. Bu durumun başlıca nedenleri şunlardır. Seçmenin mevcut partilere yeterince güvenmemesi, partilerin seçenek oluşturmaması, giderek partilerin birbirine benzemesi, partideki kişilerin yolsuzluklara bulaşmaları ve parti mensuplarının partileri menfaat ortaklığı olarak görmeleridir.

Seçmenin, yapılan her seçim sonucunda merkez partilerden biraz daha uzaklaşması, geçersiz oy kullanması veya sandık başına gitme isteğinin azalması siyasal yozlaşmanın yaşandığı yoğunluğun göstergeleridir. Aynı zamanda bu sonuçlar seçmenin siyasi partilere olan güveninin azalmasını ve seçmenin kötümserliğini de göstermektedir. Bu da siyasal istikrarı büyük ölçüde etkilemektedir.

5.3.2- Ekonomik Gelişmeler

Siyasi istikrarsızlığın ekonomi üzerindeki etkileri incelenirken, siyasi istikrarsızlığın enflasyon ve düşük büyüme, yatırımlarda azalma, kamu harcamalarında artma, faiz oranlarında yükselme, iç ve dış kısa vadeli borçlanma gibi ekonomik sorunları beraberinde getirdiğini söylemiştik.

Şimdi 1990-2003 yılları arasında siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan bu sorunların ne ölçüde yaşandığını inceleyelim.

5.3.2.1- Kamu Harcamaları

Türkiye özellikle 1987 yılından itibaren 1995 yılına kadar geçen sürede çok hızlı bir seçim maratonu yaşamıştır. Yaşanan bu seçim maratonu konsolide bütçe harcamalarını önemli ölçüde artırmıştır.

Kamu harcamaları, 1989 yılından sonra personel ve faiz giderlerinin yükselmesi sonucunda hızla artmıştır. Bunda özellikle 1989-1993 döneminde maaş ve ücretlerde sağlanan yükselme reel artışlar etkili olmuştur. Kamu sektöründe çalışanlara yapılan yıllık ödemeler reel olarak 1990'da bir önceki yıla göre %17, 1991 yılında da %36 artış göstermiştir. Bu artışlar seçimi izleyen dönemde yerini %4 ve %3'lük azalışlara bırakmıştır.

Siyasi amaçlar uğruna yapılan bu zamlar hem kamu harcamalarında önemli artışa neden olmuş, hem de kamu sektöründe çalışanlar arasında önemli bir ücret dengesizliği doğurmuştur. Sendikal haklara sahip kamu işçilerinin ücret artışları çok daha fazla olurken memurların maaş artışları sınırlı olmuştur. Bu dengesizlik hâlâ düzeltilebilmiş değildir.

Dönem içinde kamu harcamalarının disiplin altına alınamaması, yüksek iç borçlanmayı zorunlu kılmıştır. Yolsuzluklar ve rant paylaşım mücadeleleri, kamu harcamalarında denetimi zorlaştırmıştır.

Tablo 5.10'da görüldüğü üzere konsolide bütçe harcamaları hızla artarken bütçe gelirlerindeki artış sınırlı kalmıştır. Konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranı 1990 yılında %3,3 iken, 1993 yılında bu oran %6,7'ye yükselmiştir. 5 Nisan 1994 kararlarından sonra bir miktar düşen bu oran kısa bir süre sonra 1996 yılında %8,3 olmuş ve 2002 yılına gelindiğinde de %23,2'lere kadar çıkmıştır.

Tablo 5.10 incelendiğinde özellikle 1999 yılından itibaren bütçe açıklarının önemli ölçüde arttığı gözlenmektedir. 2000 yılında uygulamaya konulan enflasyonu

düşürme programının en temel hedeflerinin biri kamu harcamalarındaki israfı azaltmak idi. Ancak 1995 yılında kamu harcamalarının GSMH'ya oranı %35,8 iken bu oran 2001 yılında 45,5'e yükselmiştir. Yani kamu harcamaları azalmak bir tarafa artmıştır.

Tablo 5.10- 1990-2003 Yılları Bütçe Gelir ve Giderlerinin GSMH'ya Oranları %

YILLAR	BÜTÇE GELİRİ (Milyon TL)	BÜTÇE GİDERİ (Milyon TL)	BÜT.DENGESİ (Milyon TL)	BÜT.GEL./ GSMH	BÜT.GİD/ GSMH	BÜT.DEN/ GSMH
1990	55.239.000	68.527.000	(13.288.000)	13,9	17,3	(3,3)
1991	96.747.000	130.263.000	(33.516.000)	15,2	20,5	(5,3)
1992	174.224.000	221.658.000	(47.434.000)	15,8	20,1	(4,3)
1993	351.392.000	485.249.000	(133.857.000)	17,6	24,3	(6,7)
1994	745.116.000	897.296.000	(152.180.000)	19,2	23,1	(3,9)
1995	1.394.023.000	1.710.645.000	(316.622.000)	17,7	21,8	(4,0)
1996	2.702.034.000	3.940.162.000	(1.238.128.000)	18,0	26,3	(8,3)
1997	5.750.096.000	7.990.748.000	(2.240.652.000)	19,6	27,2	(7,6)
1998	11.887.552.000	15.585.376.000	(3.697.824.000)	22,2	29,1	(6,9)
1999	18.973.292.000	28.017.791.000	(9.044.499.000)	24,2	35,8	(11,6)
2000	33.756.000.000	46.602.000.000	(12.846.000.000)	26,9	37,1	(10,2)
2001	51.813.000.000	80.379.000.000	(28.566.000.000)	29,3	45,5	(16,1)
2002	76.400.000.000	115.485.000.000	(63.614.000.000)	27,9	42,2	(23,2)
2003	100.238.000.000	140.054.000.000	(81.445.000.000)	28,1	39,2	(22,8)

Kaynak: Maliye Bakanlığı

Tablo 5.11 incelendiğinde transfer harcamalarında da önemli bir artış dikkati çekmektedir. 1990 yılında transfer harcamalarının GSMH'ya oranı %6,27 iken bu oran 2001 yılında %31,65'lere kadar yükselmiştir. Transfer harcamaları içinde en büyük payı iç borç faiz ödemeleri almaktadır.

TABLO 5.11: KONSOLİDE BÜTÇE HARCAMALARININ GSMH'YA ORANI (%)														
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
HARCAMALAR	16,92	20,53	20,08	24,29	23,08	21,78	26,31	27,71	30,14	35,8	37,1	45,5	42,2	39,2
Cari	8,93	10,38	11,28	11,09	9,49	8,20	8,56	9,60	9,84	11,63	10,83	11,53	11,28	10,76
-Personel	7,19	8,63	9,45	9,32	7,60	6,40	6,50	7,23	7,13	8,82	7,94	8,61	8,42	8,46
-Diğer Cari	1,74	1,75	1,83	1,77	1,89	1,80	2,06	2,37	2,71	2,81	2,89	2,92	2,86	2,30
Yatırım (*)	1,72	1,85	1,72	1,83	1,30	1,17	1,59	2,07	2,04	1,79	1,97	2,34	2,50	2,08
Transfer	6,27	8,31	7,09	11,38	12,30	12,41	16,15	16,05	18,26	22,18	24,37	31,65	28,19	26,48

-Faiz Ödem.	3,52	3,79	3,65	5,83	7,67	7,33	10,00	7,89	12,02	13,69	16,27	23,26	18,85	16,43
İç Faiz Öde.	2,42	2,67	2,77	4,63	6,00	6,05	8,87	6,78	10,86	12,54	14,96	21,24	17,08	14,78
Dış Faiz Öd.	1,10	1,12	0,88	1,20	1,67	1,28	1,12	1,10	1,16	1,14	1,31	0,67	1,84	1,65
-KİT'lere Tran.	0,32	1,92	0,74	1,29	0,54	0,58	0,34	0,43	0,33	0,53	0,70	0,67	0,78	0,52
-Diğer Transf.	2,44	2,59	2,70	4,25	4,08	4,50	5,82	7,72	5,91	7,95	7,33	7,70	8,54	8,72
KAYNAK : DPT, MALİYE BAKANLIĞI														

Tablo 5.12’de 1990-2003 yılları arası konsolide bütçe harcamalarının kendi içindeki dağılımlarına bakıldığı zaman cari harcamalarda önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. Tüm harcamalar içinde cari harcamaların payı 1990 yılında %52,8 iken bu oran 2003 yılına gelindiğinde %27,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu değişimin en önemli nedeni 1990-91-92 yıllarındaki personel giderlerindeki önemli artışlardan kaynaklanmaktadır. Personel harcamalarının tüm harcamalar içindeki payı 1992 yılında %47,1 ile Cumhuriyet döneminin en yüksek oranına kadar çıkmış iken bu oran ilerleyen yıllarda azalarak 2001 yılında 18,9’lara kadar gerilemiştir.

TABLO 5.12- KONSOLİDE BÜTÇE HARCAMALARININ YÜZDE DAĞILIMI (Yüzde Pay)														
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
HARCAMALAR	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Cari	52,8	50,5	56,1	45,6	41,1	37,7	32,6	34,6	32,7	32,6	29,1	25,4	26,9	27,3
-Personel	42,5	42,0	47,1	38,4	32,9	29,4	24,7	26,1	23,7	24,6	21,4	18,9	20,0	21,5
-Diğer Cari	10,3	8,5	9,1	7,3	8,2	8,3	7,8	8,6	9,0	8,0	7,6	6,5	6,9	5,8
Yatırım (*)	10,1	9,0	8,6	7,5	5,6	5,4	6,0	7,5	6,8	5,5	5,3	5,1	6,0	5,1
Transfer	37,1	40,5	35,3	46,8	53,3	57,0	61,4	57,9	60,6	62,8	65,6	69,5	67,2	67,4
-Faiz Ödemeleri	20,8	18,5	18,2	24,0	33,2	33,7	38,0	28,5	39,9	38,1	43,8	51,0	44,8	41,8
İç Faiz Öd.	14,3	13,0	13,8	19,1	26,0	27,8	33,7	24,5	36,0	34,9	40,2	46,6	40,5	37,6
Dış Faiz Öd.	6,5	5,5	4,4	4,9	7,3	5,9	4,3	4,0	3,9	3,1	3,6	4,4	4,3	4,2
-KİT'lere Transf	1,9	9,4	3,7	5,3	2,3	2,7	1,3	1,6	1,1	1,4	1,9	1,4	1,9	1,3
-Vergi İadeleri	5,3	5,0	4,9	4,4	3,5	3,7	2,7	2,6	2,0	3,0	3,5	3,6	4,9	4,3
-Sosyal Güvenlik	1,8	1,2	1,8	2,8	4,4	6,3	8,5	9,7	9,5	8,5	7,1	6,3	9,7	9,1
-Diğer Transfer	7,3	6,4	6,8	10,3	9,8	10,6	10,9	15,6	8,2	8,8	9,3	8,1	5,9	8,8
KAYNAK : DPT, MALİYE BAKANLIĞI														

Yatırım harcamalarına bakıldığında da sürekli bir azalış dikkati çekmektedir. 1990 yılında yatırımların harcamalar içindeki payı %10,1 iken bu oran 2003 yılına gelindiğinde %5,1 olarak gerçekleşmiştir.

Transfer harcamaları da dönem içinde sürekli bir artış eğilimi göstermektedir. Bunun en önemli nedeni özellikle iç borç faiz ödemelerinin büyümesi, fonların bütçe kapsamına alınmış olması ile sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferlerin hızla artmasıdır.¹⁰¹ 1990 yılında transfer harcamalarının tüm harcamalara oranı %37,1 iken bu oran 2001 yılında 69,5'e kadar yükselmiştir. Transfer ödemeleri içinde en büyük payı faiz ödemeleri almaktadır. 1990 yılında faiz ödemeleri tüm harcamalar içinde %20,8 iken bu oran 2001 yılında %51'lere kadar çıkmıştır. Faiz ödemelerinin de %90'nı iç borç faizlerinden kaynaklanmaktadır.

Faiz ödemelerinin bu denli artmasında toplam iç borç stokunun özellikle 2001 yılında yüksek artışı etki olmuştur. Tablo 19'da görüldüğü gibi 2000 yılında toplam iç borçların GSMH'ya oranı %29,0 iken bu oran 2001 yılında %68 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5.13- İÇ BORÇLAR (Milyar TL)		
Yıllar	Toplam İç Borç	GSMH'ya Oranı %
1993	357.348	17,0
1994	799.311	20,6
1995	1.361.009	17,3
1996	3.148.985	21,0
1997	6.253.425	21,4
1998	11.612.885	21,9
1999	22.920.145	29,5
2000	36.420.620	29,0
2001	122.157.260	68,0
2002	149.870.691	54,8
2003	194.387.700	54,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Aynı gelişme dış borçlarda da görülmektedir. Dönem içinde dış borçlarda sürekli olarak artmıştır. Tablo 20'ye bakıldığında 1991 yılında toplam dış borçların GSMH'ya oranı %33,2 iken aynı oran 1994 yılında %50'ye, 2001 yılında da %78,1'e kadar yükselmiştir.

¹⁰¹ Rıdvan KARLUK, Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul 1999, s109

Tablo 5.14- DIŞ BORÇLAR VE GSMH'ya ORANI (Milyar Dolar)				
Yıllar	Toplam Dış Borç	Orta ve Uzun Vadeli Borçlar	Kısa Vadeli Borçlar	GSMH'ya Oranı %
1991	50.489	41.372	9.117	33,2
1992	55.592	42.932	12.660	34,6
1993	67.356	48.823	18.533	37
1994	65.601	54.291	11.330	50
1995	73.278	57.577	15.701	42,6
1996	79.222	62.150	17.072	45,5
1997	84.236	66.545	17.691	46,4
1998	96.411	75.637	20.774	50,7
1999	102.979	80.058	22.923	55
2000	118.691	90.390	28.301	59,2
2001	113.813	97.415	16.403	78,1
2002	130.923	114.504	16.424	72,3
2003	147.264	124.342	22.922	61,5

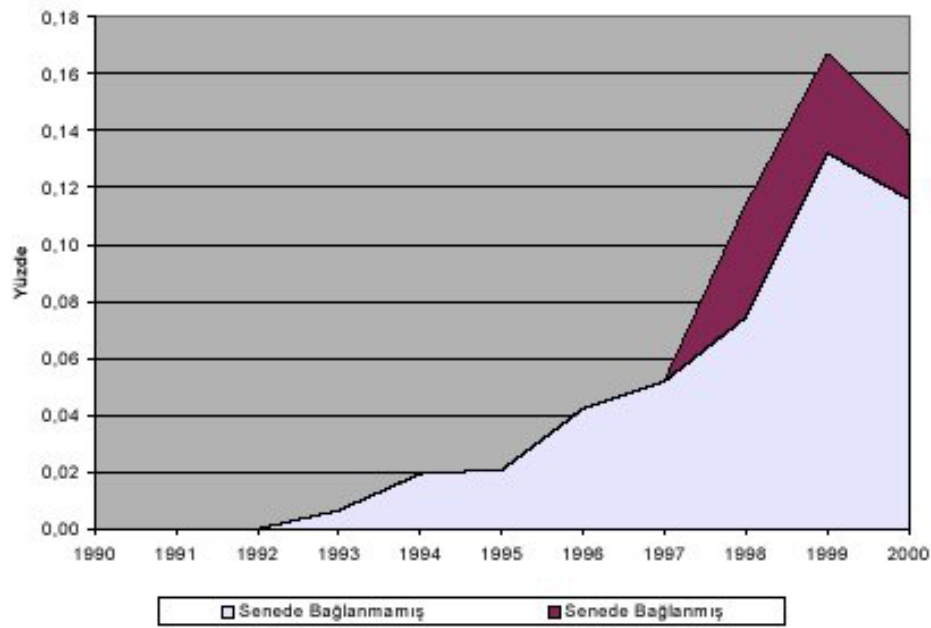
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Toplam iç ve dış borçların GSMH'ya oranı 1993 yılında %54,2 iken bu oran 1998 yılında %72,6'ya, 2001 yılında da %146 gibi yüksek bir orana kadar çıkmıştır. Bu oran 2002 yılında %127'ye ve 2003 yılında da %115' gerilemiştir.

Bu dönemde bütçeye ek bir yük getiren diğer konuda kamu bankalarının görev zararlarıdır. 14 Nisan 2001 tarihinde açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda konuyla ilgili olarak yapılan açıklama şöyledir. "Kamu bankalarına devlet tarafından verilen tarım kesimi ile küçük ve orta boy iŐletmeleri destekleme görevi sonucunda oluşan zararların zamanında ödenmemesinin yanı sıra, uzun yıllardır devam eden ve ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, kamu bankalarının iyi yönetilememesi ve asli fonksiyonların dışında görev verilmesi bu bankaların mali bünyelerini önemli ölçüde bozmuŐtur. Kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları bir yandan zararlarının gittikçe artmasına, diğer yandan da mali sektörde istikrarsızlık unsuru olmalarına yol açmıŐtır. Bu durum, piyasalarda faiz oranlarının yüksek seviyelerde seyretmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, kamu bankaları bankacılık işlevini yerine getiremez hale gelmiş ve bu bankalar Türkiye'deki toplam mevduatın yüzde 40'ını toplarken krediler içindeki payları yüzde 26'da kalmıştır."

BDDK'nın 23 Ekim 2003 tarihinde yayımladığı 'Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VII)' na göre, İmar Bankası telafâtı hariç, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının toplam maliyeti 47.2 milyar dolardır. Rapor, bunun 21.9 milyar dolarının görev zararları da dahil olmak üzere kamu bankalarının, 17.3 milyar dolarının TMSF'ye devredilen bankaların getirdiği yükler olduğunu belirtiyor.¹⁰²

Grafik 5.3- Kamu Bankaları Görev Zararları Stoku (GSMH'ye Oran)

Kaynak: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Halk Bankası'nın takipteki kredilerinin yüzde 90'ı 203 firma, yani 50-60 gruba verilen kredilerden oluşuyor. Kullanılan krediler sıralamasında ilk 30 firmanın toplam borcunun anaparası 650 trilyon lira civarında. Bu rakam faiziyle birlikte 2 katrilyonu buluyor. 50 milyar liranın altında kredi verilen küçük esnafın kredilerden aldığı toplam pay ise sadece yüzde 5.2. Tüm banka alacağının 1/5'i 4 firmada toplanıyor. Dört firmanın toplam kredi borçlarının anaparası yaklaşık 210 trilyon lirayı buluyor. Bu miktara faiz de eklenince borç 700 trilyona ulaşıyor. Halk

¹⁰² BDDK,

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_102003.pdf

Bankası'ndan kredi çekenler arasında Cavit Çağlar ve eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yeğeni Murat Demirel de var. ¹⁰³

Tüm bu açıklamalar ve Grafik 5.3'den de anlaşılacağı üzere kamu bankalarının dönemin hükümetleri tarafından iyi yönetilmemiş, bu banka kaynakları yandaşlara peşkeş çekilmiş ve popülist politikaların finansmanında kullanılmıştır.

5.3.2.2- Parasal Göstergeler ve Enflasyon

Tablo 21'de görüldüğü üzere 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararlarından sonra Türkiye'de mevduat hacmi hızla artmıştır. Bundan dolayı, para arzı da 1994 yılında genişlemiştir. Genişleme daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Geniş anlamda para arzı M2, 5 Nisan kararlarından sonra vadeli tasarruf mevduatındaki hızlı büyümeye paralel olarak artmıştır. Dar anlamda para arzını belirleyen faktörlerden olan dolaşımdaki para, emisyon artışının da etkisiyle artmıştır. Dolaşımdaki para ile birlikte dar anlamda para arzını belirleyen vadesiz mevduat da büyümüştür. ¹⁰⁴

TABLO 5.15 - BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER - ÖZET (GSMH İÇİNDEKİ PAYLAR)															
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
EMİSYON HACMİ	3,5	3,4	3,3	3,2	3,1	2,9	2,6	2,5	2,4	2,9	3,0	2,9	2,7	2,9	
PARA ARZI(M1)	7,9	7,4	7,1	6,5	5,9	4,9	6,0	5,3	4,7	5,4	5,3	6,4	5,7	6,0	
PARA ARZI(M2)	18,0	18,5	17,3	14,1	16,2	16,0	19,5	19,2	21,3	28,0	24,7	26,7	22,4	22,6	
PARA ARZI(M2Y)	23,5	26,5	26,6	23,7	30,7	30,7	35,9	36,3	37,7	51,2	44,6	60,3	48,5	42,0	
MERKEZ BANKASI KREDİLERİ	1,9	3,5	4,6	5,0	4,1	2,6	2,5	1,5	---	---	---	---	---	---	
MEVDUAT BANKA. KREDİLERİ	16,4	16,0	16,8	17,1	14,8	17,1	20,7	24,6	20,7	20,6	21,0	18,4	11,9	13,4	
YAT. KALKINMA B. KREDİLERİ	1,3	1,7	1,5	1,4	1,3	1,1	1,3	1,2	1,2	1,5	1,3	1,5	1,2	1,0	
NET KREDİ HACMİ	18,8	20,6	22,1	22,7	19,9	20,7	24,4	27,0	21,9	22,1	22,4	20,0	13,2	14,5	
TOPLAM TL MEVDUAT	15,7	16,2	15,0	11,9	14,0	13,8	17,6	17,2	19,3	26,2	22,8	24,2	19,9	21,3	
KAYNAK:MERKEZ BANKASI,DPT.															

¹⁰³ <http://www.evrensel.net/02/03/26/ekonomi.html>

¹⁰⁴ Rıdvan KARLUK, a.g.e., s362

Toplam mevduatın 1994 yılından itibaren hızlı bir şekilde artmasında, mevduat faizlerinin yükseltilmesi ve mevduatın tümüyle devlet güvencesi altına alınmasının rolü büyük olmuştur.

Yukarıdaki tabloda Merkez Bankası kredilerine bakıldığında özellikle 1991 ve 1992 yıllarında önemli artışların olduğu görülmektedir. Toplam cari fiyatlarla artış 1991 yılında %177, 1992 yılında da %123 olarak gerçekleşmiştir. Merkez Bankası kredilerinin GSMH içindeki payı da 1990 yılında % 1,9 iken bu oran 1991’de %3,5’a, 1993’de de %5’e kadar yükselmiştir.

Merkez Bankası kredilerindeki artışın en büyük sebebi Hazine ve KİT açıklarıdır. 1991 ve 1992 yıllarında kamu kesimi gelirleri arttırılamadığı için Hazine, kamu giderlerini MB kaynaklarından karşılamıştır. KİT zararları dolayısıyla KİT’lere açılan krediler, bu iki yılda özellikle 1992 yılında %139 oranında artmıştır.

Hazine’nin MB kaynaklarını zorlaması, bankanın bilançodaki parasal büyüklükleri denetlemesini zorlaştırmıştır. Dolayısıyla para programının ve bankanın krediler yoluyla ekonomiye yön verme politikası fiilen 1991 ve 1992 yıllarında son bulmuştur. Kamu kesimine açılan kredilerdeki artış, diğer taraftan bankacılık kesiminin aleyhine bir durumu ortaya çıkarmıştır. Örneğin 1994 yılında kamuya yönelik krediler %78,7 oranında artarken, bankalara yönelik krediler %30,4 oranında azaltılmıştır.¹⁰⁵

5 Nisan kararlarıyla birlikte Merkez Bankası kredileri gerilemeye başlamıştır. Kredilerin GSMH’ya oranı 1994 yılında %4,1’e, 1995 de 2,6’ya ve 1997 yılında da 1,5’e kadar gerilemiştir. 1998 yılı ve takip eden yıllarda da kullanılmamıştır.¹⁰⁶

Para arzı ile ilgi olarak dikkati çeken diğer bir konuda M2Y’dir. Türkiye’de temel parasal göstergeler içinde M2Y’nin M2’ye oranı sürekli olarak artış göstermiştir. M2Y’nin içinde döviz tevdiat hesaplarının olduğu düşünülürse, ekonomide sürekli olarak yabancı para egemenliğinin arttığı görülmektedir. M2Y’nin

¹⁰⁵ Rıdvan KARLUK. A.g.e., s364

M2'ye oranı 1990 yılında %130 seviyelerinde iken bu oran sürekli artarak 1994 yılında %189, 2001 yılında da %225'lere kadar yükseldiği görülmektedir. M2Y'nin GSMH içindeki payı 1990 yılında %23,5 iken 2001 yılında %60'lara kadar yükselmiştir.

Tablo 5.16- 1990-2003 Yılları Arası TÜFE ve TEFE Oranları %		
YILLAR	TÜFE %	TEFE %
1990	60,3	49,2
1991	71,1	59,2
1992	66,9	61,4
1993	71,1	60,3
1994	125,5	149,6
1995	76,0	64,9
1996	79,8	84,9
1997	99,1	91,0
1998	69,7	54,3
1999	68,8	62,9
2000	39,0	32,7
2001	68,5	88,6
2002	29,7	30,8
2003	18,4	13,9
2004*	9,57	9,44
*Temmuz 2004 Kaynak: DİE, Radikal Gazetesi http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=108393&tarikh=04/03/2004		

Tablo 22'de dönem içindeki enflasyon verilerine bakıldığında 2000 yılına kadar TEFE oranları dikkate alındığında %50'nin altına inmediği, hatta 1994 krizinde %150'lere kadar çıktığı görülmektedir.

1990-2000 döneminde fiyat artışlarını etkileyen faktörler incelendiğinde, genel olarak en hızlı artışın devletin iç borçlanma senetlerine uyguladığı faizde gerçekleştiği görülmektedir.¹⁰⁷

Toptan eşya fiyatları esas alındığında, ortalama faiz oranlarının sürekli olarak enflasyon oranından daha fazla arttığı görülmektedir. 1996 yılında ortalama faiz

¹⁰⁶ Bakınız, Tablo 21,

¹⁰⁷ Birol EFE, "Türkiye'de Siyasi İstikrar Sorunu, Ekonomik Büyüklüklerdeki Gelişmeler (1993-1999) ve 2000 Yılından Beklentiler". İzmir Ticaret Odası, Yayın No:70, İzmir 2000, s9

oranı enflasyon oranının 56,9 puan daha üzerinde gerçekleşmiştir. 1994 krizinde bu fark 43,2 iken 1999 yılında 59'a çıkmıştır.

1994 yılında döviz kurundaki yaklaşık %175'lik artış yaşanmıştır. Bu artışla birlikte İhracatta %18'lik bir artış, ithalatta da %20,9'luk bir azalma olmuştur. Ancak enflasyon oranı üç haneli rakamlara çıkarak TEFE'de %149'lara kadar yükselmiştir.

Ülkemizde son 30 yıldır enflasyonla mücadele için bir çok program uygulanmıştır. Bunlardan biri de Aralık 1999'da açıklanan ve IMF destekli olarak 2000 yılında uygulamaya konulan "Enflasyonla Mücadele Programı" dır.

IMF'in desteklediği istikrar programı bir biriyle yakın ilişkili üç ayak üzerine oturtulmuştu. Birinci ayak kamu finansman açıklarının düşürülmesiydi. Böylece enflasyonun temel kaynağının kamu açıkları olduğu ve bununda kamu kesimi finansman yönetiminden kaynaklandığı kabul ediliyor ve bu açıkların kapatılması için tedbirler alınıyordu. Bu amaçla bir yandan kamu harcamalarının kısılması, diğer taraftan da vergi gelirlerinin artırılması amaçlanmıştır.

Enflasyonla mücadele programının ikinci ayağını kamu finansman açıklarında elde edilecek ilerlemenin kalıcı olması ve kamu finansman açıklarının kapatılmasına yönelik bir takım yapısal reformların yapılması ve özelleşmenin tamamlanması idi. Bu amaca yönelik olarak tarım kesiminin desteklenmesi daha akılcı bir sisteme oturtulacak, elektrik üretim ve dağıtımını özelleştirilecek ve siyasi etkilerden arındırılmaları için kamu bankaları yeni bir yapılanma içine sokulacaktı. Buradaki temel amaç çeşitli yollarla siyasetçinin elindeki kamu finansmanını bozucu ve de çok şeffaf olmayan araçların alınması idi.¹⁰⁸

Üçüncü ayak ise ilk iki ayağın düzgün işlemesi durumunda gerçekleştirilebilecek olan döviz kuru politikasıydı. Buna göre Merkez Bankası döviz kurlarını önceden açıklayarak beklenen enflasyon kadar artmasını sağlayacaktı. Döviz kurları nominal çıpa olarak kullanılacak ve bu şekilde oluşturulacak kur

¹⁰⁸ Ercan KUMCU, "Görüş Dergisi" Mayıs 2001 s.27.

sepetinin 2000 yılı sonuna kadar beklenen enflasyon oranı kadar artırılacaktı. Bu şekilde enflasyon beklentisi kırılacaktı.

Enflasyonla mücadele programı üç yıllık bir dönemi kapsıyordu. Buna göre de hedefler konulmuştu. Birinci yılın sonunda yani, 2000 yılı sonunda %60'larda olan enflasyonun %20'lere, ikinci yılın sonunda %10'lara ve üçüncü yılın sonunda da tek haneli rakamlara indirilmesi hedefleniyordu. Ayrıca %50'leri aşan reel faiz oranlarını makul seviyelere düşürmek ve ekonominin büyüme potansiyelini artırarak kaynakların daha etkin ve daha adil dağılımını sağlamak amaçlanıyordu.

Programın açıklanmasıyla birlikte ilk olumlu tepkiyi faizler verdi. 1999 yılında ortalama %106'ya ulaşmış olan hazine iç borçlanma yıllık bileşik faiz oranı 2000 yılı Ocak ayında %37'lere geriledi. Ocak ayında TCMB TL interbank piyasasında gecelik faizler 20-38 civarına indi. Faizlerin bu denli düşmesinin en önemli nedeni döviz kurunun çığpaya bağlanması nedeniyle düşük faizle yapılan dış borçlanmanın artmasıdır.

Faizlerdeki bu ani ve beklenmedik düşüş başlangıçta olumlu bir gelişme gibi görünse de enflasyonla mücadelede önemli sorunları beraberinde getirdi. Faizlerdeki bu düşüşe paralel olarak bankaların da tüketici kredisi faizlerini indirmesi, yüksek faizler nedeniyle ertelenen tüketim isteğini alevlendirdi. Bankaların topladıkları kaynaklar tüketime yöneldi. Böylelikle başta otomobil olmak üzere dayanıklı tüketim mallarına olan talep arttı. Bu talep artışı ithal mallarına olan talebi de artırdı ve ithalat önemli ölçüde arttı.

İç piyasada tüketimin ve ithalatın artması ile ekonomide yaşanan canlılık %6,5-7 civarında bir büyümeye neden oldu. Bu gelişmelere paralel olarak da enflasyon oranı %69'lardan %40'lara kadar geriledi.

Ancak enflasyon rakamları hedeflenen rakamlara çekilemedi. TEFİE'de hedeflenen rakam yılsonu itibariyle %20 iken, %32,7 olarak, TÜFE'de ise hedeflenen %25 iken, %39,0 olarak gerçekleşmiştir. Döviz kurundaki yıl sonu

hedefleri sabit iken enflasyon rakamlarının öngörülen seviyelere indirilememesi TL'nin aşırı değerlenmesine yol açtı. Buda ithalatın artmasında önemli bir rol oynadı.

Sonuç olarak Eylül 2000'den sonra TL'nin aşırı değerlenmesi, cari açıklar, ihracattaki yatay seyre rağmen ithalattaki büyük artış, dış ve iç borç stoklarındaki artış ve reformlardaki gecikmelerden dolayı uluslararası piyasalarda programa duyulan güven azalmaya başlamıştır. Bu noktadan sonrada tedirginlik başlamış ve bu da krizleri getirmiştir.

22 Şubat günü döviz kurunda çıpa sistemi terk edilerek dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Bu karardan sonra dolar 688 bin TL civarından 962 bin TL'ye yükselmiştir. TL yaklaşık %40 oranında devalüasyona uğradı.

Krizden önce %32,7'lere kadar gerileyen yıllık enflasyon, krizle birlikte tekrar yükselerek %88,6'lara kadar yükselmiştir. Böylece büyük umutlarla uygulama konulan bir program daha başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

21 Şubat krizinin ardından yeni bir ekonomik program hazırlanarak 14 Nisan 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konuldu. Böylelikle 2001 yılında TEFE'de %88.6 olan enflasyon oranı 2002 yılında %30,8'e geriledi. 3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından güçlü bir iktidarın işbaşına gelmesi ve programı uygulamaya devam etmesiyle 2003 yılında %13,9 ve 2004 yılında da tek haneli rakamlara kadar enflasyon gerilemiştir. Bu oran 1970 yılından bu güne ulaşılan en düşük enflasyon oranıdır.

5.3.2.3- Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme bir ülkede Gayri Safi Milli Hasılanın yıldan yıla artış göstermesidir. Bunun tersi ise ekonomik küçülme olarak adlandırılmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde Toplam Gayri Safi Milli Hasıla

(GSMH) ve Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla (KBGSMH) önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

TABLO 5.17 - GSMH SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI %				
	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER	GSMH
1980	1,1	-3,3	-3,7	-2,8
1981	-1,9	9,2	6,2	4,8
1982	3,1	4,9	3,2	3,1
1983	-0,9	6,3	7,0	4,2
1984	0,5	9,9	7,9	7,1
1985	-0,5	6,2	5,1	4,3
1986	4,6	11,1	6,0	6,8
1987	0,4	9,1	12,9	9,8
1988	7,8	1,8	0,5	1,5
1989	-7,6	4,6	0,9	1,6
1990	6,8	8,6	10,3	9,4
1991	-0,9	2,7	0,6	0,3
1992	4,3	5,9	6,5	6,4
1993	-1,3	8,2	10,7	8,1
1994	-0,7	-5,7	-6,6	-6,1
1995	2,0	12,1	6,3	8,0
1996	4,4	7,1	7,6	7,1
1997	-2,3	10,4	7,0	8,3
1998	8,4	2,0	2,4	3,9
1999	-5,0	-5,0	-4,5	-6,1
2000	3,9	6,0	8,8	6,3
2001	-6,5	-7,5	-7,7	-9,5
2002	6,9	9,4	7,5	7,9
2003	-2,5	7,8	6,7	5,9
KAYNAK : DİE, DPT				

1991 yılından itibaren gerçekleşen ekonomik büyüme rakamlarına bakıldığında inişli çıkışlı bir tablo görülmekte. Yani ekonomide istikrarlı bir büyümenin sağlanamadığı görülmekte. Bunda dönem içinde meydana gelen ve ekonomik konjonktürü etkileyen, Türkiye'nin 1 Ocak 1996 yılında fiili olarak Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğine girmesi, Asya ülkelerinde ve Rusyada yaşanan ekonomik krizler ve 1999 yılında yaşadığımız Adapazarı ve Düzce depremleri gibi, önemli olaylar yaşanmışsa da, bunda asıl etkili olan söz konusu dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlıktır.

Dönem içinde uluslar arası konjonktürde meydana gelen değişmelere göre, ortaya çıkan tehdit ve fırsatların doğru algılanamaması, ekonomi için gerekli olan

reformların zamanında yapılamaması yada hiç yapılmaması, Türkiye ekonomisini kırılgan ve istikrarsız hale getirdi.

Dönem içinde kurulan hükümetlerin kısa ömürlü olması ve 3 Kasımdan sonra kurulan hükümetlerin dışındaki tüm hükümetlerin ikili yada üçlü koalisyon hükümetleri olmaları, uygulama konulan istikrar tedbirlerinin yarım kalmasına ve büyük mali kayıplara neden oldu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden bu güne kadar gerçekleşen ekonomik büyüme rakamları incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de 1991-2003 dönemini kapsayan 13 yıllık sürede ortalama büyüme hızı 2,93'tür. 1924-1990 yılları arasında ise ortalama büyüme hızı 5,1'dir. Yani 1991-2003 dönemi bu döneme kadar olan ortalama büyümenin 2,2 gerisinde kalmıştır.

Tablo 5.18- Büyüme Hızları (Yıllık Ortalamalar)

	VI. PLAN		VII. PLAN	
	1990-1994		1996-2000	
	HEDEF	GERÇEKLEŞME	HEDEF	GERÇEKLEŞME
TARIM	4,1	1,6	2,9 - 3,7	1,8
SANAYİ	8,1	3,8	6,0 - 7,7	4,1
HİZMETLER	6,7	4,1	5,1 - 6,8	4,2
GSYİH (P.P.)	6,8	3,6	5,0 - 6,6	4,6
GSMH (PF)	7,0	3,5	5,5 - 7,1	3,9
KAYNAK:DPT				

VI ve VII kalkınma planlarında hedeflenen kalkınma hızlarına ulaşamadığı görülmekte. VI plandaki gerçekleştirmeler hedeflerin yarısında kalmıştır.

Eğer ekonomik büyümede 1990-1994 ile 1996-2000 yılları için hazırlanmış beş yıllık planlardaki hızları gerçekleştirilebilseydi, toplam büyüme en az %92 en fazla %111,4 olacaktı.¹⁰⁹

¹⁰⁹ TOBB, "Savurganlık Ekonomisi", 18 Nisan 2001, TOBB İnternet Sitesi

Ekonomik büyümeye paralel olarak kişi başına düşen milli gelirden de istenilen düzeye ulaşamamıştır. GSMH’da hedeflenen düzeylere ulaşmak mümkün olsa idi KBGSMH 2003 değerlerinden çok daha yukarılarda gerçekleşebilirdi.

Tablo 5.19- KİŞİ BAŞINA GSMH				
	Yıl Ortası Nüfusu	Cari Fiyatlarla		
	Nüfuz	GSMH	Fert Başına GSMH	
	(Bin Kişi)	(Milyar TL)	(Bin TL)	(Dolar)
1980	44.439,0	5.303,0	119,3	1.570,0
1981	45.540,0	8.023,0	176,2	1.598,0
1982	46.688,0	10.612,0	227,3	1.412,0
1983	47.864,0	13.933,0	291,1	1.299,0
1984	49.070,0	22.168,0	451,8	1.238,0
1985	50.307,0	35.350,0	702,7	1.356,0
1986	51.433,0	51.185,0	995,2	1.487,0
1987	52.561,0	75.019,0	1.427,3	1.668,0
1988	53.715,0	129.175,0	2.404,8	1.693,0
1989	54.894,0	230.370,0	4.196,6	1.979,0
1990	56.156,0	397.178,0	7.073,0	2.711,0
1991	57.262,0	634.393,0	11.079,0	2.661,0
1992	58.374,0	1.103.605,0	18.913,0	2.757,0
1993	59.491,0	1.997.323,0	33.568,0	3.065,0
1994	60.612,0	3.887.903,0	64.146,0	2.169,0
1995	61.737,0	7.854.887,0	127.233,0	2.794,0
1996	62.873,0	14.978.067,0	238.226,0	2.947,0
1997	64.015,0	29.393.262,0	459.158,0	3.046,0
1998	65.157,0	53.518.322,0	821.370,0	3.171,0
1999	66.293,0	78.282.967,0	1.180.864,0	2.936,0
2000	67.420,0	125.596.128,8	1.862.889,0	2.985,0
2001	68.529,0	176.483.953,0	2.575.318,0	2.103,0
2002	69.626,0	275.032.366,0	3.950.138,8	2.598,0
2003	70.712,0	356.680.888,0	5.044.135,2	3.383,0
Kaynak: DİE-DPT				

Türkiye ekonomisi, tüm bu oranların ve hesapların gösterdiği gibi, gelişmiş ülkelerden çok daha kırılgan. Bu kırılganlığın ve performans düşüşünün önemli nedenlerinden biri de siyasetteki yetersizlik ve istikrarsızlıktır. Siyasi istikrarsızlık, iş dünyasının önünü görmesini engellerken, ekonomi yönetiminin hataları, ekonomiyi daha kırılgan ve istikrarsız yaptı.

Türkiye’de ekonomik kalkınma için siyasi istikrarın ne denli önemli olduğunu görmek için, 3 Kasım seçimlerinden önceki ve sonraki hükümetlerin temel ekonomik göstergelerini karşılaştırmak yeterli olacaktır.

TABLO 5.20- TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÖSTERGELERİ

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (GSMH) (2) (2004 Q1)						
Cari fiyatlarla (Milyar TL)	78.282.967	125.596.129	176.483.953	275.032.366	356.680.888	79.442.962
Cari fiyatlarla (Milyon \$)	185.267	200.002	145.693	180.892	239.235	...
1987 fiyatlarıyla (Milyar TL)	112.044	119.144	107.783	116.338	123.165	27.295
Fert başına GSMH (Bin TL)	1.216.609	1.861.759	2.571.978	3.950.139	5.044.135	...
Fert başına GSMH (\$)	2.879	2.965	2.123	2.598	3.383	...
Deflatör	55,8	50,9	57,8	44,4	22,5	4,5
Fert başına GSYİH (cari fiyatlarla ve satınalma gücü paritesine göre (\$))	6.135	6.730	6.046	6.448	6.718	...
GSMH - SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI (%) (2004 Q1)						
Tarım	-5,6	3,8	-6,0	7,4	-2,4	-8,5
Sanayi	-5,1	5,6	-7,4	7,9	7,3	10,3
Hizmetler	-3,9	6,5	-6,1	6,0	5,1	8,5
GSMH	-6,1	6,3	-9,5	7,9	5,9	12,4
GSYİH - SEKTÖREL DAĞILIM (%) (2004 Q1)						
Tarım	16,0	15,4	12,8	13,0	13,4	4,9
Sanayi	19,0	20,0	21,1	19,7	18,5	20,0
Hizmetler	64,9	64,6	66,1	67,3	68,2	75,1
ÜRETİM (2004Q1)						
Tarım Katma Değeri (1987 Fiyatlarıyla-Milyar TL)	15.426	15.962	14.994	15.978	15.549	1.125
Sanayi Katma Değeri (1987 Fiyatlarıyla Milyar TL)	31.814	33.738	31.194	34.142	36.793	9.230
İmalat Sanayii Üretim İndeksi (1997=100)	95,9	102,1	92,4	102,5	112,0	113,3
İmalat Sanayii Kapasite Kullanım Oranı (Ağır.Ort.)	72,4	75,9	70,9	75,4	78,4	78,5
Elektrik üretimi (Hidrolik GWh) (2004 Ocak-Mart)	34.678	30.879	24.010	33.684	35.324	13.554
Elektrik üretimi (Termik GWh) (2004 Ocak-Mart)	81.661	93.934	98.563	95.563	104.810	23.392
Jeotermal+rüzgar (2004 Ocak-Mart)	101	109	152	153	150	47
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (Milyar TL) (Program 2004)						
Kamu (Milyar TL)	4.435.215	7.983.004	10.047.332	15.880.805	14.969.350	17.914.349
Özel (Milyar TL)	12.428.540	19.705.464	22.361.649	30.150.416	46.210.509	58.822.862
İSTİHDAM (2000-2003 Q4)						
Sivil işgücü (1000 kişi)	22.925	22.031	22.269	24.347	23.206	...
Sivil istihdam (1000 kişi)	21.236	20.579	20.367	21.658	20.811	...
Tarım	8.595	7.103	7.217	7.618	6.799	...
Sanayi	3.664	3.738	3.734	3.953	3.836	...
Hizmetler	8.976	9.738	9.416	10.086	10.176	...
İşsizlik Oranı (%)	7,4	6,6	8,5	11,0	10,3	...
Yurtdışında Çalışan İşçi Sayısı (2004 Mayıs)	1.206.067	1.170.226	1.178.412	1.200.725	1.197.968	1.195.612

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı <http://www.dtm.gov.tr/ead/gosterge/gosterge.htm>

Tablo 5.20 incelendiğinde hemen hemen tüm göstergelerde 3 Kasım seçimleri sonrasında önemli iyileşmelerin gerçekleştiğini söylemek mümkündür. GSMH 2001

yılında 145 Milyar Dolar iken bu oran 2003 yılında 239 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. GSMH'nin büyüme hızı da 2004 yılının ilk çeyreğinde %12,4'tür.

Diğer bir önemli gelişme de yatırımlarda görülmektedir. Özel sektör yatırımları 2001 yılında 22.361.649 Milyar TL iken, 2003 yılında 46.210.509 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Güvene dayalı olan özel sektör yatırımları %100'ün üstünde bir artış göstermiştir. Yine aynı şekilde imalat sanayinde kapasite kullanım oranı 2001 yılında %70,9 iken 2003 yılında bu oran 78,5 olarak gerçekleşmiştir.

Tabloya bakıldığında görülen tek olumsuz gösterge işsizlik oranlarındadır. 2000 yılında %6,6 olan işsizlik oranı 2003 yılında 10,3 olarak gerçekleşmiştir. Ancak yatırımlardaki artışa paralel olarak yakın bir gelecekte işsizliğin de azalacağını söylemek mümkündür.

Tüm bu gelişmelere bakılarak şöyle bir soru sorulabilir. Ne değişti de Türkiye ekonomisinde olumlu gelişmeler yaşanmaya başladı? Bu sorunun tek cevabı siyasi istikrardır. Çünkü uygulanan ekonomik programın aynı olmasına rağmen, ekonomik göstergeler 3 Kasım seçimleri öncesi ve sonrası birbirinden çok farklıdır.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye yıllardır ne siyasi istikrarı ne de ekonomik istikrarı sağlayabilmiştir. Siyasette ve ekonomide sürekli olarak istikrarı sağlama yönünde bir çok programı uygulamaya koymuşsa da bunda başarılı olunamamıştır. Siyasi ve ekonomik krizler sürekli Türkiye'nin gündemini meşgul etmektedir.

Türkiye ekonomisinde özellikle 1987 yılından itibaren yaşanmaya başlanan süreçte, siyasi istikrarsızlığın ekonomi üzerindeki etkileri incelenirken bahsedilen, siyasi istikrarsızlık – enflasyon ve düşük büyüme – yatırımlarda azalma – kamu harcamalarında artma – faiz oranlarında yükselme – iç ve dış kısa vadeli borçlarda artma – siyasi istikrarsızlık, sarmalında olduğu görülmektedir. Siyasi istikrarsızlığın tüm olumsuz etkileri bu dönemde yaşanmaktadır.

Bu çalışmadaki verilere dayanarak söyleyebiliriz ki ekonomik istikrarın sağlanmasının birinci şartı siyasi istikrarın sağlanmasıdır. Klasik iktisadi düşüncenin savunucularına göre ekonomik istikrarı sağlamak, aslında serbest piyasa düzeninde tamamen piyasaların görevidir. Piyasaya ne kadar az karışılırsa istikrar o kadar kalıcı olur. Ancak Türkiye gibi ekonomik, mali ve parasal disiplini olmayan ülkelerde, önce siyasette dengelerin yerli yerine oturtulması, piyasa kurallarının hayata geçirilmesi ve sonra her şeyin piyasaya bırakılması gerekiyor.

Özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte siyasi istikrar çok fazla sorgulanmaya başlanmıştır. 1990 yılından sonra Türkiye'nin sürekli koalisyon hükümetleri ile yönetilmek zorunda olması, ve ekonomideki kötü gidişat, siyasi istikrarı sağlama yönünde yeni önerileri de beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de siyasi istikrarın kalıcı olarak sağlanabilmesi için yapılması gerekenleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Kalıcı siyasi istikrarın sağlanmasında ülkenin yönetim biçimi önemlidir. Ancak Türkiye'nin problemi parlamenter sistem ve başkanlık sistemlerinden her hangi birini seçmek olmamalıdır. Çünkü yapılan araştırmalar yönetim biçiminin, siyasi istikrarı sağlamada tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Her iki hükümet sisteminin de kendi içinde avantajları ve dezavantajları vardır. Dolayısıyla ülkemizde, siyasi istikrara ve kuvvetli icraya sahip olmanın yolu, hükümet sistemini değiştirmekten çok sahip olduğumuz sosyo-kültürel yapıyı ve demokratik rejim anlayışını, demokrasinin temel ilkelerine uygun hale getirmek gerekmektedir.
- Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde siyasi istikrar şansa bırakılmayacak kadar önemli bir konudur. Dolayısıyla seçim sistemimiz sadece seçimlerden önce değil, seçimlerden sonrada tartışılmalı ve ülkemizde siyasi istikrarı sağlayıcı yönde, seçim sistemimizde düzenlemeler yapılmalıdır.
- Türkiye'de siyasi istikrarı sağlamada diğer bir engel de, siyasal yapıdaki parçalanmışlıktır. Bu parçalanmışlıkta Türkiye'de uygulanan nispi temsil seçim sistemi önemli rol oynamaktadır. Başkanlık sistemini uygulayan ABD'de ve parlamenter sistemi uygulayan İngiltere'de iki parti sistemi vardır. Bu ülkelerde seçim sistemi olarak tek turlu çoğunluk sistemi uygulanmaktadır. Dolayısıyla yönetim biçimi ister parlamenter sistem olsun ister başkanlık sistemi olsun çoğunluğu sağlamak için, iki parti sisteminin de Türkiye'de tesis edilmesi gerekmektedir.
- Ülkemizi yönetmeye talip olan siyasi partilerin öncelikle kendi içinde demokratik kuralları yerleştirerek "parti içi demokrasiyi" sağlamış olmalıdır. Aksi takdirde kendi içinde demokrat olmayan bir partinin ülkeyi demokratik kurallar çerçevesinde yönetmesi beklenemez. Bu noktadan hareketle Siyasal Partiler Kanunu'nda parti içi demokrasiyi tesis edecek gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Türkiye’de siyasi iktidarların oy maksimizasyonu sağlamak amacıyla, ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak ekonomide yapay bir konjonktür oluşmasına sebebiyet verdikleri bir gerçektir. Türkiye’nin çok partili siyasi yaşama geçtiği tarihten bu güne yapılan uygulamalar incelendiğinde bunun bir çok örneğini görmek mümkündür.

İktidar partileri, özellikle seçim dönemlerinde ellerinde bulundurdukları iktidar olmanın nimetlerini, popülist politikalarla fazlasıyla kullandıkları görülmektedir. Bu dönemlerde iktidar partileri, kamu harcamaları ve istihdamı artırıp, enflasyonu düşük tutarak ekonomide bir bahar havası estirmekte, bunları yaparken de harcamaların finansmanı için borçlanmayı ve para arzını kullanmaktadır.

Bu noktadan hareketle, iktidar partilerinin seçim dönemlerinde harcamalarını ve istihdam artışlarını kısıtlayıcı bazı tedbirler alınarak, popülist politikalar en aza indirilebilir. Bu tedbirleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

- Sayılan bu problemlerin çözümü için önerilen yöntemlerin başında “Anayasal İktisat” gelmektedir. Anayasal iktisatla siyasi iktidara; para arzı, faiz oranı, döviz kuru, asgari ücret, vergilendirme, harcama, transfer ödemeleri, yatırımlar ve benzeri gibi önemli ekonomik konularda diledikleri gibi davranamayacakları bir ortamı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu görüşün savunucularına göre devletin “siyasi” görev, yetki ve sorumlulukları yanında “ekonomik” görev, yetki ve sorumluluklarının da anayasada sınırları ile açıkça yer almalıdır.
- Bu konu ile ilgili olarak diğer bir çözüm önerisi de “Merkez Bankası’nın Bağımsızlığı”dır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Merkez Bankası, gelişmiş ülkelerdekine aksine kalkınmanın finansmanında kullanılmakta ve her türlü politik etkiye maruz kalmaktadırlar. Türkiye’de de belli bir döneme kadar merkez bankası kredilerinin harcamaların finansmanı için kullanılmıştır. Dolayısıyla Merkez Bankası’nın bağımsızlığını artırarak,

siyasi iktidarın politik baskılarından kurtarılmalı ve asli görevlerini yerine getirmede serbestlik sağlanmalıdır.

Ekonomik alanda genel olarak alınması gereken tedbirleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Türkiye'nin sürekli artan kamu harcamalarının karşılanabilmesi için kamu gelirlerinin de aynı oranda artırılması gerekmektedir. Kamu gelirlerinin artırılması vergi oranlarının artırılması yada yeni vergilerin çıkarılmasıyla değil, GSMH'nin %60'larına varan kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasıyla mümkündür. Bunun için de denetim mekanizmasının daha faal olarak işletilmesi gerekmektedir.
- Son yıllarda Türkiye ekonomisinde büyük maliyetler doğuran ve halkın siyasilere güvensizliğini artıran bir olgu da yolsuzluklardır. Yolsuzlukların bir çok nedeninin olmakla birlikte, özellikle siyasi istikrarsızlıktan dolayı ülkenin sürekli seçim ortamında olması, sık sık yaşanan iktidar değişiklikleri, siyasi partilerin gelir ve harcamalarının kontrol edilememesi gibi nedenlerin yolsuzlukları artırdığı bir gerçektir. Dolayısıyla siyasi istikrarın sağlanması hem ekonomik istikrarın sağlanmasında hem de yolsuzlukların önlenmesinde hayati öneme sahiptir.

Türkiye sahip olduğu sosyal ve ekonomik potansiyeli ile dünyanın en büyük yirmi ülkesi içindedir. Sahip olduğumuz bu potansiyel çağın gereklerine ve uluslar arası konjonktüre uygun olarak kullanılabildiği takdirde Türkiye çok daha üst sıralarda kendine yer bulacaktır.

KAYNAKÇA

- AKAT Asaf Savaş, “Yüksek Enflasyonun Ekonomi Politikası”, Yeni Türkiye Dergisi, Mayıs-Haziran 1999, Sayı 27
- AKGÜL, Birol, Türkiye’de Siyasal Yozlaşma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999
- AKTAN Coşkun Can, “Teşvik Kollamacılık 1” , Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 11, Kasım 1994
- _____, “Politik Konjonktür Dalgalanmaları”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 12, Aralık 1994
- _____, Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi 1980-1990 Türkiye Deneyimi, AFA Yayınları, İstanbul, Temmuz 1992
- _____, “Siyasal Yozlaşmaların Önlenmesine Yönelik Çözüm Önerileri”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 2
- _____, “Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 2
- _____, Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat, Doğu Matbaası, Ankara 1994
- AKTİYAZ İzak, “Ekonomiyi Düzlüğe Çıkarmayan Siyaset”, Görüş Dergisi, Sayı 23, Kasım-Aralık 1995
- ALAN, Nuri “Kamu Yönetiminde Deprem”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1

- ALİ, A., “Political İnstabilitiy, PoliticalUncertaintiy and Economic Growth; An Empirical İvestigation”, Atlantic Economic Journal, 29 (1), 2001
- ALKAN, Türker Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993
- ARSLAN, Ahmet “Türkiye, Demokrasi ve Politik Yozlaşma Üzerine”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- ASOMEDYA , “Siyasette Parçalamışlığa Son”, Asomedyaya Dergisi, ASO Yayınları, Temmuz 2002
- ATEŞ, Toktamış “Siyasette Yozlaşma”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- AYGÜN Sinan, “Gölgesi Kendinden Büyük Ülke”, Görüş Dergisi, Aralık 2003
- BBDK, http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_102003.pdf
- BERKMAN Ümit, Azgelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet, TODAİE Yayını, Ankara 1983
- BERKMAN, A. Ümit “Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüşler ve Tartışmalar” Siyasal Bilgiler Dergisi Sayı 34 1988
- BOLAY H. Süleyman, “Siyasi Ahlak Olabilir mi?”, Yeni Türkiye Dergisi, Mart-Nisan 1997, Sayı 14, Cilt II

- BUSSIERE, M. ve
MULDER, C., Political İnsability and Economic Vulnerebility, IMF Working Paper, No:46, 1999
- DÖNMEZER, Sulhi “Sistemin Temelini Tahrip”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- DTP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98/>
- DURAN, Mustafa “Ekonomi Yazarları Gözüyle Türkiye Ekonomisi Politigi”, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi 27, Ankara 2000
- DURUSOY Serap, “Siyasi ve Ekonomik Yozlaşmanın Yansıması: Yolsuzluk Ekonomisi”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 2003, Sayı:468
- ECZACIBAŞI, Bülent “Siyasetteki Yozlaşma ve Sivil Toplum” Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- EFE Birol, “Türkiye’de Siyasi İstikrar Sorunu, Ekonomik Büyüklüklerdeki Gelişmeler (1993-1999) ve 2000 Yılından Beklentiler”, İzmir Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 70
- EĞİLMEZ Mağfi, http://www.mahfiegilmez.nom.tr/turkish_historic_economic_data.xls
- Erdal TÜRKKAN, “Türkiye’de 2001 Krizi ve Güven Faktörü”, Yeni Türkiye, Eylül-Ekim 2001, Sayı 41
- Eren “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980-2001, İşletme ve Finans Dergisi, Ekim 2001, Sayı: 18

-
- EREN Ercan ve
BİLDİRİCİ Melike, “Türkiye’de 1990 Sonrası İktisadi Krizlerin Siyasal ve İktisadi Nedenleri”, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2001, sayı 41
-
- EROĞLU, Ömer Türkiye Ekonomisi, Bilim Kitapevi, Isparta 2002
- GÖZLER Kemal, “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm Üzerine Bir Değerlendirme), www.20.uludag.edu.tr/~gozler/istikrar.html (18/12/2002)
- GÜL Abdullah, “Ekonomik Kriz ve Güven Bunalımı”, Yeni Türkiye, Eylül-Ekim 2001, Sayı 41
- GÜRSEL Seyfettin, “Siyasal İstikrar ve İki Turlu Seçim Sistemi Simülasyon Modeli”, TÜSİAD, Aralık 1998
- HİÇ, Süreyya Türkiye Ekonomisi, Mentek Kitapevi, İstanbul 1988
- KARABIÇAK Mevlüt, “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”, SDÜ İİBF Dergisi, Yıl 2000, Cilt 5, Sayı 2
- KARLUK, Rıdvan Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınevi, İstanbul 1995
- KILIÇ Haşim, “Parti İçi Demokrasi”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1997
- KILIÇ, Haşim “Parti İçi Demokrasi”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- KILIÇBAY, Ahmet Politika ve Ekonomi, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994
Ankara
-

- KIR Yavuz, “Siyasi Kirlenmenin İki Boyutu: Yabancılaşma ve Yozlaşma”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1997
- KORKMAZ Esfender ve kurul, “Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri”, İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayın No: 2001-35, İstanbul 2001
- KUMCU Ercan, “Görüş Dergisi”, Mayıs 2001
- KUZU Burhan, Anayasa Hukukumuzda Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi ve Güçlendirilmesi Eğilimi, Filiz Kitapevi, İstanbul 1987
- MERAL Bayram, “Siyasette Yozlaşma ve Siyasi Ahlak”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13
- MERAL, Bayram “Siyasette Yozlaşma ve Siyasi Ahlak”, Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- MIZRAK Nihal Yıldırım, ve EROĞLU Ömer, “Türkiye’de Ekonomi Yönetiminde Patron Kim?; Ekonomi Siyaset İnkilemi” , İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Mart 97
-
- MITCHELL, C. William. Government As It. Is. The Institute Of Economic Affairs, Hobart Paper No:109, 1988, London
-
- NEFTÇİ Salih, “İnanılmaz Bir Seçim Ekonomisi” , Hürriyet Gazetesi, 16 Kasım 1995
- OKTAR Suat, “Seçim Ekonomisi yada Ekonominin Politizasyonu”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 1996

- ÖZDEMİR, Biltekin “Kamu Personel Rejimi ve Son Yıllardaki Yozlaştırma”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- ÖZER Atilla, Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Ankara 1997
- Radikal Gazetesi <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=108393&tarikh=04/03/2004>
- SAVAŞ Vural, Anayasal İktisat, Beta yayıncılık, 1989 İstanbul
- _____, Politik İktisat, Beta Yayınları, İstanbul 1994
- _____, “Değişen Devlet ve Yozlaşan Demokrasi” Yeni Türkiye Ocak-Şubat 1997 Sayı 13 Cilt 1
-
- STEPHEN Haggard and STEVEN B. Webb; “What Do We Know about the Political Economy of Economic Policy Refom?”, The World Bank Research Opserver, Vol.8, No:2, (July 1993)
-
- T.D.K, Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK/SOZBUL.ASP?kelime=siyaset>
- TCMB, “Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi: Genel Bir Değerlendirme”, Aralık 1999, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html>
- TEKİR, Sabri “Büyüyen Devlet, Çıkar Grupları ve Toplum (Politik Ekonomi Açısından Bir Değerlendirme)”, Yeni Türkiye , Ocak-Şubat 1997,Sayı 13, Cilt 1

- TİSK, “TİSK’ten Hükümete Mektup”, 13 Mart 2001,
http://www.belgenet.com/2001/tisk_130301.html
- TOBB, “Savurganlık Ekonomisi”, 18 Nisan 2001,
http://www.belgenet.com/eko/tobb_savurganlik.html
- TUGİAD 2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına
Yaklaşımlar “Kamu Yönetiminde Yozlaşma ve Rüşvet”, 1997
- TUNCER Baran, “Enflasyonun Nedeni Siyaset”, Milliyet Gazetesi, Sayı 17424,
(21 Mayıs 1996)
- TURAN Şerafettin, “Tarih Boyunca Siyasal Ahlak”, Türker ALKAN (Der), Siyasal
Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993
- TÜRK Hikmet Sami, Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?, Tesav Yayınları, 1995
- TÜRKKAN, Erdal “Populist Ekonomi Yönetimi Anlayışı ve Geniş Anlamda Siyasi
Kirlenme”, Yeni Türkiye Ocak-Şubat 1997, Sayı 13, Cilt 1
- ULUŞAHİN Nur, “Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi”, Yetkin
Yayınları, Ankara 1999
- YAŞAMIŞ, Firuz Demir Türkiye’de Devletin ve Ekonominin Yeniden Yapılanması
Sorunlar ve Çözümler, İstanbul, Haziran 2001
- YAYLA Atilla, “İstikrarsızlığa İhtiyacımız Var”, www.liberal-dt.org.tr/yayla/ay-istikrarsizlik.htm

YEŞİLTEPE Ahmet, “Türkiye’nin Yatırım Riski Azaldı”, NTV-MSNBC, 20 Kasım 2002, <http://www.ntvmsnbc.com/news/188732.asp>

_____, “İstikrar Endeksinde Geriledik”, NTV-MSNBC, 23 Temmuz 2002, <http://www.ntvmsnbc.com/news/165404.asp>

EK 1- The ICRG Değerlendirme Sistemi

<i>Politik</i>	%
Ekonomik beklentiler	6
Ekonomik planlama başarısızlıkları	6
Politik liderlik	6
Dış çatışma	5
Hükümette çürüklük (Corruption in government)	3
Politikada ordunun etkisi	3
Dinin politikada organize olması	3
Hukuk ve düzen geleneği	3
Etnik ve ulusal tansiyonlar	3
Politik terörizm	3
Sivil savaş	3
Politik parti gelişmesi	3
Bürokrasinin kalitesi	3
<i>Toplam Politik Puan</i>	%50
<i>Finanssal</i>	
Borç ödememe veya borcun cazip olmayan yeniden şekillendirilmesi	5
Geciken kredi ödemeleri	5
Hükümet tarafından sözleşmelerin reddi	5
Döviz kontrolünden kayıplar	5
Özel yatırımların kamulaştırılması	5
<i>Toplam Finanssal Puan</i>	%25
<i>Ekonomik</i>	
Enflasyon	5
Borç servisi / İhracat (%)	5
Uluslararası likidite oranları	3
Dış ticaret	3
Cari hesap / mal ve hizmetler (%)	8
Paralel döviz kuru piyasa göstergeleri	3
<i>Toplam Ekonomik Puan</i>	%25
<i>Toplam Puan</i>	%100

Kaynak : Ercan EREN ve Melike BİLDİRİCİ, “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980-2001, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 187, Ekim 2001, s36

EK 2- Hükümetler ve Görevde Kalma Süreleri

1 I. İnönü Hük. (30.10.1923-06.03.1924)	31 II. Demirel Hük. (03.11.1969-06.03.1970)
2 II. İnönü Hük. (06.03.1924-22.11.1924)	32 III. Demirel Hük. (06.03.1970-26.03.1971)
3 Okyar Hük. (22.11.1924-03.03.1925)	33 I. Erim Hük. (26.03.1971-11.12.1971)
4 III. İnönü Hük. (03.03.1925-01.11.1927)	34 II. Erim Hük. (11.12.1971-22.05.1972)
5 IV. İnönü Hük. (01.11.1927-27.09.1930)	35 Melen Hük. (22.05.1972-15.04.1973)
6 V. İnönü Hük. (27.09.1930-04.05.1931)	36 Talu Hük. (15.04.1973-26.01.1974)
7 VI. İnönü Hük. (04.05.1931-01.03.1935)	37 I. Ecevit Hük. (26.01.1974-17.11.1974)
8 VII. İnönü Hük. (01.03.1935-01.11.1937)	38 Irmak Hük. (17.11.1974-31.03.1975)
9 I. Bayar Hük. (01.11.1937-11.11.1938)	39 IV. Demirel Hük. (31.03.1975-21.06.1977)
10 II. Bayar Hük. (11.11.1938-25.01.1939)	40 II. Ecevit Hük. (21.06.1977-21.07.1977)
11 I. Saydam Hük. (25.01.1939-03.04.1939)	41 V. Demirel Hük. (21.07.1977-05.01.1978)
12 II. Saydam Hük. (03.04.1939-09.07.1942)	42 III. Ecevit Hük. (05.01.1978-12.11.1979)
13 I. Saraçoğlu Hük. (09.07.1942-09.03.1943)	43 VI. Demirel Hük. (12.11.1979-12.09.1980)
14 II. Saraçoğlu Hük. (09.03.1943-07.08.1946)	44 Ulusu Hük. (20.09.1980-13.12.1983)
15 Peker Hük. (07.08.1946-10.09.1947)	45 I. Özal Hük. (13.12.1983-21.12.1987)

16 I. Saka Hük. (10.09.1947-10.06.1948)	46 II. Özal Hük. (21.12.1987-09.11.1989)
17 II. Saka Hük. (10.06.1948-16.01.1949)	47 Akbulut Hük. (09.11.1989-23.06.1991)
18 Günaltay Hük. (16.01.1949-22.05.1950)	48 I. Yılmaz Hük. (23.06.1991-20.11.1991)
19 I. Menderes Hük. (22.05.1950-09.03.1951)	49 VII. Demirel Hük. (21.11.1991-25.06.1993)
20 II. Menderes Hük. (09.03.1951-17.05.1954)	50 I. Çiller Hük. (25.06.1993-05.10.1995)
21 III. Menderes Hük. (17.05.1954-09.12.1955)	51 II. Çiller Hük. (05.10.1995-30.10.1995)
22 IV. Menderes Hük. (09.12.1955-25.11.1957)	52 III. Çiller Hük. (30.10.1995-06.03.1996)
23 V. Menderes Hük. (25.11.1957-27.05.1960)	53 II. Yılmaz Hük. (06.03.1996-28.06.1996)
24 I. Gürsel Hük. (30.05.1960-05.01.1961)	54 Erbakan Hük. (28.06.1996-30.06.1997)
25 II. Gürsel Hük. (05.01.1961-20.11.1961)	55 III. Yılmaz Hük. (30.06.1997-11.01.1999)
26 VIII. İnönü Hük. (20.11.1961-25.06.1962)	56 IV. Ecevit Hük. (11.01.1999-28.05.1999)
27 IX. İnönü Hük. (25.06.1962-25.12.1963)	57 V. Ecevit Hük. (28.05.1999 - 18.11.2002)
28 X. İnönü Hük. (25.12.1963-20.02.1965)	58 Gül Hük. (18.11.2002 - 14.03.2003)
29 Ürgüplü Hük. (20.02.1965-27.10.1965)	59 Erdoğan Hük. (14.03.2003 -)
30 I. Demirel Hük. (27.10.1965-03.11.1969)	

EK 3- Corruption Perceptions Index (CPI) Yolsuzluk Endeksi 2003

Country rank	Country	CPI 2003 score	Number of Surveys used	Standard deviation	High-low range	Number of Independent Institutions	90 % confidence range
	Finland	9.7	8	0.3	9.2 - 10.0	4	9.5 - 9.9
2	Iceland	9.6	7	0.3	9.2 - 10.0	3	9.4 - 9.7
3	Denmark	9.5	9	0.4	8.8 - 9.9	5	9.3 - 9.7
	New Zealand	9.5	8	0.2	9.2 - 9.6	4	9.4 - 9.6
5	Singapore	9.4	12	0.1	9.2 - 9.5	9	9.3 - 9.4
6	Sweden	9.3	11	0.2	8.8 - 9.6	7	9.2 - 9.4
7	Netherlands	8.9	9	0.3	8.5 - 9.3	5	8.7 - 9.1
8	Australia	8.8	12	0.9	6.7 - 9.5	7	8.3 - 9.1
	Norway	8.8	8	0.5	8.0 - 9.3	4	8.5 - 9.1
	Switzerland	8.8	9	0.8	6.9 - 9.4	5	8.3 - 9.1
11	Canada	8.7	12	0.9	6.5 - 9.4	8	8.2 - 9.1
	Luxembourg	8.7	6	0.4	8.0 - 9.2	3	8.4 - 8.9
	United Kingdom	8.7	13	0.5	7.8 - 9.2	9	8.5 - 8.9
14	Austria	8	9	0.7	7.3 - 9.3	5	7.7 - 8.4
	Hong Kong	8	11	1.1	5.6 - 9.3	8	7.4 - 8.5
16	Germany	7.7	11	1.2	4.9 - 9.2	7	7.1 - 8.2
17	Belgium	7.6	9	0.9	6.6 - 9.2	5	7.1 - 8.1
18	Ireland	7.5	9	0.7	6.5 - 8.8	5	7.1 - 7.9
	USA	7.5	13	1.2	4.9 - 9.2	9	6.9 - 8.0
20	Chile	7.4	12	0.9	5.6 - 8.8	8	6.9 - 7.7
21	Israel	7	10	1.2	4.7 - 8.1	6	6.3 - 7.6
	Japan	7	13	1.1	5.5 - 8.8	9	6.5 - 7.4
23	France	6.9	12	1.1	4.8 - 9.0	8	6.3 - 7.4
	Spain	6.9	11	0.8	5.2 - 7.8	7	6.5 - 7.2
25	Portugal	6.6	9	1.2	4.9 - 8.1	5	5.9 - 7.2
26	Oman	6.3	4	0.9	5.5 - 7.3	4	5.8 - 7.0
27	Bahrain	6.1	3	1.1	5.5 - 7.4	3	5.5 - 6.8
	Cyprus	6.1	3	1.6	4.7 - 7.8	3	4.7 - 7.2

29	Slovenia	5.9	12	1.2	4.7 - 8.8	8	5.4 - 6.6
30	Botswana	5.7	6	0.9	4.7 - 7.3	5	5.2 - 6.3
	Taiwan	5.7	13	1.0	3.6 - 7.8	9	5.3 - 6.2
32	Qatar	5.6	3	0.1	5.5 - 5.7	3	5.5 - 5.6
33	Estonia	5.5	12	0.6	4.7 - 6.6	8	5.3 - 5.8
	Uruguay	5.5	7	1.1	4.1 - 7.4	5	4.9 - 6.2
35	Italy	5.3	11	1.1	3.3 - 7.3	7	4.7 - 5.8
	Kuwait	5.3	4	1.7	3.3 - 7.4	4	3.8 - 6.3
37	Malaysia	5.2	13	1.1	3.6 - 8.0	9	4.8 - 5.8
	United Arab Emirates	5.2	3	0.5	4.6 - 5.6	3	4.6 - 5.5
39	Tunisia	4.9	6	0.7	3.6 - 5.6	5	4.4 - 5.3
40	Hungary	4.8	13	0.6	4.0 - 5.6	9	4.5 - 5.1
41	Lithuania	4.7	10	1.6	3.0 - 7.7	8	4.0 - 5.6
	Namibia	4.7	6	1.3	3.6 - 6.6	5	4.0 - 5.6
43	Cuba	4.6	3	1.0	3.6 - 5.5	3	3.6 - 4.9
	Jordan	4.6	7	1.1	3.6 - 6.5	5	4.0 - 5.3
	Trinidad and Tobago	4.6	6	1.3	3.4 - 6.9	4	3.9 - 5.5
46	Belize	4.5	3	0.9	3.6 - 5.5	3	3.6 - 5.1
	Saudi Arabia	4.5	4	2.0	2.8 - 7.4	4	3.2 - 5.9
48	Mauritius	4.4	5	0.7	3.6 - 5.5	3	4.0 - 4.9
	South Africa	4.4	12	0.6	3.6 - 5.5	8	4.1 - 4.7
50	Costa Rica	4.3	8	0.7	3.5 - 5.5	6	4.0 - 4.7
	Greece	4.3	9	0.8	3.7 - 5.6	5	3.9 - 4.8
	South Korea	4.3	12	1.0	2.0 - 5.6	9	3.8 - 4.8
53	Belarus	4.2	5	1.8	2.0 - 5.8	5	2.8 - 5.3
54	Brazil	3.9	12	0.5	3.3 - 4.7	8	3.7 - 4.1
	Bulgaria	3.9	10	0.9	2.8 - 5.7	8	3.5 - 4.4
	Czech Republic	3.9	12	0.9	2.6 - 5.6	8	3.5 - 4.3
57	Jamaica	3.8	5	0.4	3.3 - 4.3	3	3.5 - 4.1
	Latvia	3.8	7	0.4	3.4 - 4.7	5	3.6 - 4.1
59	Colombia	3.7	11	0.5	2.7 - 4.4	7	3.4 - 3.9
	Croatia	3.7	8	0.6	2.6 - 4.7	7	3.3 - 4.0
	El Salvador	3.7	7	1.5	2.0 - 6.3	5	2.8 - 4.7
	Peru	3.7	9	0.6	2.7 - 4.9	7	3.4 - 4.0

	Slovakia	3.7	11	0.7	2.9 - 4.7	7	3.4 - 4.0
64	Mexico	3.6	12	0.6	2.4 - 4.9	8	3.4 - 3.9
	Poland	3.6	14	1.1	2.4 - 5.6	10	3.2 - 4.2
66	China	3.4	13	1.0	2.0 - 5.5	9	3.0 - 3.9
	Panama	3.4	7	0.8	2.7 - 5.0	5	3.0 - 4.0
	Sri Lanka	3.4	7	0.7	2.4 - 4.4	5	3.0 - 3.8
	Syria	3.4	4	1.3	2.0 - 5.0	4	2.4 - 4.2
70	Bosnia and Herzegovina	3.3	6	0.7	2.2 - 3.9	6	2.8 - 3.6
	Dominican Republic	3.3	6	0.4	2.7 - 3.8	4	3.0 - 3.5
	Egypt	3.3	9	1.3	1.8 - 5.3	8	2.7 - 4.0
	Ghana	3.3	6	0.9	2.7 - 5.0	6	2.9 - 4.0
	Morocco	3.3	5	1.3	2.4 - 5.5	3	2.5 - 4.3
	Thailand	3.3	13	0.9	1.4 - 4.4	9	2.8 - 3.6
76	Senegal	3.2	6	1.2	2.2 - 5.5	6	2.6 - 4.1
77	Turkey	3.1	14	0.9	1.8 - 5.4	10	2.8 - 3.5
78	Armenia	3	5	0.8	2.2 - 4.1	5	2.4 - 3.6
	Iran	3	4	1.0	1.5 - 3.6	4	1.9 - 3.5
	Lebanon	3	4	0.8	2.1 - 3.6	4	2.3 - 3.3
	Mali	3	3	1.8	1.4 - 5.0	3	1.4 - 4.2
	Palestine	3	3	1.2	2.0 - 4.3	3	2.0 - 3.8
83	India	2.8	14	0.4	2.1 - 3.6	10	2.6 - 2.9
	Malawi	2.8	4	1.2	2.0 - 4.4	4	2.0 - 3.7
	Romania	2.8	12	1.0	1.6 - 5.0	10	2.4 - 3.3
86	Mozambique	2.7	5	0.7	2.0 - 3.6	5	2.2 - 3.2
	Russia	2.7	16	0.8	1.4 - 4.9	12	2.4 - 3.0
88	Algeria	2.6	4	0.5	2.0 - 3.0	4	2.2 - 2.9
	Madagascar	2.6	3	1.8	1.2 - 4.7	3	1.2 - 3.7
	Nicaragua	2.6	7	0.5	2.0 - 3.3	5	2.3 - 2.9
	Yemen	2.6	4	0.7	2.0 - 3.4	4	2.1 - 3.1
92	Albania	2.5	5	0.6	1.9 - 3.2	5	2.1 - 3.0
	Argentina	2.5	12	0.5	1.6 - 3.2	8	2.2 - 2.7
	Ethiopia	2.5	5	0.8	1.5 - 3.6	5	2.0 - 3.0
	Gambia	2.5	4	0.9	1.5 - 3.6	4	1.7 - 3.1
	Pakistan	2.5	7	0.9	1.5 - 3.9	7	2.0 - 3.0
	Philippines	2.5	12	0.5	1.6 - 3.6	8	2.2 - 2.7

	Tanzania	2.5	6	0.6	2.0 - 3.3	6	2.1 - 2.8
	Zambia	2.5	5	0.6	2.0 - 3.3	5	2.1 - 2.9
100	Guatemala	2.4	8	0.6	1.5 - 3.4	6	2.1 - 2.7
	Kazakhstan	2.4	7	0.9	1.6 - 3.8	7	1.9 - 3.0
	Moldova	2.4	5	0.8	1.6 - 3.6	5	1.9 - 3.0
	Uzbekistan	2.4	6	0.5	2.0 - 3.3	6	2.2 - 2.8
	Venezuela	2.4	12	0.5	1.4 - 3.1	8	2.1 - 2.6
	Vietnam	2.4	8	0.8	1.4 - 3.6	6	1.9 - 2.8
	106	Bolivia	2.3	6	0.4	1.9 - 2.9	4
Honduras		2.3	7	0.6	1.4 - 3.3	5	2.0 - 2.7
Macedonia		2.3	5	0.3	2.0 - 2.7	5	2.1 - 2.5
Serbia and Montenegro		2.3	5	0.5	2.0 - 3.2	5	2.0 - 2.7
Sudan		2.3	4	0.3	2.0 - 2.7	4	2.0 - 2.5
Ukraine		2.3	10	0.6	1.6 - 3.8	8	2.0 - 2.7
Zimbabwe		2.3	7	0.3	2.0 - 2.7	5	2.1 - 2.4
113	Congo Republic of the	2.2	3	0.5	2.0 - 2.8	3	2.0 - 2.8
	Ecuador	2.2	8	0.3	1.8 - 2.6	6	2.0 - 2.3
	Iraq	2.2	3	1.1	1.2 - 3.4	3	1.2 - 2.9
	Sierra Leone	2.2	3	0.5	2.0 - 2.8	3	2.0 - 2.8
	Uganda	2.2	6	0.7	1.8 - 3.5	6	1.9 - 2.8
118	Cote d'Ivoire	2.1	5	0.5	1.5 - 2.7	5	1.8 - 2.4
	Kyrgyzstan	2.1	5	0.4	1.6 - 2.7	5	1.9 - 2.4
	Libya	2.1	3	0.5	1.7 - 2.7	3	1.7 - 2.5
	Papua New Guinea	2.1	3	0.6	1.5 - 2.7	3	1.5 - 2.5
122	Indonesia	1.9	13	0.5	0.7 - 2.9	9	1.7 - 2.2
	Kenya	1.9	7	0.3	1.5 - 2.4	7	1.7 - 2.0
124	Angola	1.8	3	0.3	1.4 - 2.0	3	1.4 - 1.9

	Azerbaijan	1.8	7	0.3	1.4 - 2.3	7	1.6 - 2.0
	Cameroon	1.8	5	0.2	1.4 - 2.0	5	1.6 - 1.9
	Georgia	1.8	6	0.7	0.9 - 2.8	6	1.4 - 2.3
	Tajikistan	1.8	3	0.3	1.5 - 2.0	3	1.7 - 2.0
129	Myanmar	1.6	3	0.3	1.4 - 2.0	3	1.4 - 1.8
	Paraguay	1.6	6	0.3	1.2 - 2.0	4	1.4 - 1.8
131	Haiti	1.5	5	0.6	0.7 - 2.3	4	1.1 - 1.9
132	Nigeria	1.4	9	0.4	0.9 - 2.0	7	1.2 - 1.6
133	Bangladesh	1.3	8	0.7	0.3 - 2.2	6	0.9 - 1.7

Kaynak: http://www.transparency.de/Corruption_Perception_Index__C.280.0.html

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Hüseyin ÖZTÜRK

Doğum Yeri : Bucak

Doğum Yılı : 1972

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

Lise : 1985-1988 Antalya Lisesi

Lisans : 1990-1994 Afyon Kocatepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye

Yüksek Lisans :

Yabancı Diller ve Düzeyi:

1- İngilizce iyi düzeyde.

İş Deneyimi :

- Aralık 1994- Mart 1996 tarihleri arasında askerliğimi yedek subay olarak yaptım.
- 1996 yılında Antalya'da özel bir şirketin muhasebe departmanında çalıştım.
- Aralık 1996 yılında Muş'ta başladığım öğretmenlik görevimi, halen Burdur ilinin Bucak ilçesine bağlı Uğurlu Köyü İlköğretim Okulunda müdür yetkili öğretmen olarak devam etmekteyim.

Bilimsel Yayın ve Çalışmalar:
